

somut

20 OCAK 1984
100 LİRA
Yıl: 3 Sayı: 51

HAFTALIK SANAT VE KÜLTÜR GAZETESİ

nasılsınız

"Ben bu kitaplardan yapılması gereken şeylerle, söylenmemesi gerekli olan şeyleri çıkarıyorum. Örneğin Cimri'yi okurken kendi kendime şöyle derim: İstersen cimri ol, ama bir cimri gibi konuşmaktan çekin. Tartuffe'ü okuduğum zamanlar kendi kendime şöyle derim: İki yüzlü olabilirsin, ama iki yüzlü gibi konuşma. Sana faydası dokunan kusurlarını elden bırakma, ama bunları gülünç edecek biçimde açığa da vurma. Bunun için kusurları açığa vuran hallerden, görünüşlerden sakınmak için bunların neler olduğunu öğrenirim."

DIDEROT

Ozanımıza Sahip Çıkalım

HASAN HÜSEYİN KAMPANYASI KATILIMCILARINA SON ÇAĞRI

Somut'un başlattığı Hasan Hüseyin'e yardım kampanyası, birden yaygınlık kazandığı için, sürdürmek zorunda kaldık. Yine Somut'la bağlantılı olarak, İstanbul'da, önümüzdeki ay açılacak sergi ile kampanyamızı noktalayacağız. O nedenle, 20 Şubat'tan sonra herhangi bir havale gönderilmemesini rica ediyoruz. 24 Şubat sayımızda, kampanyamızın sonuçlarını açıklayarak, gerekli bilgileri sunacağımızı şimdiden duyururuz.

Verecek ödünümüz yok

ABD'den kurullar geliyor. Açıkça ödün istiyorlar. IMF'den kurullar geliyor. Ödün zaten baştan verilmiş. Avrupa Konseyi ödün istiyor, İslam Zirvesi ödün koparma peşinde.

ABD'de, Avrupa Konseyi de, İslam ülkeleri de koparabildiklerini koparmakta duraksamayacaklardır. Biz, Türkiye halkı ve onu yönetenlerle, yön verdiğini sananlar, ödün vermek yerine, gerektiğinde direnmeyi göze alırsak, ödün isteyenlerin hepsinin, ödün verme yarışına girdiklerini görüveririz. Çünkü Türkiye, dünya konjonktöründe, hiçbir taraf için vazgeçilmez konumunu hep korumuştur. Talihsizlikleri de, başarıları da bu konumuna borçludur.

İçinde bulunduğumuz zaman dilimi içinde, herkesin isteği aynı sözcükte toplanıyor. Dostlarımızla, dost saydıklarımız olsun, düşman bellemeyi alışkanlık haline getirdiklerimiz olsun, sürekli aynı sözcüğün büyüsüne kapılmışlar. Herkesin ağzında bir "ödün"dür gidiyor.

ABD'den kurullar geliyor. Ankara'da, dostluk söylevleri verilirken, açık açık "ödün" istiyorlar. IMF'den kurullar geliyor. Sağolsun hükümetimiz, onlara ödünü baştan verdiğinden, hoşnutluklarını belirtmekle yetiniyorlar. Avrupa Konseyi, en azından Ocak toplantısına katılmaktan ödün vermemizi istiyor. İslâm Zirvesi'ndeki din kardeşlerimiz, kendi çıkarlarına "ödün" koparma peşinde...

Bu koşullar altında, dünyanın ikinci süperi sayılan Sovyetler Birliği'nden gelen öneri nedir, henüz bilinmiyor. Bilinen, son Kıbrıs sıkışıklığımız sırasında, Anadolu'daki üslerin kendilerine tehlike oluşturmadığı güvencesi. Ve bir de, Anadolu'nun bağrında, nerdeyse işletmeye açılacak tesislerin kurulması...

Bütün bu istekler ve koşullar gösteriyor ki, Türkiye, özellikle Ortadoğu sözkonusu olduğunda, isterse dünyanın geçidi, isterse kilidi olabiliyor. Ortadoğu'da çatışan ya da çakışan bütün çıkarların düğüm noktasını Anadolu oluşturuyorsa, herkes ödün istemekte, destek ya da köstek olmakta haklı. Başlarımızı, güncel bunalımın yoğun kumundan çıkarıp da dünya haritasına bir baktığımızda yalnız Ortadoğu'nun değil, bütün doğunun kilidi ya da geçidi olduğumuzu görmemiz mümkün. Önemimiz de, biz ayırımında olalım olmayalım, buradan kaynaklanıyor. Kaynaklanıyor ya, genellikle biz ayırımında olmadığımız için, asıl ödün vermesi gerekenler, bizden ödünleri koparıp koparıp götürüyorlar.

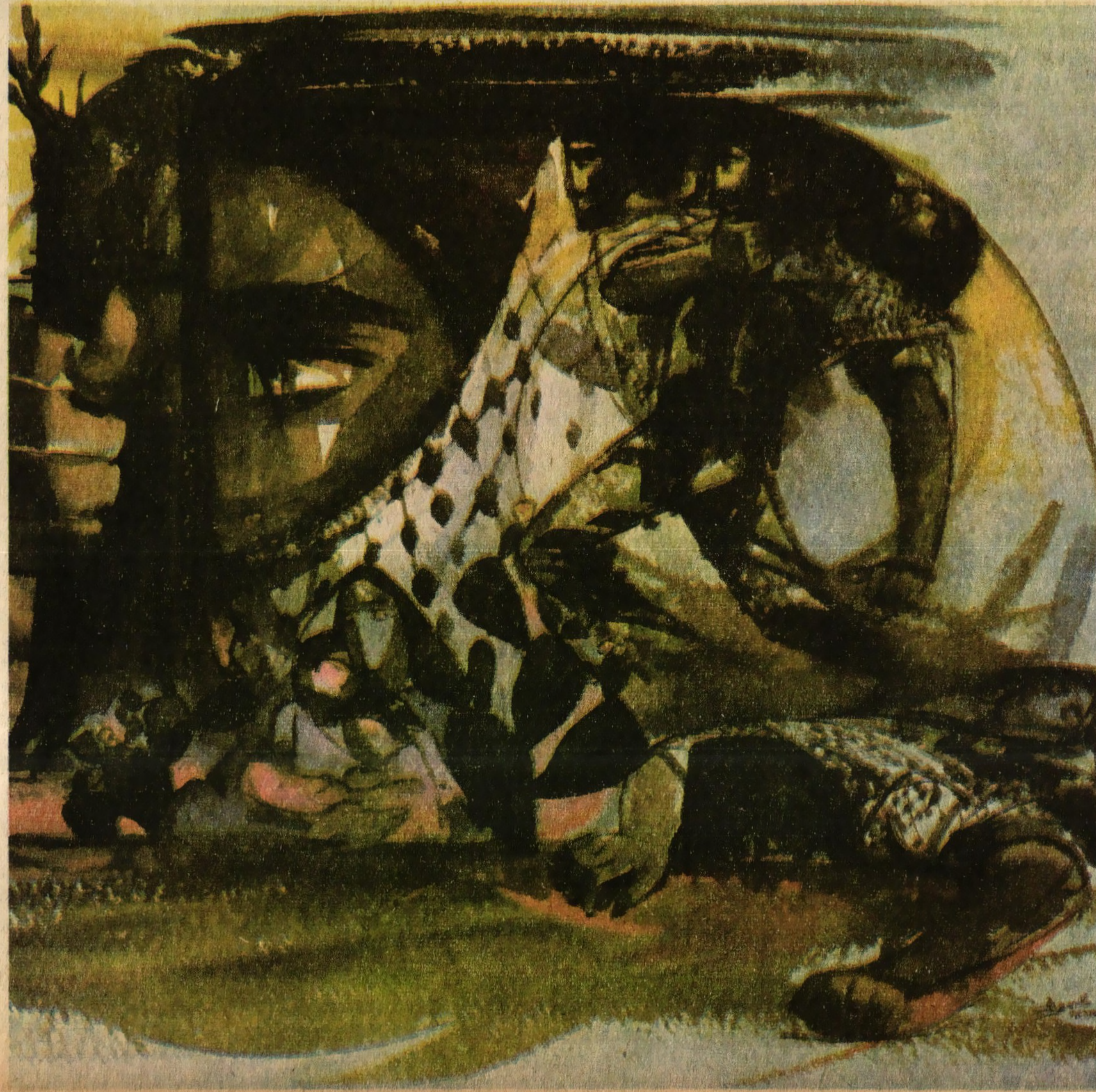
Bunun nedenlerinden en önemlisi, kendimize ve halkımıza güven duymaktan kaçınmamız. Türkiye insanı, kendi başına hiçbir şey yapamaz düşüncesinden ayrılmadıkça, ödün vermekte de cömert davranmamız zorunluluk haline geliyor. Türkiye ABD karşısında yalnız kalırsa hiçbir şey yapamaz, diyoruz. Sovyetler Birliği'yle tek başına başedemez kaygılarıyla kıvranıyoruz. İslâm dünyanın bol parasına satılırız karabasanına alanları sağlarız. Bundan kimsenin kuşkusu olmasın.Devletlerarası ilişkilerde, her zaman çıkarlar öne geçer. Geçmediği zamanlarda ise, o devletler yerini yenilerine bırakırlar. Çünkü halklar, tarihin içinde uzun bir yürüyüşe zorunludu:lar. Devletleri batabilir, yenisini kurarak, yürüyüşlerini sürdürürler.

Son çeyreğinin de son yıllarına girdiğimiz yirminci yüzyılın başlarına bir bakılacak olursa, bu savımızın doğruluğu kendiliğinden ortaya çıkar. Anadolu, Rumeli ve geçtiğimiz hafta zirvesini tamamlayan İslâm dünyasının büyük bir bölümünde yüzyılımızın başında Osmanlı İmparatorluğu egemendir. Bugün ise, imparatorluğun yerinde yeller esmekle kalmıyor. İmparatorluğun egemen öğesi Türkiye, verdiği ödün karşılığında eski sömürgeleriyle ortak davranışlara girmek hazırlığında. Ne kadar ödün verir, ne kadar yatırım sağlar bilinemez. İşin başındayız. Zaman çok şeyi gösterecek. Gösterecek ya, bir bölümü, yüzyılımızın ilk yarısını başka egemenlikler altında geçiren din kardeşlerimizin hemen hemen hepsi, politik olarak bağımsızlıklarını kazanmış durumdalar. Bu kesin...

Kesin olan bir başka olgu, Osmanlı Devleti'nin kuzey komşusunun devletinin de, kendi akıbetine uğramış olması. Çarlık Rusyası, yerini Sovyetler Birliği'ne devretmiştir. Ama, o topraklardaki halklar da, bu topraklardaki halklar da, tarih içinde yürüyüşlerini sürdürmüşlerdir.

Öyleyse, ödün vermeyi düşünmeden önce, devletin sürekliliği için çıkarlarını kıskançlıkla korumak gerektiğini düşünmek gereklidir. Ancak o zaman, verilen ödün karşılığında alınan çıkarların gelecekteki yararı ortaya çıkar. Tek yanlı, onsuz olamayız, bunolası değildir. Kendiliğinden her şeye hazır olana neden ödün verilsin? Daha fazlasını koparmak amacıyla neden daha çok baskı yapılmasın?

ABD de, Avrupa Konseyi de, İslam ülkeleri de koparabildiklerini koparmakta duraksamayacaklardır. Biz, Türkiye halkı ve onu yönetenlerle, yön verdiğini sananlar, ödün vermek yerine, gerektiğinde direnmeyi göze alırsak, ödün isteyenlerin hepsinin, ödün verme yarışına girdiklerini görüveririz. Çünkü, yukarıda da belirttiğimiz üzere, Türkiye, dünya konjonktüründe, hiçbir taraf için vazgeçilmez konumunu hep korumuştur. Talihsizlikleri de, başarıları da bu konumuna borçludur. O nedenle de, yöneten ve yönlendirenler, bağımsız, ödünsüz ve savaşımcı bir tutum takındıklarında, çok iş başarmıştır da, ödün vermeye döndüklerinde hep yitirmiştir. Yeniden yitirmeye tahammülü olmadığı için de, kimseye vereceğimiz ödün yoktur.

İsmail Şamut — Tel az-Zaatar — 1975

24 OCAK: Emperyalizme ve Siyonizme karşı Arap halklarıyla dayanışma günü

Bu sayıda

Yargının bağımsızlığı

Bakanlar Kurulu kararı ile Türkiye Barolar Birliği'nin de üyesi bulunduğu Milletlerarası Barolar Birliği (IBA), 1982 Ekim ayında Yeni Delhi'de, "Yargının

YAZKO Edebiyat ve YAZKO Çeviri'nin Ocak-Şubat sayıları birarada yayımlanıyor

Kâğıt yokluğu nedeniyle çıkması geciken **YAZKO Edebiyat**'ın Ocak 1984 tarihli 39. sayısı Şubat 1984 tarihli 40. sayısı ile birlikte yayımlanacaktır.

İki sayısı birarada yayımlanacak olan **YAZKO Edebiyat**'ın bu sayısında **Aziz Nesin**'in en son şiirleri, **Memduh Şevket Esendal** 'ın hiçbir yerde yayımlanmamış bir öyküsü ve **Orhan Kemal**'in **Kemal Sülker**'e yazdığı yayımlanmamış bir edebiyat mektubu yer almaktadır. Ayrıca **Arif Damar**'ın 1960 yılında yaptığı yayımlanmamış şiir üstüne bir konuşmanın da bulunduğu bu sayıda şiirler, öyküler, deneme, inceleme, eleştiri yazıları da yer almaktadır.

YAZKO Edebiyat'ın yeni yayın yılında, okurlarına daha kapsamlı bir hizmet vermek amacıyla öykü, şiir, roman, deneme-eleştiri konularında özel sayıların hazırlığı içinde olduğu bildirilmektedir.

İki ayda bir yayımlanmakta olan **YAZKO Çeviri**'nin Ocak/Şubat 1984 tarihli 16. sayısı **Kafka Özel Sayısı** olarak yayımlanmaktadır.

Mart 1984'ten itibaren **YAZKO Çeviri** yayımını aylık olarak sürdürecektir.

Mart 1984'ten itibaren **YAZKO Edebiyat** her ayın ilk haftasında, **YAZKO Çeviri** ise her ayın ikinci haftasında çıkacaktır.

Çağdaş uygarlık yalnız batıda mı?

Türkiye aydınının uygarlığa tek boyutlu bir bakışı var. Uygarlığı düşündün mü, hemen aklına gelen Batılılık olmakta. Gerçekten de, Aristo'dan, Hegel'e uzanan bir uzun çizgide, bütün Batılı bilgiler, aynı tanımda birleşmişlerdir. "Batı uygardır, Doğu barbardır."

Ve tek boyutlu Batı ideolojisiyle yetişen aydınlarımızın da, olaylara böyle yaklaşmaları, anlayışlarının ve eğitimlerinin gereğidir. Ancak, şu 1984 yılında, eğri oturup, doğru konuşmak gerekir. 1900'lü yıllarda, gerçekten bütün yeryüzünde, tek boyutlu bir uygarlık söz konusu idi. Hatta daha da ötelere, Birinci Dünya Savaşı'na kadar uzatabileceğimiz bir zamana bakılacak olursa, bu olgunun değişmezliği açıktır. Ne var ki, Birinci Dünya Savaşı'nın etken olduğu ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında ivmesini artıran olaylar, uygarlık sorununu bir açmaza getirip dayamıştır. Çünkü o tarihlere kadar tek boyutlu olan uygarlık biçimi, bir başka deyimle dünya sistemi, salt kapitalist liberal sistem idi...

Sovyet Devriminden bu yana ise, uygarlık iki sistemden oluşmaktadır. Bakış açımız ne olursa olsun, güçler dengesi gerçeğini göz önünde bulundurduğumuz an, bunu kabullenmek zorundayız. Artık uygarlık dediğimiz tek dişi kalmış canavar, iki sistemden oluşmaktadır. Kapitalist sistem ve sosyalist sistem.

Üstelik bugünün koşullarında düşündüğümüzde, her iki sistemin de, süpergüç olarak, hemen hemen birbirine denk bir söz eşitliğine sahip bulunduğunu saptamamız zor değil. Bizim için zor olan, kendimize hedef seçtiğimiz uygarlığın seçimi.

Uygarlık ve anlayışı tek sisteme dayandığında, işlerimiz kolaydı. Şöyle ya da böyle, çeşitli tonlarıyla, bir tek uygarlık vardı. Batı uygarlığı. Meşruti krallıklardan oluştuğu için parlamentarizme ağırlık tanıyan ve meclisleri güçlendirmeye yönelik, liberal, laik ve kapitalist bir uygarlık. Oysa, yüzyılımızın ikinci yarısından bu yana, sürekli kazanım içinde bulunan bir başka uygarlık daha gündeme geldi. Materyalist, Batılı bakışıyla totaliter görünse de, kendisine halk demokrasisi yaftasını yapıştıran bir başka uygarlık.. Türkiye, her iki uygarlığın sınır boyuna sıkışıp kalmış bir konumda olduğuna göre, durum büsbütün karışık görünmekte.

"Çağdaş Uygarlık" denildiğinde, günümüzde anlaşılacak olan hangisidir? Sosyalist uygarlık mı, kapitalist uygarlık mı? Bir yanda çevreci, kişisel atılıma dayalı, özgür ve demokratik bir uygarlık var... Öte yanda, toplumcu, devletçi yapıya dayalı, bir başka uygarlık.

Teknolojik ve ekonomik olanakları ölçüsünde, askeri ve politik güçleri de denk. Birinde atom silâhları varsa, ötekinde de var.. Biri uzayın derinliklerinde uydu gezdiriyorsa, öteki de onlardan istasyonlar oluşturuyor.

Neresinden bakarsanız bakın, biçimsel ve niteliksel ayırımlarına karşın, uygarlık denildiğinde, anlaşılması gereken bütün öğeler bakımından birbirlerine denk bir yapıyla karşı karşıyasınız. Elbette her iki görüşün birini kınamak amacıyla türettiği şablonların dışında bakmak koşuluyla. Çünkü bir taraf için biri totaliterse, öteki oligarşiktir... Aslında iki tarafın görüşünü de birbirine vuracak olursanız, her ikisi de tam demokratik sayılmayabilir.

Ancak, kesin olan bir şey varsa o da, her iki sistemin de çağdaş uygarlığı oluşturduğu olgusudur. Eğer bu olgu bir gerçekse, bizim de yaklaşımlarımızda kullandığımız şablonları gözden geçirmemiz zorunluluk olmaktadır.

Türkiye aydını, uygarlık denildiğinde, nasıl bir uygarlık anlamaktadır? Çağdaş uygarlık hedeflendiğinde amaç ne olmalıdır? Ve en önemlisi, Gazi Mustafa Kemal, "Çağdaş uygarlığı aşmak," amacını belirlerken, yalnız Batı'yı mı göstermiştir? Üzerinde durulması, tartışılması ve kendi alışkanlıklarımız, kendi beğenilerimizle değil, Türkiye'ye yararlı ve uygun olanı değerlendirmekle yükümlü olan aydınlarımıza hatırlatmayı ödev sayıyoruz. Artık çağımızda, uygarlık tek değil. Çağdaş uygarlık denildiğinde, bir yanda liberal Batılı uygarlık, öte yanda sosyalist Doğulu uygarlık var. Biz hangisini amaçlamalıyız? Bize gösterilen hedef hangisidir?

somut

Kemal Bilbaşar 23 Ocak'ta anılacak

Ünlü romancı ve öykümüz Kemal Bilbaşar, birinci ölüm yılı olan 23 Ocak 1984 pazartesi günü anılacak.

YAZKO tarafından düzenlenen Anma Toplantısı, 16.00-17.00 saatleri arasında YAZKO'nun bulunduğu Tabipler Odası binasının toplantı salonunda yapılacak.

Toplantıda, yazar arkadaşlarınca yapılacak Kemal Bilbaşar'dan anılar, Kemal Bilbaşar'ın sanatçı-edebiyatçı kişiliği konuşundaki konuşmalardan sonra yazarın bir öyküsü canlandırılarak okunacak.

Toplantıdan sonra Cağaloğlu'ndaki YAZKO Pazar Salonu'nda Kemal Bilbaşar'ın kitaplarından, el yazıları ve resimlerinden oluşan bir sergi açılacak.

Bir hafta açık kalacak olan sergi, her gün çalışma saatleri içinde gezilebilecek. Sergide ayrıca Kemal Bilbaşar'ın kitapları satışa sunulacak.

"Fotoğraf" dergisinin kapağı. (Ahmet Oner Gezgin Devlet Fotoğraf Sergisi, siyah-beyaz 2.lik ödülü.)

"Fotoğraf" dergisi yeniden yayımlanıyor

Kısa adı AFSAD olan Ankara Fotoğraf Sanatçıları Derneği'nin yayın organı olan ve tümüyle amatörce bir uğraş sonucu gerçekleştirilen "Fotoğraf" dergisi yeniden yayımlanmaya başlandı. Derginin bu ilk sayısında: Cengiz Akduman'ın "Fotoğrafın 7 Günü", Oğuz Aktan'ın "Memo ile Pitto" ve Edward Steichen'in "İnsanlığın Tanığı ve Kayıt Aracı" başlıklı yazılarının yanı sıra, fotoğraf üstüne çeşitli konular yer alıyor.

"Fotoğraf" dergisi, 200 TL. pul karşılığında AFSAD'ın PK 830 Kızılay—Ankara adresinden edinilebilir.

[illegible] düşüyoruz. Avrupa'dan koparsak, çağdaş uygarlıktan uzaklaşırız korkusuyla kıvranıyoruz. Çağdaş dünyada yaşamın koşulları düşünülecek olursa, elbette bütün çıkarların çakışma noktalarını bulduğumuzda yaşamasuz olamayız görüşlerinden mutlak bir biçimde kurtulmamız gerekir. Türkiye Halkı,hiç bir desteği yokken, tam tersine başındakilerden, karşısındakilere herkes düşmanıyken biten bir devleti, yenisiyle değiştirmeyi başarmış bir toplumdur. Böyle toplumların başında bulunmak, aman bize şunu yaparlar, bunu yaparlar kaygılarından kopmak için en geçerli gerekçedir.

Bunun için de, daha işin başında, kendimize sürekli yinelememiz gereken bir karara varılmalıdır. "Türkiye'nin kimseye verilecek ödünü yoktur." Çıkarlarının gereği zamanzaman pazarlık konusu edebileceği bazı sorunlar her zaman olacaktır. Ama, bunlar ödüne döndüğü anda, çıkarlarını da bir daha onarılmaz biçimde zedeleyeceği açıktır. Yeterki, Türkiye'yi yönetenler, tıpkı Birinci Dünya Savaşı sonrasında olduğu gibi, ödün vermedikçe ayakta kalmanın olanaksız olduğuna inanmasınlar. Ve yeter ki, bu görüşün tam tersine, ülkenin çıkarlarına kıskanç bir biçimde sarılınca, ödünü verecek olanın başkaları olduğunu bilsinler. Tıpkı Kurtuluş Savaşı'nda olduğu gibi... Toplum aynı toplumdur ve yönetenleri ödüncü olunca işgale uğramış, kararlı olunca bütün işgalcileri sürüp atmıştır.

Türkiye'yi yönetenler, bunun bilincinde olmadıkça, karşı yandan ödün koparmak

ESTETİK

Aslında çirkin değilsin sen
Çirkin görünmek istiyorsun
Güzelliği târif için

CAN YÜCEL

12. Uluslararası İstanbul Festivali'nin ön programı belirlendi

20 Haziran - 15 Temmuz 1984 günleri arasında yapılacak olan 12. Uluslararası İstanbul Festivali'nin ön programı belirlendi.

Avrupa Müzik Festivalleri Birliği üyesi olan ve İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nca düzenlenen Uluslararası İstanbul Festivali'nin bu yıl yapılacak olan 12. sine müzik ve sahne sanatları dallarında dünyaca ünlü pek çok sanatçı ve topluluk katılacak.

Festivale "müzik" dalında katılacak olan sanatçı ve topluluklar şunlar: "Senfonik Müzik"'de; Cluj Filarmoni Orkestrası ve Frankfurter Kantorei Korosu, "Oda Müziği"nde; T.R.T. Ankara Oda Orkestrası, J.F. Paillard Oda Orkestrası, Berlin Filarmoni Orkestrası 12 Çellistleri, Alban Berg Dörtlüsü, Smetana Dörtlüsü ve Brüksel Saksafon Dörtlüsü, "İkililer"de; Paratore Piyano İkilisi, Gyorgy Pauk/Peter Franki, Mark Kaplan/David Galub ve Gülşen Talu/Ayşe Savaşır ikilileri, "Resitaller"de; Peter Katin, Gyorgy Cziffra, Roberto Aussel, Oleg Kaagan, Uto Ughi, Boris Pergamençikov, Huguette Dreyfus ve Martin Haselböck, "Pop ve Caz"da; Klari Katona ve Locomotiv GT, Big Band Warsaw, Paco de Lucia ve Gerry Eastman ve Topluluğu, "Folk Müziği"nde; Emma Jurano ve Topluluğu, "Vokal Müzik"te; Leyla Gencer, Renate Holm, Frankfurter Kantorei Korosu ve Moskova Oda Korosu, "Opera"da; İstanbul Devlet Operası ve "Geleneksel Müzik"te de; Kültür ve Turizm Bakanlığı Devlet Klasik Türk Müziği Korosu, Ayangil Türk Müziği Orkestrası ve Korosu, Boğaziçi Üniversitesi Türk Müziği Kulübü Korosu ve İstanbul Belediyesi Konservatuarı Klasik Türk Müziği Korosu.

İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası konserleri sürüyor

İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası'nın haftalık konserleri sürüyor. Orkestra 20 Ocak Cuma günü 18.00 ve 21 Ocak Cumartesi günü 11.00'de Romanyalı şef İonescu Galati yönetiminde solist Sevin Berk, Ravel'in Alborada del Gracioso, Ginastera'nın Arp Konçertosunu ve orkestra da Bizet'in Senfoni do yapıtlarını seslendirecek.

[illegible] **Kurallar''** başlığı altında bir metin kabul etti. Kamuoyunun ilgi duyacağı kurallardan bazılarını **Prof. Dr. Faruk Erem**'in kaleminden sunuyoruz.

2. sayfada

20 Ocak 1921:
İlk Anayasanın kabulü

Toktamış Ateş: 1921 Anayasası Ulus egemenliğinin kesin belgesi.
Tarık Zafer Tunaya: 1921 Teşkilâtı Esasiye Kanunu: Bir bağımsızlık belgesi.

(6. sayfada)

Anıyoruz

Diderot, Nazım Hikmet, Kemal Bilşar.

Somut, unutulmazlıklarına duyduğu saygıyla kültür ustalarını, kendi yazdıklarıyla anıyor

3. sayfada

Aziz Nesin ve Demirtaş Ceyhun kitaplarını "Hasan Hüseyin" için imzalıyor

Akademi Kitabevi, "Hasan Hüseyin'e Yardım" amacıyla tüm geliri ozanın bakım harcamalarına bırakılacak olan bir dizi imza günü düzenleniyor. İlki 13 Ocak Cuma günü Salah Birsel'in katılımıyla gerçekleşen imza günlerinin ikincisine Aziz Nesin ve Demirtaş Ceyhun katılıyorlar. 20 Ocak'ta 15.00—19.00 saatleri arasında yapılacak olan imza gününde, Aziz Nesin rahatsızlığı nedeniyle kitaplarında imza yerine mühürünü kullanacak ve okurlarına kitaplarını mühürleyecek.

"Ozanımıza Sahip Çıkalım" kampanyasına Berlin'deki gençlerimiz de katıldı

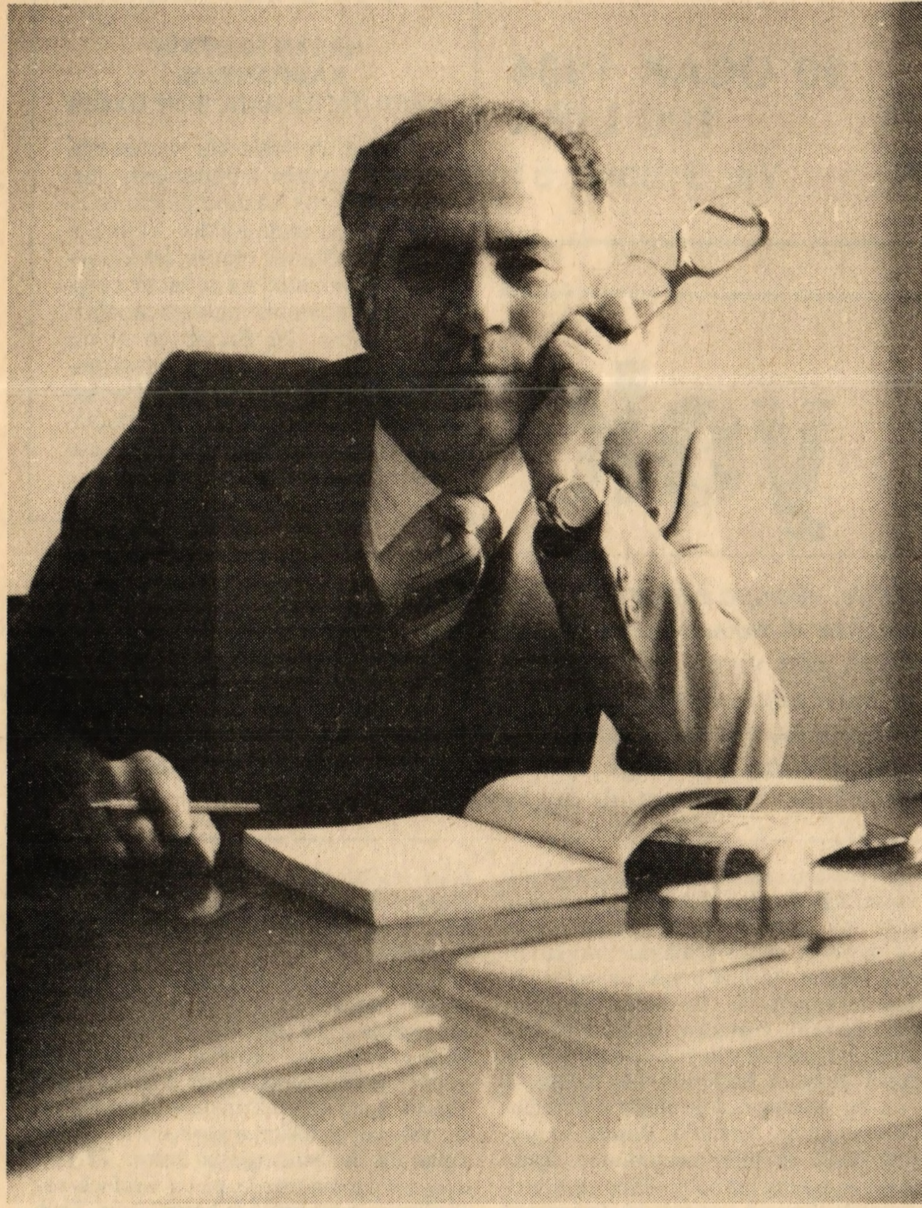
— ekmeği bol eyledik
sıratı yol eyledik
acıyı bal eyledik
geldik bu güne —
H.H.

Berlin'de yaşayan bir grup şiirsever genç, Hasan Hüseyin'le dayanışma kampanyasına katılarak, 1000 Mark'a yakın para yardımında bulundular.

Ozanımız Hasan Hüseyin'in bir an önce sağlığına kavuşabilmesi için her türlü yardımı yapmaya hazır olduklarını belirten gençler, ozanın tüm ilaç ve sağlık malzemesi gereksinmesini B. Almanya'dan karşılayabileceklerini söylediler ve **"FU'lu Öğrenciler Grubu"** imzasıyla yayınladıkları bildiride **"Anadolu'nun yetiştirdiği büyük halkımızın gür sesi Hasan Hüseyin, beyin kanaması geçirmiş, aylardan beri ölümle pençeleşmektedir. Hastane ve bakım masraflarını kendi olanaklarıyla karşılayamayan ozanın tedavisi şu anda evinde sürdürülmeye çalışılıyor. Haftalık sanat ve kültür gazetesi SOMUT ozanla dayanışma kampanyası başlatmıştır. Biz, FU'lu Öğrenciler Grubu olarak ozanın edebi kişiliğini, kitaplarını tanıtmak, tedavi giderlerine katkıda bulunabilmek amacıyla kampanyayı destekliyor ve sizleri de katkıda bulunmaya çağırıyoruz."** dediler.

Dil ve yazın sorunlarımız üzerine Emin Özdemir'le bir söyleşi

"Anadilimizin öğretimi eksik"

Eskiden beri bizde anadili öğretimi üzerinde durulmamıştır.

Röportaj: **HAYATİ ASILYAZICI**

Fotoğraflar: Kadir Aktay

Üzerinde durup düşüneceğimiz sorulara ve sorunlara geçmeden önce özgeçmişinizi ana çizgileriyle açıklar mısınız?

—Anlatayım. 1931'de Kemaliye'nin (Eğin) şimdiki adıyla Topkapı, eski adıyla Ençiti köyünde doğdum. İlkokulu köyde bitirdim. Babam gurbetçiydi. İlkokulu bitirdikten sonra beni de götürdü İstanbul'a. Bir süre bir ayakkabıcı yanında çırak olarak çalıştım. Sevemedim bu işi. Köye döndüm sonunda. Köy Enstitülerinin açıldığı ve onlara büyük umutların bağlandığı yıllardı. Bu okullara öğrenci topluyorlardı köylerden. Beni de aldılar, yıl 1943. Pamukpınar Köy Enstitüsünü bitirince (1948) Kemaliye'nin bir dağ köyüne öğretmen olarak atandım. Üç yıl çalıştım bu köyde. 1951'de Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne girdim. Buradaki öğrenimimden sonra Kelkit, Arapkir, Kaugal... gibi ilçelerde çalıştım. Or-

Kişinin, kendi anadilinin söz değerleriyle düşüncelerini, duygularını biçimlendirmesinden daha doğal bir şey olamaz. Özgün bir yanı yoktur bu tutumun. Gelgelelim çevremdeki kimi arkadaşların ilgisini çekti benim dil tutumum. Türkçe sözcüklerle düşündüğüm için konuşma dilimle yazı dilim tam bir örtüşüm gösterir. Diyesim yazılarımdaki sözcük örüntüsü büyük ölçüde konuşmalarımda da değişmez. Ne ki kimi arkadaşlar yazarken öz Türkçeyi solumalarına karşın, konuşurken değişir bu tutumları. Konuşmalarının sözcük örüntüsü karmadır. Kendisinden çok şeyler öğrendiğim Türk Dil Kurumu Genel Yazmanı Asım Aksoy'dan bir öneri geldi bana. **Türk Dili**'nde öz Türkçeyi savunan, gazete ve dergilerde çıkan dil yazılarını izleyip, bunlardan yanıtlanmaya değer taşıyanların değerlendirilmesini içeren yazılar yazmam istendi. Dergide **Öz Türkçe Üzerine** adlı bir köşe ayrıldı. O köşede ilkin **TDK,** sonra Kıvanç Demir takma adıyla yazmaya başladım. Daha sonra da kendi adımla.

lerle yüz yüze getiremiyoruz. Kuru, öğretici, albenisi olmayan, çocuğun ilgi alanını kuşatmayan asık suratlı metinlerle karşılaşıyor çocuk. Üstelik anadili dersini bir bilgi dersi olarak bellemişiz. İlkokuldan ortaokula geçerken söz varlığı sınırlı, okuma beğenisi gelişmemiş, okuduğunu anlamayan, anlatım açısından da tam tümce kuramayan bir düzeydedir çocuk.

Ortaokul, ilkokuldan daha ileri düzeyde bir açılım göstermez anadili öğretimi açısından. Seçki niteliğindeki Türkçe kitaplarına seçilen metinler somut bir örneğidir bunun. Metin seçiminde bağlı kalınan ölçütler çocuğun dil, düş ve ilgi evrelerini göz önünde bulundurmaz. Bu yüzden ortaokul, öğrencilerin ilkokuldan getirdiği anadili boşluklarını doldurmaz. Anlamadığı, anlamadığı için de sevip tadına varmadığı, varamadığı birtakım parçalarla boğuşur durur öğrenciler. Öte yandan çocukta dil mantığı, dil düzencesi sağlayacak olan dilbilgisi çalışmaları, amacına ters düşen belleyimci bir yaklaşımla okutulur. Çocuk **özne, yüklem, tümleç, ad tamlaması, sıfat tamlaması, iyelik eki, yapım eki, çekim eki...** türünden birtakım terimleri bellemekten öteye geçmez. Doğru cümle kurma ya da bozuk bir cümlenin bozukluğunu görme becerisinden yoksun kalır.

Anadili öğretimi açısından lise yılları geniş anlamda hiçbir katkıda bulunmaz öğrenciye. Dersin konu alanı değişmiştir. Türkçe değil, Türk Dili ve Edebiyatı olmuştur dersin adı. Bu derste de edebiyat dönemleri, akımları, söz ve anlam sanatları üzerine yarım yamalak birtakım bilgiler öğretilir öğrencilere. Bir yapıt ya da yaratıyı bütünlüğüyle değerlendiren, onu alımlamaya yönelik çalışmalar yaptırtılmaz. Dahası Divan, Tanzimat, Servetifünun dönemlerinden seçilen kimi ölü metinlerle yazıdan ve okumadan büsbütün soğutulur öğrenciler.

Anadili öğretimindeki bu boşlukları doldurmak ereğiyle son yıllarda üniversitelere zorunlu Türk Dili dersi konmuştur. Kuşkusuz bir zorunluluktur bu. Ne ki çerçeve programında yer alan adlar düşündürücüdür. Bunların büyük bir bölümü Türkçenin soluğunu yazılarında, yapıtlarında yansıtmış adlar değildir. Bu yüzden bu adlarla öğrencileri yüzyüze getirmenin anadili boşluklarını dolduracağını, onlara okuma sevgisi kazandıracağını söyleyemeyiz.

Nirengi noktalarıyla belirtmeye çalıştığım bu görünüm iç karartıcıdır. Bir örnek vereyim size. Benim öğretici olarak çalıştığım okula, liselerin kaymak tabakası, yani yüksek puanlı öğrencileri gelmez; ama, çökelek tabakası da gelmez. Aldıkları puanlara göre orta düzeyli öğrencilerdir bunlar. Yeni gelen öğrencilerime ilk derste şöyle bir soru sorarım: 'Son iki yılda okuduğunuz romanlardan, öykülerden, şiirlerden ya da öğretici ni-

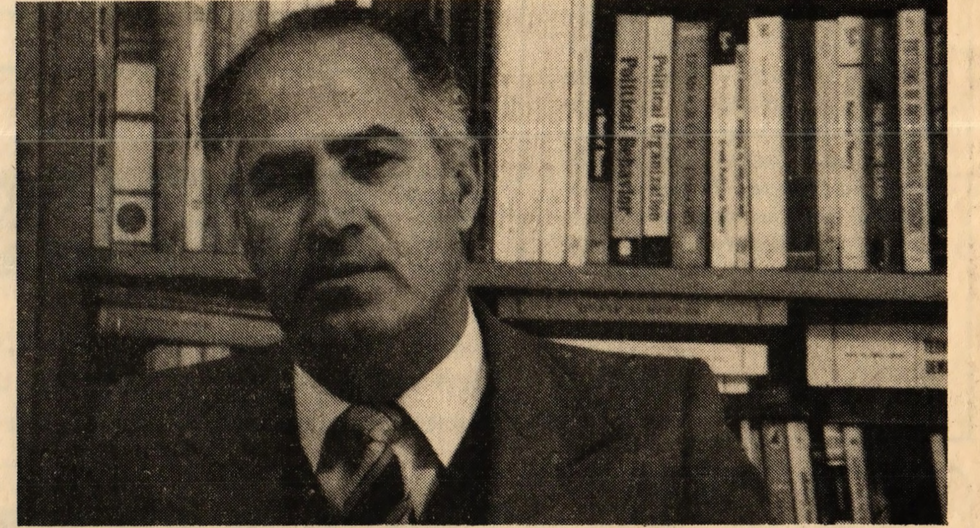
nış biçiminin payı yok mudur? Çocukları okumadan koparan etkenler nelerdir?

—Oraya aktaracaktım ben de sözü. Gerçekte şu son on onbeş yıldır ülkemiz bir test sıtmasına tutuldu. Sürüp gidiyor bu sıtma. Okul öncesi dönemden başlıyor, eğitimin her aşamasında hızlanarak sürdürüyor varlığını. Nitekim önümüzdeki aylarda yine başlayacak bu sıtma. Yabancı dille öğretim yapan kolejlere, liselere, fen liselerine; üniversitelere öğrenci seçme ve yerleştirmenin birinci ve ikinci aşamalarına yönelik sınavlar birbirlerini izleyecek. Kıran kırana bir yarış bu. İster istemez birtakım kurallara yaslanacak. Test de bu kuralları içinde barındıran yollardan biri.

İlkokuldan testlere başlayış, öğrencileri testlerin kurallarına göre hazırlayış, çocukları parçalı düşünmeye alıştırıyor. Tümce, bilemediniz paragraf düzeyindeki metinlerle sınırlı kalıyor öğrenciler. Daha uzun oylumlu metinleri okuma iştahları kalmıyor. Şunu söyleyeyim tümce ve paragraf düzeyindeki metinleri bile seçeneksel yöntemle okuyor öğrenciler. Okuma alışkanlıklarının donmasında., gelişmeyişinde önemli bir etken bana göre. Öte yandan seçeneklerle düşünmeye, okumaya alıştıkları için de kendi başlarına akıl yürütme, neden sonuç arasında ilişki kurma güçleri doğmuyor. Acılı bir durumdur bu. Buna tam tümce kurma güçlerini engelleyişini de söyleyebiliriz.

Benim şimdi kalın çizgilerle değinip geçtiğim bu noktalar, ileride daha da büyüyecek. İnsan kişiliğinin biçimlenmesinde, zenginleşmesinde, anadili hem bir araçtır hem de amaç. Düşünün ki çocuklar bir masalı, bir öyküyü, bir şiiri okumuyorlar ama; birtakım şekiller, sözcükler, sözcük öbekleri arasında ilişki kurma yollarını öğreniyorlar. Testte başarı kazanmanın kestirme yollarını, yöntemlerini tanımayı; yarışta soluklarını genişletmeyi öğreniyorlar. Tek amaç kural belleme, kural öğrenme oluyor. Çocuğun varlığı, duygu ve düş evreni bu öğrenmenin dışında kalıyor. Metin okuyucusu değil, sözcük ya da kural avcısı oluyor çocuk. Ünlü Alman yazarı ve ozanı Goethe'nin güzel bir sözü vardır. Der ki: "Bir şey ki salt öğreticidir, bilgi verir ama kişiliğimi, duygu ve düş evrenimi etkileyip zenginleştirmez; böyle şeylerden tiksinirim ben..." Nice yıllar önce Goethe'nin dile getirdiği gerçek bugün yaşanıyor bizde.

Şu da var, piyasada test kitabından geçilmiyor. Başlıbaşına bir endüstri sanki. Önüne gelen yazıyor, bastırıyor, satıyor. Okuyucu da buluyor besbelli. Ama bunların çoğu öğrencilerin düşünme, düşleme, tasarlama gücünü donduruyormuş, kimin umurunda. Bugün birçok eve roman, öykü, şiir, oyun, deneme türünden yazınsal kitaplar girmez.

Okumaya yönelme, kitaplarla tanışma evde başlar.

tirmeden tutun da, ders kitaplarının hazırlanmasına, anadili öğretme yöntemlerine değin birçok yönü var bu konunun. İster istemez birtakım gözlem ve saptamalar biçiminde olacak söyleyeceklerim. Önce şunu belirteyim ki eskiden beri bizde anadili öğretimi üzerinde durulmamıştır. Sözgelimi Türkçe ya da Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olacak öğrencilere değişik ilgiler verilmeye çalışılmıştır da 'bir kompozisyon nasıl yazdırılır?'', "bir kompozisyon nasıl düzeltilebilir?", "bir şiir, bir öykü ya da bir romandan alınan parça ya da bütün bir roman, bir düşünce yazısı değişik sınıflarda değişik amaçlarla nasıl okutulur?" ... gibi konularda en ufacık bir etkinlik gösterilmemiştir. Bunun doğal sonucu olarak mesleğe yeni başlayan her öğretmen, kendi öğrencilik yaşamındaki öğretmenlerin yolunu tutmuştur. Ona neyi, nasıl öğretmişlerse, o da öğrencilerine aynı şeyleri, aynı yöntemlerle öğretmeyi sürdürmüştür. Anadili öğretimindeki kısırdöngünün kırılması büyük ölçüde bu durumun değişmesine, öğretmenlerin ve öğrencilerin anadili öğretimindeki çağdaş yöntemlerle tanışmasına bağlıdır.

Burada kendi çalışmalarımdan söz edeceğim için bağışlayın beni. İnsanın kendi kitapları üzerine konuşması ayıp kaçsa da konuşmamızın bütünlüğü için zorunlu görüyorum bunu. Remzi Kitabevi birkaç ay önce yeni bir kitabımı bastı, **Anlatım Sanatı.** Bu kitapta anlatım sürecine bağlı bir yol izledim: Bir yazı nasıl yazılır? Konunun seçiminden ilk taslağın geliştirilmesine değin hangi aşamalardan geçilir? Bu soruları temel aldım. Böylece kuramsal bilgiyle uygulamayı bütünleştirerek sürdürdüm. Her bölüm için başarılı ve başarısız anlatım örnekleri seçtim. Bunları eleştirel sorularla değerlendirme; anlatım sanatı açısından taşıdığı nitelikleri bulma becerilerini geliştirmeyi amaçlıyor.

Bunların her yönüyle yetkin, eksiksiz, tasarlanan amaca uygun olduğunu söylemek istemiyorum. İlk örneklerdir bunlar. Ancak öğrencilerin bunlarla tanışması ana babaların, öğretmenlerin tutumuna bağlıdır. Çünkü çocuklar, öğrenciler değil, anaları babaları seçer genellikle kitaplarını. Öğrenmeye yönelik kitapları da öğretmenler salık verir.

Çok yinelenmiştir ya, bir de ben söyleyeyim. Okumaya yönelme, kitaplarla tanışma evde başlar. Anası babası okumuyorsa çocuk niye okusun ki? Hele okul da okumadan soğutursa çocuktan nasıl bekleyebilirz böyle bir alışkanlığı? Yakındığımız ortamın değişmesi, birçok koşulun biraraya gelmesini gerektiriyor. Bir kez kitabın korkulacak, ürkülecek bir nesne olmadığını yerleştireceğiz toplumumuza. Geçtiğimiz aylarda başlatılan "Oku, oku, oku, oku..." adlı yönlendirme etkinliğini düşünün. Televizyonda, gazete ve dergilerdeki duyurularla böyle bir yönlendirme, böyle bir özendirme gerçekleşebilir mi? Bu konuya devletin sahip çıkması gerekir. Yurttaşların sağlığını koruma nasıl devletin bir göreviyse onların okuma beğenisini kazanmaları da devletin görevleri arasındadır. Kişiliğin dengeli bir biçimde gelişmesinde büyük payı ve etkisi vardır okumanın. Bu da okuma ortamını oluşturmaya bağlıdır. Sınıfların kapısını kitaplara açmaya bağlıdır.

— Böyle bir yardım beklenebilir mi? Kitapların satın alınıp kitaplıklara, okullara alınmasını mı vurgulamak istiyorsunuz?

— Belirli ölçütlere, nesnel değerlendirmelere göre kimi kitaplar satın alınabilir. Bir desteklemedir bu. Ne ki işin içine ayırmalar, kayırmalar girer. Başka yollarla da yapılabilir. Radyoda, televizyonda bu tür kitapları tanıtıcı saatler ayrılabilir. Ama en önemlisi öğrencilerine kitapları sevdirmeyi, onlarda

[illegible] öğretmenliği ve yöneticilik yaptım.

1957 yılında Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı bölümü asistanlık sınavını kazandım. Rehber hocam yazın tarihçimiz ve sözlükçümüz rahmetli Mustafa Nihat Özön'dü. Onun gözetiminde çalıştım. 1960-63 yılları arasında bir bursla Amerika'ya gönderildim. İndiana ve Colombia Üniversitelerinde "okuma ve yazılı anlatım yöntemleri"ne yönelik derslere, kurs ve seminerlere katıldım. Dönüşümde Gazi Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne öğretmen oldum. Buradaki öğretmenliğimin yanı sıra bir yandan da Milli Eğitim Bakanlığı ve Milli Savunma Bakanlığınca yürütülen bir projede (Ordu Okuma Yazma Okulları) görev aldım. Hazırlanmakta olan okuma ve yardımcı kitapların geliştirilmesi işlerinde çalıştım.

1968-1972 yıllarında Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu içinde Türkçe Bölümünün başkanlığını yaptım ve öğretim görevlisi olarak çalıştım bu bölümde. 1975'ten beri de Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulunda öğretim görevlisi olarak çalışıyorum.

—Kitaplarınızın bir bölümü dille, daha doğrusu gelişen ve özleşen Türkçemizin sorunlarıyla ilgili: Öz Türkçe Üzerine, Erdemin Başı Dil, Dil ve Yazar, Dil Devrimimiz... gibi. Bunlardaki kimi yazılar da özleşen Türkçenin savunması. Bu konuya girişiniz nasıl oldu? Şöyle diyeyim, nasıl bir gereksinimle girdiniz bu dil tartışmalarının ve kavgasının içine?

—Doğrusunuz. Bu söylediğiniz kitap adlarının arasınada **Terim Hazırlama Kılavuzu'nu, Öz Türkçe Kılavuz Sözlük'ü** de katabilirsiniz. Öte yandan kitaba dönüşmemiş yazılarımı, Varlık ve Nesin Vakfı yıllıklarındaki dilsel etkinlikleri dökümleyip değerlendiren yazılarımı da katabilirsiniz. Niyesine gelince tek değil, birçok nedenden söz etmem gerekir. Ayrıntılara inmeden söyleyeyim: Öğrencilik yıllarımda yabancı kökenli sözcükleri doğru söyleyemezdim bir türlü. Vurgu ve söyleyiş yanlışları yapardım. Türk hançeresine aykırı sözcüklerdi bunlar. Örneğin, uzatılması ya da vurgulanması gereken bu tür sözcükleri kısa, vurgusuz söylerdim: "Zaviye", "içtimai", "mütebaki"... gibi. Kimi hocalarımız ayrımına varırdı bunun, kızarlardı. Hiç unutmam bir derste bu türden yanlışlar yapmıştım. Mustafa Nihat Özön'ün dersiydi. Çok öfkelendi. Kızdı, köpürdü bize. "Türkçe öğretmeni olacak kişinin ilk elde Türkçeyi doğru konuşması, doğru yazması gerektiği" üzerinde durdu. Türkçe sözcüklerle düşünme, konuşma ve yazma gerekliliğini vurguladı. Ardından "bana sövecekseniz bile Türkçe sözcüklerle sövün" diye ekledi.

O günden sonra olabildiğince Türkçe sözcüklerle düşünmeye, yazmaya, konuşmaya özen gösterir oldum. Öğrencilerimden de bunu istiyordum. Konuşma için böyle olduğu gibi, yazım yani eski terimiyle **imla** sorununun çözümü de buna bağlı. Sözgelimi "muvaffakiyet", "müddeiumumi" gibi sözcükleri yanlış söyledikleri gibi, yazımlarını da yanlış yapıyorlar. Oysa bunların Türkçelerini, **başarı** ve **savcı** sözcüklerini söylerken, yazarken yanlışlığa düşmüyorlar. İşte benim Türkçeye yönelişimde böyle yararcı ve somut bir olgunun payı var başlangıçta. Dahası bir tutuma dönüştü bu bende. Dil devriminin getirdiği yeni söz değerlerini zorlanmadan kullanmaya başladım.

—Sanıyorum televizyonda da dil konuşuna ağırlık veren çalışmalarınız oldu bir ara.

—Evet. İlkin daha televizyonun deneme yayınları yaptığı günlerde değerli yazar Mahmut Tali Öngören'in yönetimindeki coşkulu günlerde bir dizi konuşma hazırladım televizyon için. "Erdemin Başı Dil" adıyla sundum bu diziyi. Dizi dilimizin tarihsel gelişimini ve dil devrimiyle kazandığı yeni söz değerlerini tanıtmayı amaçlıyordu. Daha sonra "Anadilimizden", "Konuşa Konuşa", "Dilimiz Türkçe" ... gibi dizi programlar da hazırladım. Ancak şunu hemen söyleyeyim ki bu dizilerin bütünüyle yayımlanması gerçekleşmedi. Dil devrimine karşı çevrelerden tepkiler geldi. Bu yüzden de beş on programdan sonra ya bunlar kaldırıldı ya da yayım süreleri sınırlandırılıp ertelettirildi.

Televizyon için bu dizi programları hazırlarken, **Türk Dili**'nde özleştirme çalışmalarını sürdürürken Tanzimattan bu yana süregelen bu dil kavgasının düşünsel tabanına inmeye, daha doğrusu dil devrimimizin beslendiği, kaynaklandığı düşünsel yapıyı anlamaya çalıştım. Başlangıçta açıkladığım gibi doğru söyleme, doğru yazma gereksinimiyle yöneldiğim öz Türkçeciliğin, bir başka söyleyişle Türkçe düşünme olgusunun gerçekte insanımızı değiştirmeye yönelik önemli bir atılım olduğu gerçeğine vardım. Bir bakıma bu devrimiyle büyük Atatürk, insanımızı ulusal bilinçle donatmak istiyordu. Osmanlıcadan dilimizin kendi öz değerlerine geçerek değişen dünyayı Türk insanının kavramasını, algılamasını istiyordu.

Bir dil ve yazın kuramcısının, Wittgenstein'in bir sözünü anmak istiyorum burada: "Dilimin sınırları, dünyanın sınırları demektir." Değişen dünyayı anlama, bu değişim doğrultusunda dilini değiştirmeyi, geliştirmeyi zorunlu kılar. Bir bakıma Türkçemizdeki gelişme ve değişmeyi de bu zorunlulukla açıklayabiliriz.

TDK'yla ilgili yeni düzenleyim özleşme akımının hızını keser mi?

—Sanmam. TDK simgesel bir işlev görüyordu. Daha doğrusu özleştirmeciler arasında **dirsek teması** sağlıyordu. Gerçekte toplumun değişik kesimlerindeki özleştirme yönsemesinin gerisine bile düşmüştü TDK. Tartışma götürmez bir gerçektir ki dillerin yazgısını kurumlar değil, yazarlar ozanlar çizer. Türkçe bugünkü özleşmişliğini TDK'dan çok yazarlara, ozanlara borçludur. TDK'nın gerçekleştirdiği büyük işleri görmezlikten gelemeyiz elbette. Ama yazarlar, ozanlar onun çatısı altında, onun yolunda yürümeseydi, tek başına neyin üstesinden gelebilirdi TDK? Bu yönden TDK bu yapısal değişimle eski etkinliklerini sürdürmese bile, yazarlarda, ozanlarda sürdürecektir varlığını.

—Çalışmalarınızın bir bölümü de Türkçe ile, onun öğretimi ile ilgili. Kendi uğraşı alanınızdan kaynaklanıyor. Öğrencilerin, öğretmenlerin yararlanacağı el kitapları, ders kitapları niteliğini taşıyor: Yazma Tekniği, Türkçe Öğretimi, Yazma Sanatı, Konuşma Sanatı... gibi. Sözü okullarımızdaki anadili öğretimine getirsek.

—Ben ilkokuldan üniversiteye değin değişik düzeylerde anadili öğretimiyle uğraştım, uğraşıyorum. Hemen söyleyeyim ki bizde anadili öğretimi sözcüğün gerçek anlamıyla çağdışıdır. Bir kez öğretim aşamaları arasında anadili öğretimi açısından bir birlik, birbütünlük yoktur. Öğrenci ilkokulda okumayı söküp de yazı evreni içine girdiği zaman onun ilgi alanını kuşatan, ona dilin tadını duyurtup okuma alışkanlığını kazandıran metin-

[illegible] bu üç kitabın belirleyici özelliğini bir iki tümce ile yazınız.' Yüz elli kişilik sınıftan bu soruyu yanıtlayan öğrenci sayısı, on onbeşi geçmez. Belki inanmayacaksınız ama sözcük dağarcıkları da 5-6 yüzü aşmaz. Soyutlama güçleri; bir düşünceyi açma, geliştirme becerileri oluşmamıştır. Şunu da söyleyeyim: Büyük bir çoğunluğunda sözlüğe ve yazım kılavuzuna başvurma alışkanlığı yoktur. Yine büyük bir çoğunluğu bir kitabın nasıl kullanılacağını **önsöz, içindekiler tablosu, kavramlar ya da adlar dizini, ara ve ana başlıklar**'ın neye yaradığını bilmezler. Abarttığım sanılmasın. Bunlar liselerden gelen, hem de büyük bir yarışın içinden seçilerek gelen öğrenciler. Bir de seçilemeyenleri düşünün. İşte o zaman sorunun boyutları daha da çıkar ortaya.

—Bu çizdiğiniz tabloda o yarışa hazırla-

Ama çocuğu varsa, herhangi bir okula da girecekse o eve mutlaka test kitapları girmektedir. Hem de bir tane değil, birkaç tane birden.

Yanlış anlaşılmasın, ben testin kendisine karşı değilim. Ölçme araçlarından biridir test. Ne ki bu aracı herkes hazırlayamaz. Bir bilgi, bir uzmanlık işidir o. Gelgelelim bizde hemen herkes test uzmanı sanıyor kendini. Eğitim düzeni ve öğretimde de test bir ölçme aracı olmaktan çıkıp, amaç durumuna getiriliyor. Bütün dilsel ve eğitsel etkinliklerin önüne geçiriliyor işte benim yakındığım nokta burası.

—Bu durum nasıl değişebilir? Anadilin öğretimi ve sorunları üzerinde düşünen biri olarak neler önerirsiniz? Öğretmenlere, analara-babalara düşen sorumluluklar nelerdir?

—Önce de söylediğim, belirttiğim gibi konu çok yönlü, çok boyutlu. Öğretmen yetişdurtma yolunu denedim. Seçtiğim örneklerin bir kesimi sınıf içi öğrenci yazıarından oluşuyor. Bunlarda hangi türden yanlışlıklar yapıldığını göstermeye çalıştım. Örneklerin bir kesimi de yazarlardan: İlhan Selçuk'tan Tarık Buğra'ya; Ahmet Hamdi Tanpınar'dan Erhan Bener'e değin değişik yazarlardan. Bunlardan yaptığım alıntı ve aktarmaları uygulama, alıştırma metinleri olarak kullandım. Alçakgönüllük göstermeden diyebilirim ki alanında Batı ülkelerinde yayımlananlardan hiç de aşağı kalmayan bir düzeydedir **Anlatım Sanatı.** Rahatça söylüyorum bunu. Öğrenciler için alıştırmalı bir ders kitabı olduğu kadar, öğretmenler için de hem bir yöntem bilgisi kitabı, hem de bir el kitabıdır.

Kuramdan, birtakım varsayımlardan ya da tasarlanmış yapay örneklerden değil; yaşanandan, uygulama ve denemelerden yola çıkarak hazırladığım bu kitabı kaç yazın ve Türkçe öğretmeni almış, alıcı gözle okuyup öğrencileriyle birlikte alıştırmaları, uygulamaları yaptırmıştır? Öğretmenleri suçlamak, kınamak aklımın kıyısından geçmez. Burada Milli Eğitim Bakanlığı'nın sorumuluğuna değinmek istiyorum. Gerçekte öğretmenleri kendi alanlarındaki gelişmelerle tanıştırma, yenilikleri izleme olanağını onlara sağlama görevleri arasındadır bakanlığın. Bu görevini yerine getirmek şöyle dursun bunlara yönelen, öğrencilerini yeni yayınlarla yüzyüze getirmek isteyen öğretmenlere hoşgörüyle bakılmıyor pek. Böyle olunca öğretmen kendini de, öğrencilerini de yenileyemiyor. Bu durumda iş analara, babalara kalıyor ister istemez. Onlar da böyle bir gereksinimi duymuyorlar şimdilik.

Türkçe öğretmenlerindn, sayıları sınırlı da olsa, testlerin okuma alışkanlığını öldürüşünden yakınanlar yok değil. N ki yakınmalarına karşılık kendileri de bu yarışın dışında kalmıyorlar. Derslerinde fırsat düşdükçe testimsi çalışmalar yaptırtıyorlar. Zaten ders kitaplarında da bu tür etkinliklere yer verilmiş. Öyleyse test ya da testimsi çalışmaları öğrencilerin okuma alışkınlıklarını öldürmeyecek bir yörüngeye nasıl oturtabiliriz? İyi düzenlenmiş bir test sorusunun öğrencilerden istediği çok yönlü düşünme akıl yürütme, karşılaştırma, soyutlama, somutlama, genelleme yapma, vargıya ulaşma... gibi becerileri olumlu bir yöntemle nasıl verebiliriz? Bu soruların üzerinde düşündüm. Üç kitap hazırladım bu doğrultuda: **Öykülerle Atasözleri, Sözcükler Arasında, Dilbilgisi Oyunları...** Remzi Kitabevinin yayımladığı bu üç kitap eğlenmeyle öğrenmeyi birleştiren, testlerin kuruluğuna, kurutuculuğuna düşmeden öğrencilerin akıl yüretme güçlerini dili kullanokuma zevkini geliştirmeyi amaçlayan öğretmenlere sevgiyle bakılmalıdır. Öncelikle bunu söylemek istiyorum.

— Sözü çalışmalarınıza getirelim yine. Kitaplarınızın ortak bir yanı var: Somut sorunlara ve durumlara yönelik oluşu. Varlık yayınları arasında çıkan "Okuma sanatı: Neler okumalı - Nasıl Okumalı" "Yazı ve Yazınsal Türler"e bakarak söylüyorum bunu. Ne dersiniz?

— Haklısınız. Ben hep sınıftaki gözlemlerimden yola çıkıyorum. Bir eksikliği gidermek, bir gereksinimi karşılamak istiyorum. Değişik liselerden geliyor öğrencilerim. Çoğu, bir metni seslendirmeyi okuma sanıyor. Zamanla içinde okuma isteği uyanıyor kiminin. Soruyorlar: "Nereden başlayalım işe?" **Okuma Sanatı** böyle bir sorudan doğdu. Öte yandan bir metnin anlaşılması, eleştirel bir yaklaşımla değerlendirilmesi, yazınsal yaratılara özgü altyapısal bilgilerin edinilmesine bağlıdır. Öğrencileri bir yana bırakıyorum, eleştiri alanında kalem oynatanlar bile zaman zaman **konu, ileti, öz, anadüşünce, anlatım biçimi, tür...** gibi terimleri birbirine karıştırıyorlar. **Yazı ve Yazınsal Türler**'i de böyle bir gereksinimle hazırladım.

— Çağdaş Türk romanı ve öyküsü üzerine neler söyleyebilirsiniz?

— Söyleyeceklerim genelleme düzeyini aşmayacaktır. Bugün iki ana yönseme ve yönelim içindedir Türk romanı, Türk öyküsü. Bunlardan birincisi toplumumuzun ve insanımızın sorunlarına ayna tutarak yansıtma, bunların değişimine olanak sağlama. Köy boşalımından sağlık sorununa, çarpık kentleşmeden gençlik sorunlarına, iç ve dış göçlere değin türlü sorunları romanın öykünün gerçekçiliği içinde eriterek vermek isteyenler. Adalet Ağaoğlu'ndan Füruzan'a; Bekir Yıldız'dan Osman Şahin'e değin birçok ad bu yönseme ve yönelim içinde düşünülebilir. Çok genel ve geniş bağlamda kulanıyorum burada yönseme sözcüğünü. Yoksa yazarların sorunlara bakış, yansıtış yöntemlerinin aynılığını söylemiyorum.

İkinci ana yönseme de, sözcük yerinde ise, bir arayışın içinde oluş diyeceğim. Hem romanın görüntüsü hem de dilsel düzeni açısından var olan biçimlerle yetinmeme. Ferit Edgü'den Demir Özlü'ye, Nazlı Eray'dan Tomris Uyar'a, bir ölçüde Selim İleri'ye değin adlar zincirini de bu yönseme içinde görebiliriz.

Dediğim gibi bir genelleme bu. Gerçekte bu iki ana yönseme içinde kendi roman ya da öykü çizgisini zenginleştirmeye çalışanlar var. Selim İleri'nin son yaratılarıyla, Oktay Akbal'ın, Mehmet Başaran'ın yeni öykü kitapları güzel bir örneğidir bunun...

"Yargının Bağımsızlığı"

PROF. DR. FARUK EREM

Bakanlar Kurulu kararı ile Türkiye Barolar Birliği'nin de üyesi bulunduğu Milletlerarası Barolar Birliği (IBA), 1982 Ekim ayında Yeni Delhi'de, "Yargının bağımsızlığı hakkında asgari kurallar" başlığı altında bir "metin" kabul etti. Kamuoyu'nun ilgi duyacağı kurallardan bazılarını açıklamak yararlı olacaktır:

1) Metnin, 3. maddesine göre "hakimlerin atanmasına ve terfiine yürütme veya yasama organının katılması yargının bağımsızlığına aykırı değildir, şu şartla ki bunlara karar verecek olan organın üyelerinin çoğunluğu yargıdan ve Barodan gelmiş olsun".

Yürütme, bir hakim hakkında, disiplin işlerinde ancak "şikâyet" hakkına sahip olmalı, ceza verecek organ, yürütmeden tümden ayrı bir "müessese" olmalıdır. (md. 4) (Bizdeki usul buna uygun değildir).

Disiplin soruşturma ve kovuşturması "gizli" yapılır. Hakim, duruşmanın "aleni" yapılmasını isteyebilir. Bu istek disiplin kurulunca kabul veya reddedilebilir. Açık veya gizli celsede verilen karar yayınlanır (md. 281). Görevden alınma sebeblerini yasa açıkça saptar (md. 29). Disiplin organı yargıdan gelen üyelerle kurulur (md. 31).

Yürütme yargıyı denetleyemez (md. 5). Mahkeme kararlarının yerine getirilmesiyle devlet yükümlüdür. Yargı, kendi kararlarının yerine getirilip getirilmediğini denetler (md. 8). (Bizdeki usul böyle değildir).

Hakimlerin görevleri, güvenceleri ve maaşları yasayla saptanır, maaşlarda indirme, ancak devletçe alınacak kül halinde "ekonomik tedbirler" sonucu olabilir (md. 15).

Yürütme mahkeme lağvedemez (md. 18). (Bizim usulümüz çok farklıdır).

2) Yasama, geçmişe doğru (makable şumul) mahkeme kararlarını kaldıracak yasa yapamaz (md. 19).

Hakimler "kaydı hayat" şartıyla tayin olunurlar, vazifeden gerekçeli olarak uzaklaştırılabilirler, zorunlu emeklilik yaşı, atanmaları sırasında saptanan yaştır (md. 221), sonraki değişikliğe tabii değildirler.

3) Hakim, görevin vakarına, tarafsızlığa ve yargı gücünün bağımsızlığına uygun biçimde hareket zorundadır.

Hakimler haklarını ve çıkarlarını korumak için "Dernek" kurabilirler. Hakimler "yargının bağımsızlığı"nı korumak için topluca hareket edebilirler (md. 42). (Bizde bunların hiç biri mümkün değildir).

Karar verirken hakim, meslektaşlarının ve üst organ mensuplarının etkilerine karşı bağımsızdır.

4) Görüldüğü üzere milletlerarası kurallar böylece belirtilmiştir. Memleketimizde "Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu hakkındaki Kanun" hükümleri ve en son 3.6.1983 gün ve 2835 sayılı değişiklik yasası hükümleri açısından önemli olan bu kuralların nazara alınacağı ümidindeyiz.

Yargının Bağımsızlığını usul yasalarımızı değiştirmeden -tam anlamı ile- sağlamak olanaksızdır. Aynı olanaksızlık "savunma özgürlüğü" için de vardır.

Yargı organının örgütlenmesi, demokrasilerde belli temellere dayanmak zorundadır. Lozan Konferansının en büyük başarısı yargının bağımsızlığı olmuştur. Bazı konularda değişiklik yapılabilir, fakat artık "demokratik temel" de bir değişiklik düşünülemez.

Bizim usulümüz "karma" denilen sisteme dayanır. Bu sistemin "itham sistemi" ile engisizyon "sistemi"nin karması olduğu ileri sürülür. Halbuki esasında mehaz Alman usulü "şiddeti azaltılmış" bir engizisyon usulüdür. İtham sistemi ceza savı ile "savunma"yı eşit sayar, savcı suçlar, avukat savunur, tez ve antitez çarpışır, en iyi "sentez"i hakim bulacaktır. Halbuki engizisyon usulünde ne savcıya, ne de avukata gerek görülmez. Hakim tek kişi olarak "hüküm" verir, gizlilik bu sistemin özelliğidir. Orta çağdan gelen engizisyon usulü, rönesasta yerini itham usulüne bıraktı, fakat "kilise hukuku" direnç gösterdi ve engizisyon usulünün gizliliği hazırlık ve ilk soruşturmada yerini korudu. Savunucunun bu bölümde yetkisizliği sürüyordu. O halde ortaya çıkan "yumuşatılmış bir engizisyon" sistemi oldu. Bizde Alman usulünden bu sistemi aldık.

Anglosaksonlar tepki gösterdiler. Batı Avrupa'nın karma sistemini değil, tümden itham sistemini yeni baştan yürürlüğe koydular. Onlarda "çapraz sorgu" gelişti ve sonsuz faydalar sağladı. "İddia makamı" karşısında eşit bir "müdafaa makamı" yer aldı. Hatta iddia makamı kürsüde değil, "savunma makamı" gibi, hakimin bir az altında, fakat savunma makamı ile aynı hizada yer aldı. Her iki taraf sorgu özgürlüğü içinde, dilediklerini, doğrudan sıralayabiliyorlardı. Hakim ancak "icapsız" sorulara izin vermemek hakkına sahiptir.

Usul yasamızı ve adaleti oluşturan yasalarımızı -bu açıdan- ele almak zorundayız.

yazko **SOMUT**

HAFTALIK SANAT VE KÜLTÜR GAZETESİ

Yıl: 3
Sayı: 51
Fiyatı: 100 Lira
Tarih: 20 Ocak 1984

S.S. Yazar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi-YAZKO adına Sahibi ve Genel Yayın Müdürü Erol Toy / Sorumlu Yazı İşleri Müdürü ve Müessese Müdürü: Hayri Eroğlu / Teknik Yönetmen: Refik Sinan / İlan Müdürü Nuri Dikeç / Ankara Temsilcisi: Ali Alkan İnal / Yönetim Yeri: Türkocağı Caddesi No: 17 Kat: 2 Cağaloğlu / Yazışma ve Havale Adresi: YAZKO, P.K. 442 Sirkeci, İstanbul / Telefon: 522 78 45 / Abone Koşulları: 6 aylık 2500 lira, 12 aylık 5000 lira / Yurtdışı için iki katıdır / İlan sayfalarında santim / sütun: 1600 lira, diğer sayfalarda santim / sütun 2000 lira / Dizgi film, ofset hazırlık: Çağdaş Yayıncılık ve Basın Sanayii A.Ş. / Baskı: Cumhuriyet Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.Ş. Dağıtım: GAMEDA Ltd. Şti.

ANMA

UNESCO, 1984 yılını Diderot'ya ayırdı. Fransız, dolayısıyla da çağdaş aydınlanmanın bu büyük ışığı, ölümünden tam 200 yıl sonra, yeniden güncel olmaktadır. Bütün büyük insanlar gibi, zamanı aşarak, güncelliğini hep korumasına karşın, Voltaire ve Rouseseau'ya göre, daha solda olduğu için gölgede bırakılmak çabalarını yırtması gerekmiştir. Gerekmiştir ve zamanımıza ışığını uzatabilmiştir.

Yazık ki, kültür üreticilerinin yazgısında çoğunlukla böyle yasaklar yatar. Ama, onların ışığı ve gücü, zamanı aydınlata aydınlata, herkesçe benimsenecek yaygınlığa mutlaka ulaşır. Diderot, bunlardan biridir.

Bir diğeri de, bugün 82. doğum gününü geride bırakan Nazım Hikmet'tir. 1902 yılının, 20 Ocağında doğan ozanımız, Türkçenin en güzel şiirlerine katkılarıyla hep anılacaktır.

Kurucumuz ve ustamız Kemal Bilbaşar ise, geçtiğimiz yıl, 23 Ocak'ta aramızdan ayrılmıştır. Somut, unutulmazlıklarına duyduğu saygıyla, geçmişin kültür ustalarını, kendi yazdıklarıyla anmayı bir görev saymaktadır.

1. ölüm yıldönümünde Kemal Bilbaşar

Kemal Bilbaşar Eylül 1981'de "Varlık" dergisinin düzenlediği ve Atillâ Özkırımlı'nın yönettiği "Türk romanı ve Türkiye gerçekleri" konulu açık oturuma katıldı. Aşağıda K. Bilbaşar'ın yanıtlarını veriyoruz.

"Ben söze edebiyat alanına girdiğim tarihten başlarsam, zaten gerçekçilerin başlaması da bu tarihte, aşağı yukarı 40'larda olduğuna göre, bir aydınlatma olabilir. Benim edebiyata girdiğim yıl, 37-39 yılları arası. 39'da kitabım yayımlandı. O dönemde, Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde eser vermeye başlamış ve sonra Cumhuriyetin ve bizim ortaya çıkışımız zamanına kadar yazımlarını sürdürmüş bir roman mevcuttu. Bunlar, bir kısmı çok daha eski olduklarından kendi dönemlerini anlatıyorlardı. Diğerleri, Cumhuriyet dönemine adapte olmaya çalışmışlar, fakat iktidarın pelerini altında kimisi milletvekilliği yapıyor, kimisi elçiliklerde çalışıyor kimisi üniversitede kürsü sahibi. Bu sürede Türkiye'ye bakılırsa büyük bir köy manzarası mevcut. Nüfus 13-15 milyon civarında. Bu nüfusun yüzde sekseni kırsal bölgelerde yaşıyor. Kasaba tanımı iki binle yirmi bin arasında. Büyük şehirlerde toplanan nüfusun toplamı, yarısından çoğu da İstanbul'da oturuyor. Binaenaleyh, o dönem romancıları, gayet normal olarak kırsal bölgelerden, Cumhuriyetin ortaya attığı savlarla "köylü efendimizdir" dedikleri bir sürede köylünün ezilişi var. Sonra, yaşam düzeni hiç değişmemiş. Yani bizim girişimiz bir tür başkaldırı şeklinde oldu ve o zamanın romanlarını da ben böyle değerlendiriyorum. Sonra, 2. Dünya Savaşı içerisinde karaborsacılıklarla, vurgunculuklarla kasaba eşrafı zenginleşiyor. Savaş biter bitmez o zamanın büyük şehirlerine yerleşiyorlar. Ticaretin ve henüz atılınmaya başlanmamış olan endüstri dalları içerisine girmeye çalışıyorlar. Bu yüzden birtaraftan köylerde nasibini arayan, orada kalmak isteyenler toprağın peşine düşüyorlar, büyük topraklar daha fazla çoğalıyor. Üstelik de o toprakların içerisine makineyi getirdiklerinden, köylü de topraklarından uzaklaşmış oluyor ve 46'dan sonra göçmeye başlıyor şehirlere. Gecekondu olayı da o zamanlara rastlıyor. Binaenaleyh, 1946-50'ye kadar olan Türk romanının tanıtmaya çalıştığı bu çevrelerdir. Kırsal kesim ve o eşrafın zorladığı, bunlara karşı direnme, direnmek isteyen memur takımının muvaffak olamayışı, bunalıma düşmeleri ve kozaları içerisinde kalmaları, bunlar tanıtılmıştır. 50'den sonra iktidar değişikliğiyle beraber, liberal ekonomi, dışarıdan gelen borçlar, ticaret hayatındaki cansızlık, büyük yolların yapılması, az önce bahsettiğim o zenginleşen esnafın ekonomik alanda söz sahibi olmaları...

1960 yılına kadar köylerden şehirlere göç çok hızlanıyor. Şehirlerin etrafında gecekondudan duvarlar meydana geliyor ve o zaman bizden sonra yazı hayatına atılmış olan sanatçılar bu gecekondularda yaşayan, şehirden şehire göçen gurbet kuşlarını yazmışlardır. Yine de, sözü edilen köyledn kente gelmiş olan köylüdür. Yani köy romanı diye üzerinde fazla duruyorlar, aslında zorunlu konu, Türkiye'nin yaşam düzeni, sanatçının objektifini tuttuğu yerlerde bunlar var zaten. Ama 60'tan sonra iş tamamen değişiyor. O zaman Türkiye'de gerek devletin, gerek özel sektörün sanayileşme yarışmasına girmesi, endüstrinin gelişmesi bir proletarya sınıfını ortaya çıkarıyor ve bunlar örgütleniyorlar, yeni anayasanın olanaklarından yararlanarak, 1960 yılına değin köy enstitülerinin yetiştirdiği gençler de bu kırsal kesim romanlarını yazmaya katılıyorlar ve tabii onlar kendilerine enstitüde belirtildiği ölçüde enstitüyü kalkınmamızı hızlandıracak biçimde yorumlar getiriyorlar. Oysa tabii, o sav kendilerine göreydi. 1960 sonrası yeni anayasanın sağladığı haklar, özgürlükler, dediğim gibi, işçi sınıfının örgütlenmesi şehirlere gelen göçlerin sanayide görev alması hızlı bir kentleşmeyi de öylesine çabuk geliştirdi ki, ne devlet bunlara iş sağlayabildi ne de özel sektör. Bu yüzden kendilerine yeni bir olanak olarak ikinci bir vatana, yurt dışına Almanya'ya göçmeye başladılar. Yani bu dönemde artık yalnız köyde değil, kentin kenarlarında da değil, yurt dışında yaşıyor köylüler. Bu sırada çok çeşitlendi konular. Hem yer bakımından, hem insanlarımızın yeni yaşantıları bakımından romancılarımız üstlerine düşen görevi bence çok iyi yaptılar. Her dönemde objektiflerini nereye tutmuşlarsa başarılı örnekler verdiler. Bir takım eleştirmenlerin kendi kendilerine çelişen sözlerle Türkiye'de roman kalmadığını iddia etmelerine rağmen, romanlar yerli yerinde duruyor bence. Ta Ahmet Mithat Efendi'den beri edebiyat tarihlerinde kalacağı iddiasında olanlar var. Bunların edebiyat tarihinde kalıp kalmamasıyla değerinden bir şey yitirmiş olacağını sanmıyorum ben."

"Benim edebiyata girişim mesleğimle ilgili. Bir yerde çocuk yetiştiriyoruz öğretmen olarak. Ama

OTOBİYOGRAFİ

1902 de doğdum
doğduğum şehre dönmedim bir daha
geriye dönmeyi sevmem
üç yaşımda Halepte paşa torunluğu ettim
on dokuzumda Moskova Komünist Üniversite öğrenciliği
kırk dokuzumda yine Moskovada Tseka-Parti konukluğu
ve on dördümden beri şairlik ederim
kimi insan otların kimi insan balıkların çeşidini bilir
ben ayrılıkların
kimi insan ezbere sayar yıldızların adını
ben hasretlerin
hapislerde de yattım büyük otellerde de
açlık çektim açlık grevi de içinde tatmadığım yemek
yok gibidir
otuzumda asılmamı istediler
kırk sekizimde Barış madalyasının bana verilmesini
verdiler de
otuz altımda yarım yılda geçtim dört metre kare betonu
elli dokuzumda on sekiz saatte uçtum Pragdan Havanaya
Lenini görmedim nöbet tuttum tabutunun başında 924 de
961 de ziyaret ettiğim anıt kabri kitaplarıdır
partimden koparmağa yeltendiler beni
sökmedi
yıkılan putların altında da ezilmedim
951 de bir denizde genç bir arkadaşla yürüdüm üstüne ölümün
52 de çatlak bir yürekle dört ay sırt üstü bekledim ölümü
sevdiğim kadınları deli gibi kıskandım
şu kadarcık haset etmedim Şarloya bile
aldattım kadınlarımı
konuşmadım arkasından dostlarımın
içtim ama akşamcı olmadım
hep alnımın teriyle çıkardım ekmek paramı ne mutlu bana
başkasının hesabına utandım yalan söyledim
yalan söyledim başkasını üzmemek için
ama durup dururken de yalan söyledim
bindim trene uçağa otomobile
çoğunluk binemiyor
operaya gittim
çoğunluk gidemiyor adını bile duymamış operanın
çoğunluğun gittiği kimi yerlere de ben gitmedim 21den beri
camiye kiliseye tapınağa havraya büyücüye
ama kahve falına baktırdığım oldu
yazılarım otuz kırk dilde basılır
Türkiyemde Türkçemde yasak
Kansere yakalanmadım daha
yakalanmam da şart değil
başbakan filan olacağım yok
meraklısı da değilim bu işin
bir de harbe girmedim
sığınaklara da inmedim gece yarıları
yollara da düşmedim pike yapan uçakların altında
ama sevdalandım altmışıma yakın
sözün kısası yoldaşlar
bugün Berlin'de kederden gebermekte olsam da
insanca yaşadım diyebilirim
ve daha ne kadar yaşarım
başımdan neler geçer daha
kim bilir

Bu otobiyografi 1961 yılı 11 Eylülünde
Doğu Berlinde yazıldı.

Nazım Hikmet

1984 Diderot yılı

Şüphecilik herkese elverişli değildir. Şüphecilik derin ve karşılıksız bir sınavdır: Güvenecek, inanacak sebep bulamadığı için şüphe eden kişi düpedüz bilgisizdir. Gerçek şüphecinin dayandığı ve hesaba kattığı sebepler vardır. Düşüncelerini bir şeye dayandırmak küçük bir iş değildir. Hangimiz onun değerini tam olarak biliyoruz? Aynı gerçek için yüz kanıt getirilse, her kanıta inanan ayrı biri çıkıyor. Her kafanın kendine göre bir görüşü vardır. Şu itiraz benim gözümde kocaman olduğu halde sana gözükmeyebilir bile. Benim ağırlığı altında ezildiğim bir yükü siz hafif bulursunuz. Asıl değerler konusunda birbirimizden ayrılırsak, görece değerler konusunda nasıl anlaşabiliriz? Söyleyiniz bakalım, metafizik bir sonuçla denkleşebilmek için kaç ahlâksal kanıt gereklidir? Yanlış gören benim gözlerim mi, yoksa sizinkiler mi? Mademki sebepleri tartıp değerlendirmek bu kadar güçtür ve mademki onların lehte veya aleyhte kullanılması söz konusu değildir (ki olsa bile eşit ölçüdedir) öyleyse niçin çabucak kestirip atıyoruz? Bu kararlı davranış bize nereden geliyor? Dogmatik yeterliğin insanı çileden çıkardığını yüzlerce defa denemedik mi? Denemeler yazarı Montaigne der ki, olağan şeyler bana kesin ve değişmez şeyler diye dayatılırsa onlardan nefret ederim. Sözlerimizdeki kesinliği yumuşatan, tesadüfen, hiçbir zaman, bazen, denebilir ki, düşünüyorum ki... gibi sözcükleri pek severim. Eğer ben çocuk eğiticisi olsaydım onlara bu ne demektir? anlamıyorum, olabilir, doğru mu? gibi kesinlik taşımayan sorucu sözcükler öğretirdim ki, onbeş yaşındayken bilgin ağzı kullanacaklarına altmışında bile bir çırak havası taşıyabilsinler.

Halka, yürürlükteki dine aykırı bir inanç aşılanmak istenir, ya da toplumun rahatını kaçıran herhangi bir şey yapılacak olur da bu iş mucizelerle doğrulanmağa kalkışılırsa hükümet sert davranmakta kendini haklı bulur, halk ise "Çarmıha!" diye bağırır. İnsanların bir düzmece peygamberin kandırmacalarıyla, ya da gönül gözü ile her şeyi gördüğünü sanan bir kimsenin kuruntulariyle başbaşa bırakılmasında ne tehlike vardır? İsa'nın kanı Yahudilere karşı öç diye bağırdı ise bunun sebebi, Yahudilerin onu çarmıha, gererken, Mesihin geleceğini önceden bildirmiş olan Musa'nın öteki peygamberlerin sesine kulaklarını tıkamış olmalarıdır. Gökten bir melek inmedi mi, mucizelerle onun düşüncelerini desteklemedi mi yollu vaazlarda bulunan Paul, İsa'nın yasasına aykırı davranmakla kendisine aforozlu densin istiyor.

Bir adamın dinsel görevini, mucize gösterip göstermediğine göre değil, ileri sürdüğü öğretinin, gönderildiği halkın dinsel inançlarına uygun düşüp düşmediğine göre değerlendirmelidir, hele bu halkın dinsel inançları doğru diye bellenmişse.

Bir devlette her yenilikten korkulur. Dinlerin en azizi ve en yumuşağı olan Hıristiyanlık bile bazı kargaşalıklara yol açmadan yerleşmemiştir. Kilisenin ilk çocukları, birçok kere, kendilerine emredilen sabır ve ılımlılıktan uzaklaşmışlardır. Burada İmparator Julien'in bir fermanından bazı parçaları ele almama izin verilmesini dilerim. Bu parçalar filozof hükümdarın dehasını ve zamanındaki gayretkeşlerin mizacını pek güzel bir şekilde göstermektedir.

Julien şöyle yazmaktadır:

"Galile'li ileri gelenlerin, benim davranışlarımın önceliminkilerden ne kadar değişik olduğunu anlayacaklarını ve bu konudaki isteklerini bana bildireceklerini düşünmüştüm. Çünkü onlar öncelimin saltanatı altında sürgünde ve hapisanelerde acı çekmişlerdir; kendi aralarında sapkın mezhepli dedikleri bir sürü kimse ise kılıçtan geçirilmiştir... Benim saltanatım sırasında ise sürgünler geri çağrılmış, tutuklular salıverilmiş ve devletçe el konan malları geri verilmiştir. Ama bu çeşit adamların kaygı ve öfkeleri tuhaf olmuştur: Birbirlerini yemek, başka inançlara bağlı olanlara veya kanunlarla korunan başka dinlere tapınanlara işkence etmek üstünlüğünü kaybeder etmez, isyan çıkarmak için hiçbir şeyi ihmal etmemiş, hiçbir fırsatı kaçırmamışlardır. Gerçek dindarlığa ilgisiz, yasalarımıza saygısız insanlardır bunlar... Gene de kurban sunaklarına sürüklenerek öldürüldüklerini veya kendilerine işkence edildiğini hiç duymadık.. Halkın aşağı sınıfına gelince, öyle görünüyor ki, onları ayaklanmaya kışkırtanlar, yetkilerini sınırlandırdığımızdan ötürü bize kızan o ileri gelenlerdir; çünkü onları yargılama işlerinden uzaklaştırdık, artık vasiyetname düzenlemek, haklı mirasçıların yerini almak, başkalarının mirasına konmak yok... Bunun içindir ki, halkın gürültülü patırtılı toplantılar yapmasını, din adamlarının kışkırtıcı çevresinde toplanarak gizli kapaklı işlere karışmasını yasaklıyoruz.. Bu buyrultuyu yöneticilerimizin güvenliğini, dikkafalıların saldırısından ve taşlanmak tehlikesinden korumak için çıkarıyoruz. İsterlerse büyüklerinin yanına rahatça giderler, dualarını ederler, öğreneceklerini öğrenirler, inandıkları dinin gereğince tapınırlar, bunların hepsine izin veriyoruz. Yeter ki bütün fesatçı hareketlerden el çeksinler... Eğer bu toplantıları bir ayaklanma vesilesi yaparlarsa kendileri zarar ederler, bunu önceden haber veriyorum... Ayrı inançlı halklar, barış içinde yaşayınız... Ve sizler, ülkenizin dinine ve atalarınızın tanrılarına bağlı kalanlar, komşularınıza yurttaşlarınıza, zulmetmeyiniz. Onların ayıplanacak kötülükleri varsa da asıl yakınılacak yanları bilgisizlikleridir. İnsanları zor ve baskı yolu ile değil, akıl yolu ile gerçeğe ulaştırmak gerekir. Onun için sadık uyruklarımız, hepinize Galilelileri rahat bırakmanızı emrediyoruz."

İşte o hükümdarın duyguları böyleydi. Ona çok tanrıcı denebilir, ama dönme denemez. Hayatının ilk yıllarını, çeşitli okullarda çeşitli öğretmenlerin elinde geçirdi, ileri bir yaşta beklenmedik bir seçim yaptı: ne yapalım ki atalarının dinini ve yurdunun tanrılarını seçti. (1)

Port-Royal'ın mantıkçısına göre, itiraf etmek gerekir ki, Eflâtun gibi Ermiş Augustin de, doğruyu düşünmek ve doğruyu eğriden seçmek yetileri, duyulara değil akla bağlıdır demekte haklıdır. Duyulardan elde edilen bilgideki kesinliği pek o kadar önemsememek gerekir. Duyuların aracığılı ile bilinebilir sanılan pek çok şey vardır. İnsan duyulara tam olarak güvenemez. İmdi, duyuların tanıklığı aklın yetkesine karşıt olur, ya da ona uygun düşmezse, o mu doğrudur, bu mu diye seçim yapmağa kalkışmak yersizdir: Mantık bakımından aklı üstün tutmak, onunla yetinmek gerekir.

"Filozofça Düşünceler" - Diderot Çeviren: İsa Öztürk - Çan Yayınları 1963

ARAŞTIRMA

yetiştirdiğimiz öğrencileri sonradan izleyemiyoruz, ne kadar istesek de. ... bağlantı kurmak tasarısıyla girdim işin içine. Ben bir şey öğretmek amacıyla -okulda zaten tarih öğretmeniydim- memleketimizi ta başlangıcından itibaren tarihsel olarak anlatıyordum romanımla birlikte. Buradan girince, büyük halk topluluğu karşımıza çıkıyor. Yalnızca kitleler üzerine değil, büyük halk topluluğuna da hitap etmek gereği oluyor. O zaman halkçı bir yöntemle yazı yazmak ve onlara anlatmak istediklerimizi kendi yaşamlarıyla ya da memleketimizdeki yaşamı iyi veya kötü yönleriyle tanıtmak için. Ta başlangıçtan, özellikle halkın çoğunluğu bulunan kırsal bölgelerde bir sözlü yazım var. Sonra bir meddah öykücülüğü var. Yani onların deyişlerinden, onların tarzından yararlanmayı yeğ gördüğüm için öyle yaptım. Gayet tabiidir konuları yakın çevreden alıyordum. Fakat insan yazdıkça bir takım yerlere ulaşıyor.

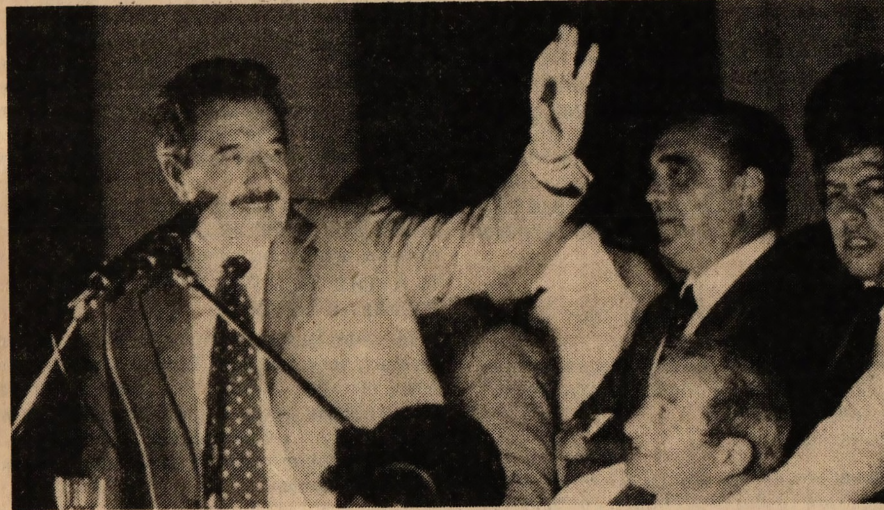
Köy enstitülerinin faaliyeti, onların kapanması, sonra, köylünün yerinden yurdundan edilmesi, bütün bunlar en çok kayba uğramış yer olarak, memlekette doğruyu gösterdi bana. Somut olarak en haşin örneğini belki de orada bulacağımdan dolayı ordan seçtim konuyu. Feodal düzen içerisindeki insanların yaşamları, sorunları küçük tedbirlerle, çevrede birtakım aydınların ya da subayların yardımlarıyla çözümlenemez. Yapılacak olan şey kökten yapılırsa yararlı olacaktır. Bunları anlatmaya çalıştım. Sonra da başlangıca gittik, oradan günümüze gelmek istiyorum ama ömrüm vefa edecek mi bilemiyorum."

DÜNYADA GEÇEN HAFTA

Arjantin'de cuntacılar yargılanıyor

Yedi yıl süren cunta yönetiminden sonra, geçtiğimiz aylarda yapılan seçimlerle yeniden demokrasiye dönülen Arjantin'de, cunta yönetiminin Devlet Başkanı General Reynaldo Bignone siyasal cinayetlere karıştığı gerekçesiyle tutuklandı.

Arjantin'de 1976-1983 yılları arasında egemen olan Bignone başkanlığındaki cunta yönetiminin, kendilerine karşı olan yaklaşık on beş bin kişiyi çeşitli biçimlerle öldürdüğünün ortaya çıkarılmasından sonra genişletilerek sürdürülen soruşturmalar sonucunda; sabık Devlet Başkanı General Reynaldo Bignone ile eski Buenos Aires polis şefi Ramon Camps'ın tutuklu olarak yargılanmalarına başlandı. Bignone'nin Buenos Aires Adalet Sarayı'nda yapılan ve saatler süren sorgulamasından sonra bölge savcılığından yapılan açıklamada, eski devlet başkanının Ulusal Askeri Akademi Komutanı olduğu sıralarda, Luis Steimberg ve Luis Garcia adlı ve sol görüşlü iki öğrenci ile Alfredo Giorgi adlı bilim adamının henüz aydınlatılamayan bir biçimde ortadan kaldırılmasından ve "insan hakları"na uyulmamasından sorumlu tutulduğu belirtildi. General Bignone'nin bir askeri birlikte hapsedileceği ve yargılanmasına tutuklu olarak devam edileceği de yapılan açıklamada yer aldı. Öte yandan, yine uzun süren sorgulanması sonunda eski Buenos Aires polis şefi Ramon Camps'ın da, cunta yönetimine karşı oldukları belirlenen yaklaşık beş bin kişiyi öldürterek, toplu mezarlara gömdürdüğünü itiraf etti.

Arjantin'in yeni lideri Alfonsin

Arjantin'de yedi yıl süren cunta yönetiminin sorumlu tutulduğu toplu cinayetlerin bir an önce gün ışığına kavuşturulması amacıyla kurulan "Kayıplar Ulusal Komitesi" tüm Arjantinlilere kayıpların ortaya çıkarılması için kendilerine yardım etme çağrısında bulundu. Bu arada giderek derinleştirilen soruşturmalarda da öldürülen on beş bin kişinin, öldürülme biçimleriyle ilgili ilginç bulgular elde edildi. Eski polis şefi Camps'ın, Buenos Aires yakınlarında "La Cacha" adıyla anılan yasa dışı bir tutuklama merkezi kurdurduğu ve gizlice kaçırılan kişilerin öldürülmeden önce burada tutuldukları belirlendi. Binlerce kişiyi işkence ederek öldürttüğü iddiasıyla askeri savaş divanına verilen eski Deniz Kuvvetleri Komutanı Emilio Massera'nın başkentteki bir askeri okulu işkence merkezi durumuna getirdiği ve binlerce kişinin bu okulda kurulan fırınlarda yaktırıldığı, pek çoğunun da uçaklarla okyanusa atıldığı ortaya çıkarıldı.

Batı çıkmazı ve Türkiye

DR. BAHATTİN CAN

Türkiye, tarihinin son yüzelli yıllık döneminde "Batı çıkmazı"na itilerek "Batılılaşma" batağına saplanıp kalmış bir ülkedir. Bugün dönüp yüzelli yıllık geçmişimize baktığımız zaman, arkada görülen sömürü, yoksulluk ve bilgisizlikten başka bir şey değildir.

Türk aydını yüzelli yılı aşkın bir zamandan beri "Batılılaşma" batağı ile en az dört yüz yıldan beri de "din bezirgânlığı" pazarında, körlerle topalların savaşını andırır bir karanlığın içinde bulunuyor. Daha da acı olanı, değişen ve gelişen zaman içinde bu savaşın hızını azaltıp yerini akıl ve bilimin ışığında, toplumsal gerçeklere ve çıkarlara dayalı, ileri ve çağdaş bir Türkiye yaratma savaşına bırakacağı yerde, daha da genişleyen bir alan ve artan bir hız içinde bulunmasıdır.

Gariptir ki, aydınlar katında olanca hızı ile süregelen bu çatışma, kimi zaman siyasal düzeyde bütünleşebiliyor. Yani, siyasal iktidarlar hem Batıcı, hem de İslamcı olabiliyor. Eğer, bu çatışma köklü ve sağlıklı nedenlere dayanmış olsaydı, sosyolojik olarak, aydınlar arasında süregelen bu durumun siyasal arenada bütünleşmemesi gerekirdi. Görünen odur ki, bu çatışmanın toplumsal çıkarlara ve bilimsel verilere dayalı sağlıklı ve köklü bir nedeni yoktur.

Bizde "Batılılaşma" kavramı, çağdaşlaşma olarak değil de, Batıyı taklit biçiminde ortaya çıktığı için, taklitçiliğin doğal bir sonucu olan uyduluktan kurtulup bir türlü yaratıcı ve üretken bir toplum durumuna geçemedik. Bu kavram, 1829 Edirne Anlaşması sırasında Avrupa'dan dönen Kaptanıderya Halil Rifat Paşa'nın, zamanın hükümdarı II. Mahmut'a; "Sultanım, eğer Batı'yı taklit etmezsek, Ortaasya'ya geri dönmek zorunda kalacağız" sözleriyle siyasal litaratüre girmiştir. Kuşkusuz, Halil Rifat Paşa'nın bu sözleri o zamana göre bir gerçeği dile getiriyordu. O zamana göre Batı toplumları, bilim ve teknoloji bakımından çağın en gelişmiş toplumları idi. Bir bakıma, çağdaşlaşma ile batılılaşma eşanlamda idi.

Ne var ki, Tanzimatla birlikte hızlanan Batılılaşma hareketi, ağzımıza sakız edip durmadan çiğneyegeldiğimiz içi boş kavram olmaktan öteye gidemedi. Hani ya, Donkişot gibi uğrunda az da savaş vermedik değil. Kimilerimiz "Batıcı", kimilerimiz "İslamcı", ya da ilerici-gerici olduk. Fakat her şey olduk da bir türlü kendimiz olamadık. Yüzelli yıldan beri bu kördöğüşü sürüp gidiyor. Bu mantık ve gidişle, bundan sonra da bulabileceğimiz kuşkuludur. Çünkü bu savaş da hedefimiz belirsiz, yolumuz yanlış. Durum böyle olunca, bu alanda verilen savaşta başarısız olacaktır elbet.

Gerçekte sorun nedir, ya da ne değildir? Sorunun çözümünde hangi yol izlenecektir? Çağdaşlaşmada hedefimiz ve bunun araçları neler olacaktır? Sorunun aydınlığa kavuşabilmesi için, her şeyden önce bu sorulara açık ve doğru cevaplar bulmamız gerekir. Eğer çağdaşlaşmak, Atatürk'ün deyişiyle "Ülkemizi çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarmak" istiyorsak, bunun için öncelikle tüm aydın ve politikacılar şapkalarını önlerine koyarak enine boyuna düşünmek ve geride bıraktığımız iki yüzyıllık "Batılılaşma" adı altındaki bocalama ve oyalama döneminin bir muhasebesini yapmak durumundadırlar. Ancak böyle bir döküm ve değerlendirme ile Türkiye'nin nereden geldiği, nerede bulunduğu ve nereye gitmesi gerektiği açıkca ortaya çıkabilir. Atatürkçüyüz diyenler, yurtsever olduklarını öne sürenler için, böyle bir çalışmaya yönelmek, en azından yerine getirilmesi gereken bir namus ve insanlık borcu olmalıdır.

Batı çıkmazındaki Türkiye'nin engellerini ve başarısızlığının nedenlerini doğru olarak ortaya koyabilmek için, öncelikle Batı'yı iyi tanımak gerek. Batı kimdir, Batı'yı Batı yapan değerler nedir? Yada, Batı bugünkü uygarlık düzeyine hangi yollardan geçerek, hangi araç ve yöntemleri kullanarak gelmiştir? sorularının cevaplarını ortaya koymak gerek.

Bilindiği gibi, Ortağaç toplumlarının belirgin özellikleri teosantrik toplumlar, yani toplumsal yaşamın merkezinde din olan toplumlardır. Bu durum, hem Batı Hıristiyan, hem de Doğu İslam dünyası Için geçerlidir. Bununla birlikte, belirtilen genel özelliğin dışında her iki dünyayı birbirinden ayıran önemli farklılıklar vardır. Bir kere, Ortaçağ Doğu İslam dünyası, tarihinin en parlak dönemini yaşarken, Batı Hıristiyan dünyası karanlık bir çağın içinde bocalamaktadır. Bu durum, neden böyle olmuştur? Sorunun temelinde, her iki dünyanın bilim anlayışı ve bu yolda izlenen yöntem farklılığı yatar.

Ortaçağ Batı dünyasında, toplumsal yaşamın her alanında olduğu gibi, bilimsel ve düşünsel yaşamın temelinde de din vardır. Bilim ve felsefe ile uğraşanlar, inandıklarını düşünmekte ve inançlarını pekiştirmek için öğrenmektedirler. Başka bir deyişle, "inanıyorum, o halde varım" anlayışı egemendir. Doğu İslam dünyasında ise, nakilci (şer'i) düşünce ve bilimlerin yanında akılcı (dünyasal) düşünce ve bilimlere de önem verilmiştir. Batı toplumlarının ancak Yeniçağda ulaşabildikleri akılcı düşünce ve bilimsel yöntemlere islam dünyası Ortaçağ'da ulaşmış bulunuyordu. Ortaçağ Batı toplumlarında akılcı düşünce ve bilim adamları, zindana atılıp giyotine çekilirken; Doğu İslam dünyasında devlet ve toplum katında büyük bir saygınlık görüyor, destek ve himaye buluyorlardı. Demek oluyor ki, Doğu İslam dünyasındaki bilim ve bilim anlayışı ile bilim, düşünce ve sanat adamlarına verilen değer, gösterilen saygı, bu toplumların gelişme ve ilerlemelerinde en büyük etken olmuştur. Bu durum, her çağ ve toplum için geçerlidir. Çağımızda da bilim, düşünce ve sanata büyük önem veren, bilim, düşünce ve sanat adamlarını koruyan ve destekleyen toplumlar, aynı zamanda çağımızın en gelişmiş toplumları değil midir?

Bizim kendi tarihimizde de bu durumun tipik örnekleri vardır. II. Murat ve Fatih dönemi bilim, düşünce ve sanat adamlarının en çok korunduğu ve desteklendiği bir zaman olmuştur. Fatih döneminde İstanbul, yalnız devletin değil, bilim, düşünce ve sanat adamlarının da başkenti ve karargahı olmuştur. Özellikle, astronom ve matematikçi Ali Kuşçu'nun İstanbul'a gelişi bir olay olmuş ve devlet töreniyle karşılanmıştır.

Batı dünyası, toplumsal yaşamın temeline ancak akılcı düşünce ve bilim anlayışını yerleştirdikten sonra karanlık çağını yarıp aydınlık çağına yönelebilmiştir. Kuşkusuz, bu dönüşümde Batı, "Düşünüyorum, o halde varım" (Cogito ergo sum) diyerek Batıda akılcı düşünce kapısını açan Dekart'a çok şey borçludur. Dekart ise, kendisinden birkaç yüzyıl önce akılcı düşünce aşamasına ulaşmış olan Doğu İslam düşünürlerine çok şey borçlu olmalıdır.

Demek ki, batı toplumları içinde bulundukları Ortaçağ karanlığından aydınlık bir çağa geçerken kendilerinden önce aydınlanma aşamasına ve buna dayalı olarak da ileri bir uygarlık düzeyine ulaşmış bulunan Doğu-İslam uygarlığına ve bu uygarlığı yaratan akılcı düşünce ve bilim anlayışına çok şey borçludur. Esasen, kültür, sanat, bilim ve teknoloji, bu değerlerin ortaklaşa oluşturdukları uygarlık, insanlığın ortaklaşa katkılarla yarattığı ve geliştirdiği evrensel değerlerdir. Onun Doğusu, Batısı yok, yaşadığı, içinde buluduğu insanlarla birlikte sürekli olarak Doğu'dan Batı'ya, Batı'dan Doğu'ya yer değiştirmesi ve gelişmesi olgusu vardır. Bu uygarlığın temelinde ise, "inandığım için öğreniyorum" anlayışı değil, "düşünüyorum, o halde varım' anlayışı ve bu düşünceye dayalı olarak gelişen, ilerleyen bilim ve teknoloji olgusu vardır.

Durum böyle iken, Türkiye neden iki yüz yıldan beri "Batılılaşma -İslamlaşma" diye bir kör döğüşün çıkmazına girip saplanıp kalmıştır? Kuşkusuz, toplumların uygarlık yolunda verdikleri savaş ve gösterdikleri başarıların değişik çağlarda başka başka etkenleri olmuştur. Örneğin, Ortaçağ'da Batı Hıristiyan toplumları karanlık bir çağ yaşarlarken, Doğu İslam toplumları Batıya göre daha ileri ve aydınlık bir çağın içinde bulunuyorlardı. Her iki dünyada da bu durumun ortaya çıkmasında dinlerinin önemli bir rolü ve payı vardır. Doğu İslam dünyasında din, bilimi ve bilim adamlarını özendirip desteklerken, Batıda Hıristiyanlık adına bilim adamları zindanlara atılıyor, giyotinde can veriyordu. Ancak, bu durum, ilerleme ve gerilemenin temelinde yatan en büyük etkenin din olduğu gerçeğini ortaya koymaz. Eğer, gerçek böyle olmuş olsaydı, Ortaçağda tarihinin en parlak dönemini yaşayan Doğu-İslam toplumlarının bugün de ileri bir uygarlık düzeyine sahip olmaları; Batı toplumlarının ise bugün de karanlık bir çağ yaşamaları gerekirdi. Oysa, durum hiç de böyle değildir. Konuya yalnızca bu açıdan bakarsak ya, Hıristiyanlık ve İslamlığın dışında bulunan Uzakdoğu'da büyük bir uyanışın içinde bulunan Çin ile ileri bir teknolojik aşama yapmış bulunan Japon toplumlarının durumunu nasıl açıklayacağız?

Batı bugünkü üstün durumuna nasıl gelmiştir? Yukarıda da değiniidiği gibi, Batı akıl çağını açtıktan sonra içinde bulunduğu karanlık çağı kapatarak bir aydınlanma ortama yaratabilmiş; bu aydınlık ortamdan geçerek sanayi devrimini gerçekleştirmiştir. Sanayi devriminin verdiği güç ve ortaya çıkardığı yeni koşullarla, Batının alnında kara bir leke olarak kalacak olan sömürü ve sömürgecilik dönemi de başlamış oldu. İşte, Batıyı Batı yapan, sahip olduğu ekonomik ve teknolojik üstünlüğü sağlayan dünün sömürge veya yarı sömürge, bugünün ise sömürülen yoksul Üçüncü Dünya Ülkelerinin her türlü zenginlik kaynaklarıdır.

Sömürücü Batı, sömürdüğü kendi dışındaki ülkelerin sanayileşerek kendi durumuna gelmelerini istememiştir. Yalnız istememekle kalmamış, bu alandaki gelişmelerini hep baltalamaya çalışmıştır. Batı böyle düşünmek ve davranmakta kendine göre haklıdır da. İsteseydi, kendi çıkarlarına ve sömürgeci emellerine ters düşerdi. Çünkü, sanayileşememiş Üçüncü Dünya Ülkeleri, Batının en büyük hammadde kaynakları ve pazarlarıdır. Üçüncü Dünya Ülkelerinin sanayileşmesi demek, Batı'nın bu kaynak ve pazarları yitirmesi demektir. Böyle bir durum ise, Batı'nın sonu, ya da Batı'da kıyamet gününün başlaması demektir.

Türkiye'nin yüz elli yıl önce Batı kılavuzluğunda başlatmış olduğu "Batılılaşma" yolculuğu, Batı çıkmazındaki batakhğa saplanarak başarısızlığa uğramıştır. Yolun sakatlığı ve çabaların başarısızlığı kesindir. Denenmişi tekrar tekrar denemek, ve yanlışda direnmek akılsızlıkların en büyüğü olur. Taklitçilikle başlayıp uydulukla sona eren "Batılılaşma hareketi", çoktan iflas etmiştir. Türkiye, iflas etmiş olan Batılılaşma yolculuğunu iptal ederek aklın ışığında, bilim ve teknolojinin kılavuzluğu ile çağdaş uygarlık yoluna yönelmek durumundadır. Çağdaşlaşma, ancak aklın, bilim ve teknolojinin yolundan giderek yaratıcı bireyler yetiştirmek ve üretici bir toplum oluşturmakla gerçekleştirilebilir. Batı bugünkü ileri durumuna hiçbir zaman taklitle veya doğululaşarak gelmemiştir. Batıyı Batı yapan değerlerin temelinde akıl, bilim ve teknoloji vardır. Her toplum bu yol ve yöntemleri izleyerek gelişme ve ilerleme sürecini hızlandırarak başarıya ulaştırabilir. Bu yol toplumları bağımsız, özgür ve çağdaş bir toplum olmaya doğru götürür.

Türkiye toplumu, tarihsel gerçekleri, jeopolitik konumu ve toplumsal çıkarları bakımından Batılılaşmak değil, çağdaşlaşmak isteyen, özgür ve bağımsız olmak isteyen; uydu değil, kendisi olmak isteyen bir toplumdur. Bizde çağdaşlaşma olgusunu en geniş boyutlarıyla ele alıp hedefini, bu hedefe giden yolun araç ve tekniklerini en sağlıklı biçimde ortaya koyan Atatürk olmuştur. O, "ulusumuzu çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkaracağız" derken, çağdaşlaşmanın hedefini, "Yaşamda en gerçek kılavuz bilim ve fendir" derken de yol ve yöntemlerini en doğru ve gerçekçi biçimde ortaya koymuştur. Bununla birlikte, yakın tarihimizde geleneksel Batılılaşma çizgisini sürdürebilmek için yeni yeni hedefler gösterenler de olmuştur. Bunlar Batılılaşmanın hedefi olarak "Küçük Amerika" olmayı, kimi zaman, İtalya'nın bugünkü durumuna yirmi yıl sonra ulaşmayı, gösterdikleri gibi; son yıllarda ülkemizde bir "Japon mucizesi" yaratacaklarını öne sürenler de olmuştur. Oysa, bir toplumun bir şey olabilmesi için, her şeyden önce kendisi olması, bunun için de çağdaş değerlerle bilimsel-teknik yol ve yöntemlerin izlenmesi gerekmez mi?

Türkiye, tarihinin son yüzelli yıllık dönemi içinde ne çektiyse, Batı güdümünde teslimiyetçi bir politika izleyen politikacılarla bilimsel-teknolojik değerlerle ülkesinin toplumsal çıkarlarına sahip çıkamayan yarım aydınlarından çekmiştir. Bu durum da ayrıca incelenmesi ve üzerinde önemle durulması gereken bir konudur.

Değişik zaman ve yerlerde, değişik Arap ülkelerinden iki Arap üst düzey yetkilisinin Türkiye için söyledikleri aşağıdaki sözler ilginç, ilginç olduğu kadar da düşündürücüdür: "Sizin yeriniz neresi, Batı mı, Doğu mu?" "Siz bizim başımıza taç olacak yerde gidip Batıya kuyruk oluyorsunuz".

Yasalar tabela sendikacılığına izin veriyor

1982'de TISK tarafından "Mutlu Azınlık" olarak ilan edilen işçiler yeni yıla kısıtlanmış, göstermelik haklarla giriyor. Sendikalar genel kurullarını bitirdiler. İşçi bildirimleri sözde bitiyor. Zorunlu tahkimin aracı olan yeni YHK'nun oluşması bekleniyor. Bu arada sendikacılar kırtasiye işlerinden başlarını kaldıramıyor. Yeni biten sözleşmeler var. Eski YHK'nun kasıtlı olarak 84 sonlarına, 85'e sarkıttığı sözleşmeler bekliyor. DİSK'li işçilerin bir kısmı bekliyor, bir kısmı Türk-İş'e ya da bağımsız sendikalara giriyor. İşçiler sözleşmesiz kalma tehlikesi ile karşı karşıya.

Yasalara gelince.. Demokrasinin en temel kurumlarından biri olan sendikaların elleri kolları bağlı. **Yüksek Hakem Kurulu, Grev** ve batı demokrasilerinde "İnsanlık Suçu" olarak nitelenen **Lokavt** Anayasaya kadar ayrıntıları ile girdi. Grev yasakları genişledildi. Toplu sözleşmeler işverenler tarafından uygulanmadığı zaman işçilerin başvurduğu "Hak Grevi" ortadan kaldırıldı. Sendikalar siyaset yapamaz dendi. İdari denetim adı altında ve uluslararası ilkelere aykırı bir tutumla, sendikaların çalışmaları sürekli olarak kontrol altında bulundurulacak.

"Vatandaşın yaşaması ile fabrikatörün yaşaması aynı paraleldedir" diyen Narin'ler ağlayadursun, TİSK ne dediyse o oldu.

Aşağıda üç ayrı sendikacının kısıtlanmış haklar üzerine görüşlerini veriyoruz:

Sendikasızlık özendiriliyor

Hasan Basri Babalı
(Kristal Çitser-Iş Genel Başkanı)

İş yaşamını ilgilendiren son yasalar özgür sendikacılığa ters düşer. Sendikaların işçilere yapabilecekleri bir şey yok. 2821 daha çok sendikacıları ilgilendiriyor. İşlemlerden birinde yapılacak bir hata toplu sözleşmeyi tehlikeye sokabilecek. Bu sözleşmelerde son karar hükümetin politikası dışına çıkamayacaktır. Geçmişteki "Toplumsal anlaşma" insanların tepkisini çekmemek için daha başka biçimde getiriliyor. 2822'nin tamamı toplu pazarlık sistemini daha da geri götürüyor. Ayrıntıya düşmek işin özünü saptırmak olur. Özel tahkimin başka şekilde uygulanmasından başka bir şey değil. Bu da işverenlere kolaycılık getirecektir. Kalitenin artırılması, verimliliğin yükseltilmesi için işverenler artık çaba göstermeyecek. Sanayiimizin en parlak dönemi, sendikal hakların en iyi uygulandığı dönem olmuştur.

Bir yandan teşmil maddesi sendikasızlığı özendirirken, öte yanda grevde işverenler hammaddeyi işyeri dışına çıkarabilecek. Bu da işçiler üzerinde baskı unsuru olacak. İsteyen çalışabileceği için, grevin etkisi zayıflayacak. Çünkü, işçinin eğitim düzeyi, grevle elde edebileceği hakları işçiye anlatmakta zorluk çıkaracak.

Grev kelime olarak var

Hasan Tufan
(Basın-İş İstanbul Şube Başkanı)

Son yasalarla başlamadan sonucu belli olan bir pazarlık geliyor. Ve bu pazarlık işverenin lehine işleyen bir pazarlıktır. 20 yıldan beri düşündüklerini son yasalara kavuşarak işverenler gerçekleştirmiş bulunuyor. Bunun adına serbest pazarlık demek mümkün değildir.

Göstermelik bu toplu pazarlıktan bilinçli tabanın fazla beklediği bir şey yoktur. 2822 sayılı yasayla ancak ve ancak işçilerin tarafı olarak toplu görüşmenin eşiğinde, kendimize ileride değişebilir tesellisi ile uğraş veren bir pozisyon sağlamış olacağız. Bu yasa çoğulcu demokratik rejime aykırıdır. Demokrasinin ana müesseselerinden biri olan sendikaların candamarı böylece tıkanmıştır. Türk-İş Genel Kurulunda üyelere, genel kurul kararı olarak bir açıklama yapılması gerekirdi. O da, bu yasalar değişmedikçe üyelerin toplu pazarlıktan fazla umuda kapılmamaları idi. Türk-Iş'in bu konuya ağırlık vermesi gerekir. Kısa zamanda değişikler yapılmazsa Türkiye'de tabela sendikacılığının dışında bir sendikacılıktan söz etmek mümkün olmayacaktır. Biz sendikalar olarak olmak ya da olmamak felsefesinin neresinde yer aldığımızı öğrenmek istiyoruz.

Bu yasa sendikacıları yıpratmaktan ve çalışanları tedirgin etmekten başka bir işe yaramaz. Çünkü işverenler için bir zafer yasasıdır.

"Siyaset yapamazsın'ın sınırı ne olacak?

Gönül Canyolu
(Tez-Koop-İş 2 nolu İstanbul Şube Başkanı)

• Ocak ve Şubat'ta başlayacak olan sözleşmelerimiz var. % 10 kimde var kimde yok belli değil. Bu da sözleşmelerin yığılmasına yol açacak.

• Temsilcilerin sayısı, 50 işçiye bir temsilci olarak düşürüldü. Temsilcilerin faaliyet alanı daraltıldı. Temsilciler işten atıldığı zaman Bölge Çalışma Müdürlüğü'ne gidebiliyorlardı. Şimdi iş mahkemesine gidilmesi gerekecek. İş mahkemelerinin çalışmaları ise uzun zaman alıyor.

• Sendika kurmak zorlaştırılıyor. Yasa bilfiil 10 yıl işçilik yapma koşulu getiriyor.

• 4 dönem üst üste yöneticilik yapan sendikacı, ancak bir dönem boşluktan sonra tekrar yönetici olabilecek. Bu arada tekrar işine dönmesi oldukça zor. Işsiz kalma tehlikesi var. Bu da yönetici olma isteğini azaltıyor.

• Siyaset yasağı var. Ekonomi ile siyaset birbirinden ayrılmaz. Siyaset yapılamaz denmiş kesilmiş. "Siyaset yapamazsın"ın sınırı ne olacak?

• Sendikasızlık özendiriliyor. Siz bir işyerinde iyi bir sözleşme yapıyorsunuz. Bu sözleşme; örgütsüz, sendikanın bulunmadığı bir işyerine dayanışma aidatı bile ödenmeden olduğu gibi teşmil edilebilecek. İşçiler tamamen örgütsüzlüğe itiliyor.

• Anayasada haddinden fazla madde var. YHK Anayasaya kadar girdi. Baştan Anayasaya girişi yanlış. Biz işverenle karşı karşıya oturmak istiyoruz. Yasada grev yasağı olduğu sürece bu kurulda olmak zorunda.

• Su, havagazı, bankalar, temizlik, eğitim kurumlarında grev yasağı var. Bize bir yığın bürokratik zorluklar çıkarılırken, YHK'nun daha hızlı çalışması için bir madde yok.

• Bakanlar Kurulu karar alarak grevi erteleyebilecek. Ertelemeye açıklık getirilmeli. Daha önce bizim Uludağ gazozlarında "milli sağlığa aykırı" diye bir grevimiz ertelenmişti.

• Grev sırasında, isteyen işçi işyerinde çalışabilecek. İşçiler topluluk meydana getiremiyecek, işveren stoklarını fabrikadan çıkarabilecek, malzemelerini içeri sokabilecek. Grevde geçen süre kıdeme sayılamayacak, grev yapan işçiye ücret ödenmeyecek, grev sırasında hasar olursa bunu sendika ödeyecek. Greve katılamayacaklar listesinde olanlar çalışmak istemezse, işveren onların yerine yeni işçi alabilecek.

• Grev gözcüleri iki kişi olacak. Öteki işçiler orada bulunamayacak. Çadır, baraka kurulamayacak.

• Hak grevi kaldırıldı. Sözleşme yapmak kafi gelmiyor. Uygulanması da önemli. Eskiden sözleşme uygulanmadığı zaman sendikalar hak grevi yapabiliyorlardı. Son yasalarla, ancak iş mahkemesine gidilecek. Bu mahkemelerin yavaş çalışması işçileri olumsuz etkileyecek.

• Sendikaların denetlenmesine karşı değiliz. Ancak özellikle bizim işkolumuzda, hükümet sendikaları denetlerken gücümüzü öğreneceği için, kamu işvereni ona göre sözleşmeye oturacak.

23 OCAK 1872

Türkiye'de ilk grev Tersanede

1872 Ocak 1872'de, ülkemizde ilk grev gerçekleşti. O dönemdeki gazetelerde de belirtildiği gibi, İstanbul'daki tersanelerde çalışan 600 kadar "islam - hıristiyan" işçi, işyerlerini terkedip Babıali'de sadrazama, cuma selamlığında padişaha birer dilekçe verip ücretlerinin azlığını protesto ederler. Bu ilk grev, aynı zamanda Türk işçilerle Türk olmayan işçiler arasındaki sınıf dayanışmasının da ilk örneği sayılır. Grevci işçiler, gazetelere yolladıkları bildirilerde, ücretlerinin azlığından sözetmekte, ellerine geçen parayla geçinemediklerini, çoluk çocuklarının dilenmek zorunda kaldıklarını, bu sefalete bir son verilmesi için grev yaptıklarını anlatıyorlardı. Bahriye nazırı, doğrudan tersaneye gidip işçilere, derhal işe başladıkları takdirde ücretlerinin ödeneceğini söyledi ve greve son verilmesini istedi. İşçiler, ücretlerinin hemen ödenmesi koşuluyla işe başlamayı kabul ettiler. Birkaç gün sonra işçilerin ücretleri ödendi. Böylece grev, işçilerin zaferiyle sona ermiş oldu.

Aynı yıl içinde, Beykoz kundura fabrikası, Beyoğlu telgraf, Ömerli demiryolu işçileri de ücretleri zamanında ödenmediği için greve gittiler.

Boğaziçi Üniversitesi işçileri soruyor:

Memurluk bunun neresinde?

Emekliliğine dört ay kalan, 14 yaşında üniversitede işe başlamış bu insanları limon satmaya, kestane satmaya zorlayan, 16 aylık haklarını bir çırpıda silip atan, işçi-memur ayrımını körükleyen rektör gücünü nereden alıyor?

• "Yedide iş başı yapıyoruz. Saat üçe kadar bulaşık yıkıyoruz. Her kazanın biri 100 kilo geliyor. Beni nasıl memur yapıyor. Memurluk bunun neresinde? Bu hakkın aranmasını istiyorum."

• "Bir arkadaş parmağını kıyma makinasına kaptırdı. Genelde sorunları çözülmemiştir."

• "Birkaç arkadaş hasta olup viziteye çıktı- kendi parasıyla almıştır."

• "Paspas yapan garsonlar memur oluyor. İş mi bu?"

• "İşveren, Eylül 1982'de gelen üçüncü yıl zammını ve YHK'dan çıkan toplu sözleşmeyi bizden gizli tutuyor. Açıklanmasını istiyoruz."

YÖK İŞÇİLERLE DE UĞRAŞIYOR

Boğaziçi Üniversitesi'nde 400 işçiye; YÖK'- "Ya memur olun, ya da kıdem tazminatlarınızı alıp gidin" deniyor. İşçiler Eylül 1982'den bu yana işverenin keyfine ve çıkarına göre bazen işçi, bazen memur sayılıyor. İşçilere 16 aydır sosyal hakları, üçüncü yıl zamları verilmiyor. 238 işçi ayrılmak için dilekçe vermiş. Ötekilerde dilekçelerini hazırlıyorlar. Memur olarak kalırlarsa sosyal haklarını, kıdem tazminatlarını yitirecek, emeklilik süreleri uzayacak, memurluğa intibak için ücretleri donup kalacak. İşçilerin nasıl tedirgin edildiğini anlamak için, yemekhanedeki işçilerin yukarıda sıraladığımız sözlerini dinlemek yeterli.

İşverenler bu yasanın bazı maddelerinde yer alan bölümleri, sendikalara karşı oyalama kozu olarak kullanabilirler. YHK'nun kimler için hazırda beklediği ve kimlerin lehine karar vereceği geçmişteki uygulamalarla orta yerdedir.

Grev uygulamasındaki sınırlamalar, grevin anlam olarak dar çerçevede yasada yer alışı sendikaların aleyhine bir durum. Bu yasayla bir sendikanın grevden söz etmesi mümkün değil. Grev kelime olarak var, sendikacılık anlayışı olarak yoktur. Çalışma Bakanlığı'nın grevin ertelenmesinde devreye girerek konuyu YHK'na getirmesi grevin ilkesine ters bir olgudur.

Yorumsuz

İŞVERENLER NE İSTEMİŞLERDİ

• İşyerlerinde her çeşit sendikal faaliyet yasaklanmalıdır.
• Sendikaların siyasi partileri desteklemeleri veya onlara karşı tutum içine girmeleri önlenmelidir.
• Sendikaların siyasi partilerin toplantı, miting ve yürüyüşlerine katılmalarına izin verilmemelidir.
• Aynı anda birden fazla sendikaya üye olmak yasaklanmalıdır.
• Lokavt Anayasa'da kurumlaştırılmalıdır.
• Grev ve lokavt yasakları genişletilmelidir.
• Grev ve lokavtın ertelenme sebepleri genişletilmeli, ertelenen grevlerle ilgili toplu iş sözleşmesi YKH tarafından kesin olarak karara bağlanmalıdır.
• Hak ihtilaflarında grev yapma olanağı kaldırılmalıdır.

(Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu "TİSK"in Nisan 1982'deki 14. Genel Kurul'una sunulan raporndan)

1982 ANAYASASI NE DİYOR?

• **Madde 51**— İşçiler ve İşverenler aynı zamanda birden fazla sendikaya üye olamazlar.
• **Madde 52**— Sendikalar, siyasi amaç güdemezler, siyasi faaliyette bulunamazlar, siyasi partilerden destek göremezler ve onlara destek olamazlar.
• **Madde 54**— Grev ve lokavtın yasaklandığı hallerde veya ertelendiği durumlarda ertelemenin sonunda, uyuşmazlık YHK'ca çözülür. Uyuşmazlığın her safhasında taraflar da anlaşarak YHK'na başvurabilirler. YHK'nun kararları kesindir ve toplu iş sözleşmesi hükmündedir.

2822 SAYILI TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİ — GREV VE LOKAVT YASASI NE DİYOR?

• **Madde 29**— Aşağıdaki işlerde grev ve lokavt yapılamaz.
1. Can ve mal kurtarma işlerinde,
2. Cenaze ve tekfin işlerinde,
3. Su, elektrik, havagazı, kömür, tabii gaz ve petrol sondajı, üretimi, tasfiyesi ve dağıtımı işlerinde,
4. Banka ve noterlik hizmetlerinde
5. Kamu kuruluşlarınca yürütülen itfaiye, temizlik işleri ile şehir içi deniz, kara ve demiryolu ve diğer raylı toplu yolcu ulaştırma hizmetlerinde.

ULUSLARARASI ÇALIŞMA ÖRGÜTÜ NE DİYOR?

Kasım 1983'de ILO Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen kararda şöyle deniliyor: "Sendikalar Yasası uygulanması ve serbest toplu pazarlık düzenine yeniden dönüş ile ilgili olarak ILO SENDİKA ÖZGÜRLÜKLERİ KOMİTESİ, mevcut yasalarda bazı ayarlamalar yapılmış bulunduğunu dikkate alırken yasalarda özellikle sendikal yapıyı, üyelik ilişkilerini, sendikal faaliyetleri ilgilendiren ve sendika özgürlüğü prensiplerini zedeleyen çeşitli hükümlerin değiştirilmesi ihtiyacında ısrarlıdır."

ILO Yönetim Kurulu bu arada 2821 ve 2822 sayılı yasaların Türk-İş tarafından eleştirilen hükümlerine işaret etmiş, özellikle grev hakkı önündeki engellerin sendikal çalışmaları yapılamaz hale getireceğini belirtmiştir.

EKONOMİ

24 Ocak 1980

İstikrar Kararlarının 4. yılı dolarken

SOMUT EKONOMİ SERVİSİ

"Hükümet Programı"na göre, 24 Ocak 1980 ekonomik istikrar programının gerekçesi şöyle özetlenebilir:

"1973 sonlarından itibaren petrol faturası ile birlikte ithal edilen sınaî mallar fiyatlarındaki artışlar, dış ödemeler bilançosunda büyük açıklara yol açmış ve enflasyonu kırbaçlamıştır. 1977 yılında kendini iyice hissettirmeye başlayan ve 1979 yılında had safhaya gelen ekonomik kriz, ülkemizde enflasyonu, karaborsayı, yoklukları daha önceki dönemler ile karşılaştırılamayacak boyutlara ulaştırmıştır. Dış ödemeler dengesi tamamiyle çıkmaza girmiş, millî gelir ilk defa gerilemiş; petrol, tüpgaz, yemeklik yağ, ampul gibi acil ihtiyaç maddelerinin sağlanmasında acze düşülmüştür. Çift fiyatların teşekkülü haksız kazançlara yol açmış, Merkez Bankası en küçük transferleri bile yapamaz hale düşmüştür. Yakıtsızlık yüzünden 1979-80 kış aylarında zor günler yaşanmıştır. Bütün bu sıkıntıların giderilmesi amacıyla 24 Ocak 1980 tarihinde Ekonomik İstikrar Programı yürürlüğe konulmuştur."

IMF önerileri doğrultusunda 24 Ocak önlemleri ve zihniyeti şu üç noktada özetlenebilir: **1— Dış ticaret açığını azaltmaya yönelik önlemler, 2— Enflasyon hızını azaltmaya yönelik önlemler, 3— Özel kesime ve piyasa ekonomisine mutlak inanç.**

Dış ticaret açığını kapatmak için ekonominin dışa açılması öngörülmüştü. Bu amaçla, yurtiçi talebi azaltacak önlemler alınmış, yatırımların ihraç malı üreten kesimlere yönelmesi için teşvikler sağlanmış, ihracata prim ödenmiş, ihracatın cazip hâle gelmesi ve ithalatın caydırılması için yabancı döviz kurlarının her gün ayarlanması yoluna gidilmişti. İhracat 1980'de yüzde 29 artarken, bu artış 1981'de yüzde 62'ye yükselmiş, 1982'de yüzde 22 olarak gerçekleşmiş ve 1983'de tamamen durağan hale gelmiştir.

24 Ocak önlemler paketinde, enflasyon hızını düşürmek için KİT ürünlerine, bu kuruluşların zararlarını önleyecek yükseklikte zamlar yapıldı (KİT zararları, para arzını arttıran önemli bir nedendi), daha kontrollü bir para politikasına başvuruldu, tasarrufları arttırmak için mevduat faiz hadleri yükseltildi, denk bütçe ilkesine bağlanıldı ve reel ücretler donduruldu. Mevduat faiz hadlerindeki yükselme, mevduatın maliyetini yükselttiği için kredi faiz hadleri de yükseldi ve bu, işletme sermayesi yetersiz, bu nedenle de banka kredilerine bağlı firmaları güç duruma soktu ve yurtiçi talebi kıstı. 1980'de yüzde 104 olan enflasyon haddi, 1981'de yüzde 42'ye, 1982'de yüzde 27'ye düştü. 1983'de Kasım ayı zamları, mevduat faiz haddinin enflasyon haddinin altına düşürülmesi ve piyasaya gizli para şırınga edilmesiyle, yüzde 40 dolaylarına yükseldi.

1982-83 yılları, denetimsiz faiz yarışı ve sıkıpara politikası yüzünden büyük iflas yılları olmuştur. Önce piyasa bankerleri sırayla iflas etmiş, daha sonra işletme sermayesi yetersizliği yüzünden çok sayıda holding iflasın eşiğine gelmiş, bankalar güç duruma düşmüştür. Üç banka devletleştirilmiş, büyük holdingleri hayata kavuşturmak için önemli miktarda taze para piyasaya çıkarılmıştır.

24 Ocak kararlarında, enflasyon haddinin aşağı doğru çekilmesi ve ihracat artışının, gelir, yatırım ve istihdamı olumlu yönde etkileyeceği öngörülmüştür. Gelirin artış hızı 1980'de yüzde -1.1;1981'de yüzde 4.1;1982'de yüzde 4.6;1983'de yüzde 3.2 olmuştur. Nüfus artış hızının yüzde 2.1 olduğu göz önüne alınırsa, bu dönemde gelir artış hızının çok sınırlı kaldığı söylenebilir. Tarım kesiminde iktisadî büyüme, sanayiye oranla, çok daha sınırlı olmuştur.

Bu dönemde yatırımlarda da nisbî bir düşüş gözlenmektedir. Sabit sermaye yatırımlarının GSMH içindeki payı 1979'da yüzde 21.6 olduğu halde, bu oran 1980'de yüzde 19.4'e, 1981'de yüzde 19.1'e, 1982'de 18.8'e düşmüştür. Yatırımlardaki gerilemeler özellikle konut ve imalat sanayiin de çok belirgin olmuştur. Nitekim, 1982 fiyatlarıyla 1978'de 514 milyar lira olan imalat sanayii sabit sermaye yatırımları 1982'de 380 milyar liraya düşmüş; konut kesiminde 1978'de 338 milyar lira değerinde yatırım yapılırken, bu rakam 1982'de 208 milyar liraya düşmüştür.

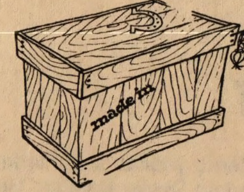
Bu dönemde işsizlik yüzdesi de yükselmiştir. 1979'da yüzde 14.0 olan işsizlik, 1980'de yüzde 15.4'e, 1981'de yüzde 16.9'a, 1982'de yüzde 19.3'e yükselmiştir. Teçhizat gibi, insan gücünde de büyük bir atıl kapasite ile çalışılması, bu dönemin belirgin bir özelliğidir.

Bu dönem, işçi, memur ve çifçinin reel gelirlerinin düştüğü bir dönem olmuştur. Nitekim, işçi ücretleri ve memur maaşları, ertesi yıl için öngörülen enflasyon oranı göz önüne alınarak arttırılmış, gerçekleşen enflasyon oranının öngörülen enflasyon oranını aşması karşısında işçi ve memurun reel geliri düşmüştür. Aynı şey, bu dönemde taban fiyatlarının çok düşük tespit edilmesi yüzünden, köylü gelirleri için de geçerlidir.

Seçimlerden sonra, Özal kabinesinin iktisat programı da 24 Ocak kararlarının bir uzantısı niteliğindedir. Bütün isteğimiz, 24 Ocak kararlarının 5. yılında biraz daha ümitli olmaktır. Ama yeni programın genel yapısı ve ilk sonuçları, bu ümidi zayıflatmaktadır.

İHRACAT

İHRAC☆T

İHRACART

Seçim ekonomisi ve sınırlı sorumlu zihniyet

NURİ KARACAN

Genel seçimleri, çoğunluğu sağlayarak kazanan siyasal iktidar, bunu izleyen yerel seçimler için nasıl bir strateji izlemeliydi. Her siyasal parti bir ideolojik temele oturur. Ne var ki, her siyasal partiye, az veya çok, kene gibi yapışmış bir bireysel menfaatler, yükselme ve hükmetme hevengi asılıdır. Parti, bu yükten kurtulmaya çalışırsa taban dediği şeyi ve seçimi de kaybeder. Yerel seçimler için, Anavatan Partisi, taban ile demokratik zihniyet arasında bir seçim yapmak zorundaydı. **Başbakan Özal, "Diğer partiler bizim rakibimiz, niçin onlara yardım edelim"** şeklinde bir beyanat vererek parti tabanını seçti ve yerel seçimlerin tarihi olarak 3 Haziran 1984'ü belirledi. Böylece, seçim tarihinden 6 ay önce genel kurul toplantısını yapmamış olan SODEP ile DYP safdışı kalmış oluyordu. Ne var ki, meclis müzakerelerinde, yerel seçimlere girebilmek için 6 ay önce genel kurul toplantısı yapmış olmak koşulu kalkıyor, buna karşılık seçim tarihi, iklim koşulları bakımından hiç de uygun olmayan 25 Mart 1984 tarihine alınıyordu. Anavatan Partisi, iki seçim arasındaki aralığı kısaltmakla iki amaç güdüyordu: **1- SODEP ve DYP'sinin daha iyi örgütlenmesi için kalan zamanı sınırlamak, 2- Halka, kendi icraatını değerlendirmek için yetersiz, kısa bir süre tanımak.**

Seçimin zamanlaması konusunda takınılan bu tutum, benimsenen iktisat programında da kendini gösteriyordu. Daha önce, **"bol bol yemekle, bel bel bakmakla kalkınılmaz"** diyen Başbakan Özal, şimdi hiç bir iktisadî sınıftan kemerini sıkmasını istemiyordu. Programda herkesin ağzına biraz (bazılarınınkine biraz daha çok) bal çalınıyordu. Devlet bütçesinin ve uluslararası ödemeler bilançosunun nasıl dengeye geleceği ise belirsizdi.

Programın ilânından sonra verilen beyanatlar veya röportajlara verilen yanıtlar sorumsuzluk örneğiydi. Nitekim, programın ilânından sonra otomotiv sanayiinin yakınması üzerine, yabancı ülkelerden ithal edilen otomobillerden kesilecek gümrük vergisi ve fonların **"daktilo hatası'** nedeniyle düşük ilân edildiği açıklanmış ve gerekli düzeltme yapılmıştır.

Aşağıda Hükümet Sözcüsü durumundaki Hazine Müsteşarı Pakdemirli ile yapılan bazı konuşmalar alınmıştır. Parantez içindeki değerlendirmeler bize aittir.

"**Nokta:** 1984 için ne kadar ihracat öngörüyorsunuz?

Pakdemirli: Programda 6.8 milyar dolar. Benim tahminim bir patlama yapıp 7.5 milyar dolara ulaşabileceğiz *(Yaşasın patlama).*

Nokta: Peki bu hedefe varmak için Türkiye'nin üretimi yeterli mi?

Pakdemirli: Üretim kolaylıkla arttırılabilir. Kapasite var, kullanım oranı düşüktür. Yüzde 60 olan kullanım oranını yüzde 70'e çıkardınız mı o aradaki yüzde 10 ihracatçının talebini karşılar *(Hangi hesaba göre?)*

Nokta: Kapasite kullanma oranındaki düşüklük çeşitli nedenlere bağlanıyor. Örneğin Odalar Birliği raporunda bunların birisi olarak tekelci yapıdan bahsediliyor...

Pakdemirli: Tekelci yapı ortadan kalkacak *(Yaşasın).*

Nokta: İkincisi malî sorunlardan yakınılıyor, kredi faizi yüksek deniliyor.

Pakdemirli: Dışarıdan istediği kadar kredi getirebilir *(Ama dışarıdan krediyi ancak büyük tekeller alabilir. Aynı mantıkla, Türkiye'de işsiz olana "git yabancı ülkelerde çalış" denebilir).*

Nokta: Üçüncüsü enerji yetersizliği.

Pakdemirli: Enerji kısıtlaması kalkmıştır *(Pakdemirli, Cumhuriyet gazetesinin aynı sorusuna "Bulgaristan ve Rusya üzerinden enerji almak lâzım" şeklinde bir yanıt vermiştir.)*

Nokta: Bir çok konuda vergiden vazgeçerek önlemler alıyorsunuz... Bu gidişle yakın gelecekte iç kaynak sıkıntısı ile karşılaşmayacakmısınız?

Pakdemirli: Zannetmiyorum, çünkü yeni kaynaklar ortaya çıkacaklardır.

Nokta: Ne gibi ve hangi mekanizmayla?

Pakdemirli: Mesela faturaya vergi iadesi projesi gibi *(Pakdemirli, vergi ile üzerinden vergi alınabilecek kaynağı birbirine karıştırıyor. Faturaya vergi iadesi, vergi gelirlerinde bir kısıntıdır, vergi kaynağı değildir. Kaldı ki, Anavatan Partisi'nin bir başka sözcüsü, bunun, bir "vergi iadesi" olmayıp "gider indirimi" olduğunu özellikle belirtmiştir).*

Nokta: Bu projenin dünyada uygulaması var mı?

Pakdemirli: Bürokrasi problemi çıkmış.

Nokta: Siz uygularsanız aynı problemlerle karşılaşmıyacakmısınız?

Pakdemirli: Vazgeçen ülkeler de bir iki yıl uygulayıp sonuç alınca vazgeçmişler biz de uygular sonra gerekirse vazgeçeriz."

Pakdemirli'nin masa bilgisayarlı fotoğrafı dışında hemen hiç bir şey, işlerin bir hesaba dayandığı izlenimini vermiyor.

SANKI MEMUR OLUNCA ZEHİRLENMİYORUZ?

Yemekhaneden çıktıktan sonra matbaaya uğradık. İşçilerin bir bölümü öğlen tatilinden yararlanarak satranç oynuyor, ötekiler dertleşiyorlardı. SOMUT'tan geldiğimizi söyleyince; "Geç bile kaldınız" dediler.

İşçilerin anlattıklarına göre Boğaziçi Üniversitesi 1971'de Robert Kolej'e dönüşmüş. Ve aralarında bir sözleşme yapılmış. Buna göre Robert Kolej'de çalışanların hakları saklı kalacakmış. Gerisini işçiler şöyle anlattı:

"YÖK kanunu ile ODTÜ ve bizde çalışanlar memur yapıldı. Sözleşme olmasına rağmen... Yani sözleşme çiğnendi. Atölyelerde, marangozhanelerde çalışanlar bile sekreter, bedenen çalışma ayrımı yapılmadan memur yapıldı. Eylül 1982'den bu yana ne memuruz, ne işçi. Devlet memuru isek ayın başında maaş vermeleri gerekirdi. Bir yandan işçi statüsünden insan aldılar. İşçi olarak tazminat alıp emekli olanlar bile oldu. İşçi statüsü sürerken verdikleri yoğurdu şimdi de zaten alamıyoruz. Sanki memur olunca zehirlenmiyoruz. Tepeden inme uygulamalar yapılıyor, bilgi verilmiyor.

Emekli oluncaya kadar işçilik statümüz korunsun. SSK'ya olan primlerin, emeğimizin boşa gitmesini istemiyoruz. Şimdi emekli olsak, alacağımız para, memur emeklisi olacağımız zamankinden fazla. Bizi ayrılmaya zorluyorlar."

ÖĞRENCİLER: DERTLEŞMEKTEN BAŞKA ELİMİZDEN BİRŞEY GELMİYOR

Kantinde çalışanlar 12 saat çalışıyor. 15 günde bir yalnız bir gün tatil yapma hakları var. Öğrencilerin, işçilerin durumundan habersiz olması neredeyse olanaksız. Çünkü hangisine gidip bir iki lâf etmek istesek saatlerce dertlerini anlatıyorlar. Hepsinin morali bozuk. Memur yaparak daha az para vermek işlerine geliyor. Öğrenciler de kendi dertlerinde. Geçmişte öğrenciler, yemekhanedeki çalışma koşullarının düzelmesi için kamuoyu oluşturmuşlardı. Şu anda arasıra onlarla dertleşmekten başka elemizden birşey gelmiyor. Şimdi çalışan işçiler Boğaziçini tanıyan kalifiye elemanlardır. Yeni gelenlerin uyum sağlaması zor olacaktır. Hizmetlerin çoğu şimdi bile tam işlemiyor. Kütüphane beşte kapandığı için kullanamıyoruz, revir eskiden sürekli açıktı, şimdi akşamları kapanıyor. Ayrılmalar artınca bu işler tümden duracak.

16 AYDIR İŞÇİLERE ÖDENMİYEN PARALAR NEREDE?

16 aydır işçilere ödenmeyen **vergi** indirim farkları, sosyal haklar (Elbise, ayakkabı, sabun), mesailer, ikramiyeler, kasa tazminatları, çocukların öğrenim yardımı **karşılığı** olan paralar nerde? Bu paralar ödenmediği için kıdeme de sayılamıyacak ve işçiler bir de burdan kaybedecekler.

REKTÖR GÜCÜNÜ NEREDEN ALIYOR?

Okuldaki değerli hocaların yüzde otuzu ayrılmış. Kalanların bir bölümü de ayrılmayı düşünüyor. Amaç, ODTÜ ve Boğaziçi Üniversitesi gibi öğretim düzeyinin nitelikli olduğu bu okullarda işleri bilerek aksatmak, saygın isimlerine gölge düşürmek. Bir yandan peşpeşe üniversiteler açılırken, öte yandan var olanları çalıştırmamak için ellerinden geleni yapıyorlar. Bu gelişmeler ülke çıkarlarına terstir, ve halkın parasının çarçur edilmesidir.

Öyle bir oyun tezgâhlanıyor ki, işçi memurun karşısına çıkarılıyor. Bak deniyor memura, "İşçi senden fazla alıyor." İşverenler, göstermelik olarak memuru savunan demeçler veriyor.

Emekliliğine dört ay kalan, 14 yaşında üniversitede işe başlamış bu insanları limon satmaya, kestane satmaya zorlayan, **16 aylık haklarını** bir çırpıda silip atan, işçi - **memur ayrımını** körükleyen rektör gücünü **nereden alıyor.?**

Siyasal katılım ve gençlik

İBRAHİM TARHAN

6 Kasım milletvekilleri seçimi, demokrasiye geçiş sürecinin önemli bir basamağı idi. Bu basamağa da, gençliksiz ayak bastık. 21 milyon seçmenin % 14'ünü oluşuran 3 milyon seçmen sandık başına giderken 21 yaşından küçük, fakat rüştünü kanıtlayarak hak sahibi olabilme statüsünü kazanmış, yaklaşık 3 milyon genç de bu siyasal oluşumu dışarıdan (istemsiz) izlemek zorunda kaldı. Kuşkusuz siyasal katılım işini yalnızca oy verme hakkıyla sınırlayamayacağız. Fakat 6 Kasım seçimleri gençliği siyasal haklardan uzaklaştıran ilk yasanın, ilk uygulama alanı olmasından ötürü önemliydi.

Demokrasinin uygulanmışlık ölçütü, siyasal katılımın, yani siyasal yaşamda söz sahibi olabilme oranının yaygın olup olmadığıdır. Siyasal katılımda bulunma işi, kişinin kendisine ve toplumuna karşı yerine getirmekle sorumlu olduğu bir görevdir. Aynı zamanda kişinin, toplumsal çıkarlarını bütünleyen ve dengeleyen grup, kesim ya da sınıf çıkarlarını koruyabilmesini sağlayan hakkıdır. Genel olarak hak ehliyeti, medeni kanunun 17. ve 23. maddeleri arasında belirlenmiştir. Maddeler hak ehliyetini kazanabilmesi için kişinin reşitlik yaşına erişmesi (aklı başında olması, kısıtlılık altında olmaması) hükmünü içerirler. Siyasal katılımda bulunma hakkına sahip olabilmek için, tüm bunların yanısıra siyasal bilinçlenmeye erişmek gerekir. Gençliğin politize olmuşluğunun en somut kanıtı, politize olmuş gençliğe siyasetin kapısını kapatan yasalardır. Çünkü söz konusu yasalar yapılırken gözönünde bulundurulan nokta gençliğin siyasal bilinçsizliği değil, bilinçli gençliğin yanıtsız kalan sorunlarının yarattığı sancılardı. Duyarlılığından olacak ki, ülkemizde öteden beri siyasete ençok ısınan kesim gençlik kesimi olmuştur. Sorun geçmişteki suçluluk oranıysa; gençliğin bazı kesimleri gibi, toplumun diğer kesimleri de terör ağının kurbanı oldular. Yasaların toplumu dışlaması mümkün olmadığına göre, gençliğin de dışlanmaması gerekiyor. Eğer toplumsal gelişme seyrinin geriye yöneldiğini onaylamıyorsak, yasaların da toplumsal gelişmenin gerisinde olmamasına inanmamız olasıdır.

Ülkemizde onsekiz yaş, halk ehliyeti ve ceza sorumluluğunun başladığı yaştır. Genç daha onbes ya da onyedisinde evlenir, yuva ku-

Siyasal ve medeni reşitlik yaşlarının aynı olması için verilen mücadelenin geçmişi, genel oy ilkesi sonrasına dayanır. İkinci Dünya savaşı sırasında Amerika'da gençlerin oy verme işlemi ile yaptıkları eylemlerde kullanılan slogan "savaşmasını bilen, oy vermesini de bilir" biçimindedir. Bu mücadeleyi gençlik örgütlerinin yanısıra sosyal demokrat partilerde omuzlamış, İngiliz İşçi Partisi bu mücadeleyi ilk destekleyen parti olmuştur. 1965 yılında İngiliz İşçi Partisi Gençlik Komitesi lideri Lord Gardiner yaptığı konuşmada gençlerin haklılığını şu sözlerle dile getiriyordu.

"Günümüzde gençler ateşli silahlar alabiliyor, otomobil sürüyor, hatta uçak kullanıyor. Üstelik, yeni öğretim koşulları içinde yetişen onsekiz yaşındaki gençler bugün dünden daha bilgili oluyorlar" (1)

Sorun ülkemizde ilk olarak 1968 yılında CHP tarafından gündeme getirilmiş medeni rüşt ile siyasi rüştün birleştirilmesi yani seçmen yaşının onsekiz olması istemiyle seçim kanunu hazırlıkları sırasında Adalet Bakanlığı'na mektupla başvurulmuştur. (2) CHP Genel Sekreteri istemin gerekçesini şöyle açıklamıştı:

"...(seçmen yaşının onsekize indirilmesi) demokrasimize canlılık ve güvenlik, gençliğe demokratik sorumluluk, topluma huzur kazandırır. Gençlik siyaset alanında veya toplumun düzeninde şikâyetçi olduğu her şeyi oy gücüyle değiştirme olanağına kavuşunca demokrasiyi daha çok benimseyecektir. Bütün isteklerini demokratik eylem yoluyla dile getirecektir. (3) Yine aynı konuda daha sonra TİP'de duyarlı davranmıştır. (4)

Gençlik hakkında karar verirken, verilen kararların ileriye dönük olması koşulu gözönünde bulundurulmalıdır. Çünkü, verilen karar ülke nüfusunun yüzde 57'sini ilgilendiren bir karardır. Politize olmuş genç nüfuslu bir ülkede, gençliği dernekleşmeden tutun, oy kullanma konusuna kadar siyasal hak ve özgürlüklerden uzaklaştırmanın yaratacağı sonuçlar, kararların taşıdığı sakıncaların zorunlu sonuçları olacaktır. Çünkü yasağa dönüşmüş yasalarla dü-

gürlüklerin olduğu, istemlerin dikkate alındığı ortamlarda değil, tersine sorunların, beklentilerin dikkate alınmadığı, iktidar erkini elinde bulunduranların, diğerlerinin karşıtlarını susturacak kadar kendilerini haklı ve yetkili gördükleri ortamda olur. Yani toplumsal patlamalar özgür istemin değil, tepkisel birikimin ürünüdürler. Tepkisel birikime yol açan temel etmen ise yürekten gelenin baskı karşısında isteme (eyleme) dökülmeden geriye doğru yüreğe dönmesidir. Yürekte biriken istemeler, beklentiler tepkinin hamuruyla yoğrulunca doğal olarak patlayacaktır. Toplumun kendisine yansıttığı baskıyı geriye doğru tepki biçiminde topluma yansıtan kesimlerin susturulanacağına, tepkinin oluşumuna neden olan sorunlar çözülmeli...

Önümüzdeki süreç demokrasi için dikilen elbisenin demokrasiye uyup, uymayacağını gösterecek olan süreçtir. Provaların sonucunu beklerken unutulmaması gereken nokta "yasaklı yasaların" kapattığı her yasal yolun seçeneksizlikte yeni bir seçenek yaratacağı noktası olmalıdır. -Yeni başbakan Özal'ın da iktidar öncesi propaganda konuşmalarında belirttiği gibi- Bu düşüncenin yer altına kayması şeklinde kendisini gösterecektir. Bu nedenle yasalar toplumu mutlaka siyasal süreç içinde aldığı yolda çemberlemeli, çember toplumsal gelişmenin seyrine göre genişlemelidir. Toplumsal gelişmenin gerisine çemberi çizip, toplumu gerideki çemberin içine itmek istenmeyeni yinelenmesine yol açacaktır.

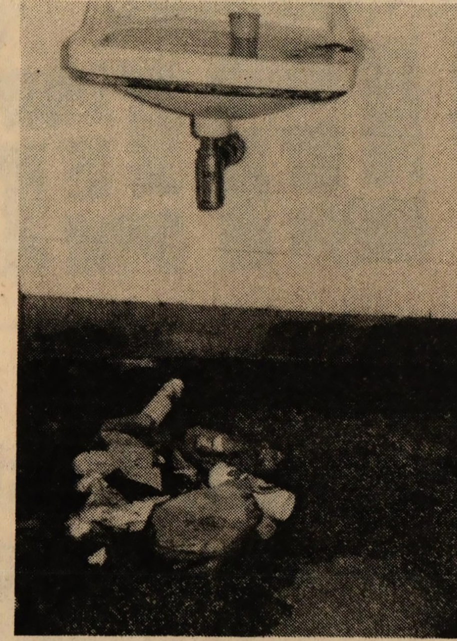
Gençlik hakkında karar verirken, verilen kararların ileriye dönük olması koşulu gözönünde bulundurulmalıdır. Çünkü, verilen

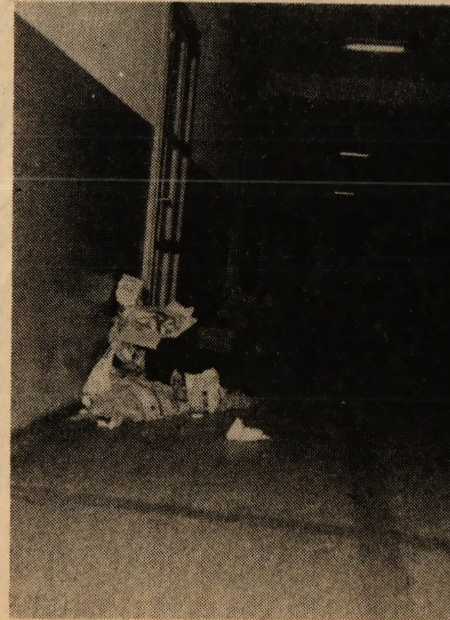
Yurtlar yaşanacak gibi değil

Kredi ve yurtlar kurumuna bağlı yurtların temizliği ve bakımına gereken önemin verilmemesi öğrenciler tarafından şikâyet konusu olmuş ve bu konuda yetkililerin öğrencilerin sağlık durumunu tehdit eden, bu duruma çözüm bulmaları istenmiştir.

Yurtlarda kalan kız öğrenciler, yurtlardaki görevli personelin yurt temizliğine gereken önemi vermemesi yüzünden, hastalık kapmaktan korktuklarını, yemeklerin kötü ve içlerinden sürekli böcek çıkmasından dolayı, iyi beslenemediklerini belirtiyorlar. Ayrıca yurtlardaki personelin, Cumartesi ve Pazar günleri çalışmaması nedeniyle, yurdun oldukça pis kaldığını belirten öğrenciler, bu konuda yalnız personel yetersizliğinin değil, yurtların kullanışlı olmaması, öğrencilerin yurdun temiz kalmasına bilinçli olarak katkıda bulunmamalarının da neden olduğunu belirtiyorlar.

Yurtlarda yemek sorununu halledemeyen öğrenciler bakımsızlık ve gıdasızlıktan sağlık durumlarının bozulduğunu ve yetkililerin yemekhanelerde iyi yemek çıkması için gereken önemi göstermelerini istiyorlar. Bu konuda yurt kantin sorumlusu ile konuştuğumuzda bize yemeklerden böcek çıkmasının önlenmesi için 3 kez dilekçe verdiğini ama bu süre içersinde yurt kantinin ilaçlamadan dolayı bir süre kapalı kalmasının öğrenciyi güç durumda bırakacağı gerekçesiyle kabul edilmediğini belirtmiştir.

Yorumsuz....

YURTLARDAKİ ÖĞRENCİLER NE DİYOR?
Tülay Önen (İktisat II)

Koridorların ve tuvaletlerin, personel tarafından temizlenmesi yeterli olmuyor. Çünkü tuvaletler çok eski ve kullanılmaya elverişsiz durumda. Personelin Cumartesi ve Pazar günleri bulunmaması da pisliğin bir başka nedeni. Fakat bu durumda yalnız personeli yada tuvaletlerin kullanılmaya elverişsiz olmasını bir gerekçe olarak gösteremeyiz. Üzülerek belirteyim ki temizlık olayına yeteri kadar önem vermeyen arkadaşlarımızda var.

Feride Kişcal (Hukuk II)

Temizliğe gereken önem verilmediğinden dolayı hastalık kapmaktan korkuyoruz, üstelik bu yüzden birçok arkadaşımızın sağlığı bozuldu. Yurt temizliğinin Albay geldiği zaman yapıldığını da ayrıca belirtmeliyim. Albayın yurtları denetlemek için geldiğinde, habersiz gelmesini, o zaman yurtlarda yapılan temizliğin ne kadar yetersiz olduğunu görmesini istiyorum. Banyo ve yemek sorunu ise hâlâ gündemde. Haftalarca suların gelmemesinden, kazanların bozulmasından dolayı banyo yapamıyoruz. Yetkililerin bu konuya özen göstermesini istiyoruz.

AFS

Çeşitli ülkelerdeki gençlerin belli bir süre içinde birbirleriyle kaynaşmalarını, değişik kültürlerle ilişki kurmalarını sağlayan bir gençlik örgütü AFS.

AFS'NİN TARİHÇESİ

AFS, yada tam adıyla American Field Service, 1914 yılının Eylül ayında, Fransa'daki bazı Amerikalıların Fransız ordusundaki yaralılara özel bir yardım amacıyla, Paris'te kuruldu. Birinci Dünya Savaşı sırasında 2000'den fazla genç Amerikalı Batı Cephesinde gönüllü olarak ambulans şoförlüğü yaptı. Savaş bittiğinde bu şoförler dağılmayıp, kuruluşlarını barışın pekiştirilmesi yolunda kullandılar. Amerikalı öğrencilerin Fransız Üniversitelerine gidebilmeleri için de AFS burslarını oluşturdular.

2. Dünya savaşını takiben 1947'de 11 ülkeden küçük bir öğrenci grubu Stephen Galatti'nin başkanlığında Amerikan aileleriyle yaşamak ve Amerikan okullarına gitmek üzere Birleşik devletlere getirildi. Bu dönemden sonradır ki AFS çalışmalarını 16-18 yaş grubu üzerinde yoğunlaştırmaya karar verdi. 1950'de AFS, Amerikalıları dış ülkelere, yabancı ailelerin yanında yaşamak üzere göndermeye başladı.

AFS şu anda 60 ülkede 600'den fazla çift yönlü programı başarıyla yürütür durumundadır. Dünyanın çeşitli yerlerindeki 350 personelle birlikte çalışan 100.000 gönüllü, programı zenginleştirici faaliyetler düzenleme gibi birçok hizmette çalışmaktadır. Kuruluş zamanla bir Amerikan kuruluşu olmaktan çok, uluslararası bir yapıya döndüğü için adı 1978 yılında resmen AFS/Uluslararası-Kültürlerarası Programları olarak değiştirildi.

EĞİTİM

AFS öğrencileri yurt dışına gittiklerinde, kaldıkları süre içersinde AFS'den yardım görürler. Kaldıkları bölgenin mahalli AFS komitesi üyeleri, okul müdürü rehber öğretmenler ve aynı çevredeki diğer AFS öğrencileri ile tanışırlar. Bu öğrenciler, o yıl içinde devam ettikleri dersleri başarı ile tamamlarlarsa, geldikleri ülkenin M.E. Bakanlığı bu eğitim yılının eşdeğerliliğini onaylar. Yani öğrenciler ertesi yıl ülkelerine döndüklerinde bir üst sınıfa geçmiş olurlar.

YURT DIŞINA GÖNDERİLEN TÜRK ÖĞRENCİLERİNE UYGULANAN PROGRAMLAR

1. Yıllık okul programı

Bu programdan yararlanan öğrenciler bir yıl süre ile Avrupa ve ABD'de lise eğitimine devam ederler.

Bu süre içinde yeme, barınma, öğrenim, seyahat masrafları ve bir miktar cep harçlığı AFS tarafından karşılanır. Seçme sınavını kazanarak giden öğrenci, orada bir ailenin yanında kalarak öğrenimini sürdürür. Seçilen öğrencilerden de AFS'ye katkı olarak bel-

rar. Bir birey olmanın gereklerini yerine getirmekle özgürdür. Suç işlediğinde yakasında adaletin elleri vardır. Yirmisinde elinde silah, kışlada hatta cephededir... Bu denli güvenilir gençliğe de, siyasete gelince koca bir hayır! İnsanların düşünceleriyle ve düşüncelerinden kaynaklanan ilkelerle yaşamları suç değil, fakat kendi yaşamlarını biçimlendiren bu düşünceleri özgürce savunmaları **suç**! Güdülen amaç ise bu düşünceleri yok etmek. Peki kendi düşünceleriyle yaşayamayan, başkalarının yargısına ve düşüncelerine göre istemeyerek, onaylamayarak yaşamlarını biçimlendiren insanların hayvandan ne farkı kalacak? Burada düşündürücü bir başka nokta da yalnızca tabi olmaya koşullandırılmış gençliğin ne denli "fikren ve bedenen hür" olduğu noktasıdır.

18 yaşında tüm vatandaşlık gereklerini yerine getiren, yerine getirdiklerinden sorumlu olan insanların siyasal katılımda bulunma erkinden yoksun olmaları olası mıdır? Burada bir çelişkinin varlığı göze çarpar. Söz konusu çelişki Anayasa ile medeni hukuk arasındaki çelişkidir. Tüm hukuk sistemi kendisine dayandığından anayasa temel yasadır. Bu nedenle yasaların anayasaya uygun olması gerekmektedir. Fakat gündeme 18 yaşındaki gençlerin siyasi haklardan yararlanma sorunu gelince, bu konuda farklı görüşlerin olması rüst kavramın da siyasal ve medeni rüşt diye ikiye ayrılmasına yolaçmıştır. Genelde demokrasinin tam işlerlik kazanmadığı ülkelerde egemen olan bu görüşlerden ilki (Gelenekçi Görüş) siyasi reşitlik yaşının, medeni reşitlik yaşından salt büyük ve farklı olmasını savunur. Sav dayandığı gerekçeleri şöyle özetleyebiliriz: Birincisi; 18 yaşındaki bir genç her şeyden önce makul değildir. Yani "**çocuk**" sayılır. Bu nedenle her türlü etkiye açık olarak sandık başına gider. İkincisi: Gençler genelde ekonomik olarak bağımlı ve aile korumasına muhtaçtırlar. Ayrıca 18 yaşındaki gençlerin siyasal katılımda bulunmalarının siyasal ve ahlaksal sakıncaları vardır. Çünkü, gençler oy vermeleri halinde gidecekleri asker ocağına da siyaseti birlikte götürürler. Ahlaksal sakınca ise öğrencilerin siyasi partilerin ocak-bucak örgütlerinin başkanlığını yapmaları biçiminde ortaya çıkar.

Bu görüşün karşıtı olan diğer bir görüş ise köktenci radikal görüştür. Söz konusu görüş genel oy ilkesinin uygulanmaya konulmasıyla gelişmiş ve kısa zamanda demokrasi ile yönetilen ülkelerce benimsenmiştir. Bu görüşün dayanaklarını da şöyle özetleyebiliriz:

Reşit olma ile hak sahibi olma statüsü kazanıldığına göre siyasal haklar da hak kavramının kapsamına girebilir. Tersi durumda hukuksal bir çelişkinin varlığı söz konusu olur. Bu nedenle siyasi ve medeni, rüştün birleştirilmesi çelişkinin giderilmesi gerekir.

Beri yandan 18 yaşına basıp, rüştünü ispat etmiş gençler hukuken evlenmeye hak kazanmış olmaktadır. Nitekim kırsal kesimde 18 yaşındaki gençlerin çoğu evlidir. Bu nedenle aile korumasının dışında ayrı bir ailevi birim oluşturmaktadır. Sandık başında da etki altında kalmaksızın karar verebilir. Ayrıca genç, toplumun bir biriminin temsilcisi olarak (vatandaş olarak) tüm vatandaşlık yükümlülüklerini yerine getirdiğine göre, ekonomik ve siyasal kararlarıyla kendi ailesini olumsuz yönde etkileyen siyasal iktidarı kendi kararı ve oyu ile etkileyebilmeli, değiştirebilmelidir.

şünceler yok edilemez.

Gençliğe güvenilmelidir. Çünkü, gençlik, kendisine güveniyor.

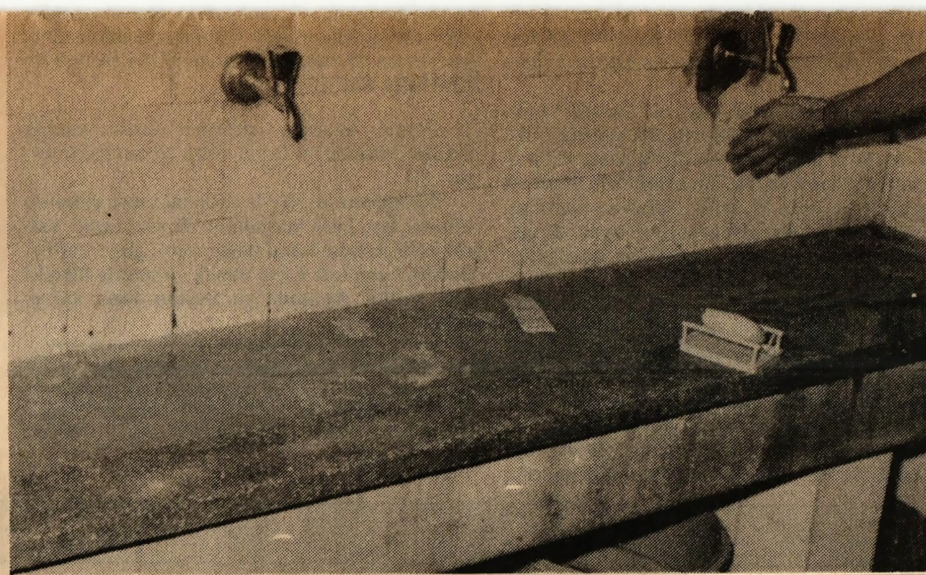
Gençliği siyasal haklardan uzak tutan ön-yargılı anlayışın arkasında yatan temel yanılgı gençliğe güvensizliktir. Güvensizliğin nedeni de gençliği dış güçlerin aleti olacağı varsayımıdır. Oysa dış güçler özgür istemin olduğu demokratik ortamlardan değil, tersine düşünce özgürlüğünün olmadığı ortamlardan yararlanmayı yeğlerler. Çünkü güttükleri "kurtarıcılık" ve "sığınak" olma politikası bu ortamların politikasıdır: bu ortamlarda kolaylıkla yeşerir, gelişir.

Güvensizliğin diğer bir nedeni de toplumsal patlamaları, eldeki geniş özgürlükleri (1) kullanarak toplu heyecana gelmiş gençlerin yaratmasıdır. Oysa toplumsal patlamalar özkarar ülke nüfusunun % 57'sini ilgilendiren bir karardır. Politize olmuş genç nüfuslu bir ülkede, gençliği dernekleşmeden tutun, oy kullanma konusuna kadar siyasal hak ve özgürlüklerden uzaklaştırmanın yaratacağı sonuçlar, kararların taşıdığı sakıncaların zorunlu sonuçları olacaktır. Çünkü, yasağa dönüşmüş yasalarla düşünceler yok edilemez.

Gençlik, demokrasiyi yalnızca kavram olarak kitaplardan tanımakla yetinmemeli, kitaplara yansıyan toplumsal yaşam biçiminin içinde olmalıdır. Bilinçli bir vatandaş olarak gençlik, siyasal sürecin bir birimi haline gelmelidir.

Gençliğe güvenilmelidir. Çünkü, gençlik kendisine güveniyor.

KAYNAKÇA:
1. Labaor Want Voting age lowert to 18. The Times 25 Kasım 1965. Aktaran Dr. Tuncer Karamustafaoğulları. -Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri-1970
2. 18 Ekim 1968, Cumhuriyet Gazetesi.
3. 5 Ağustos 1968, Cumhuriyet Gazetesi
4. 22 Temmuz 1968, Cumhuriyet Gazetesi

lı bir miktar para alınır.

YAZ PROGRAMI

2 aylık (Temmuz-Ağustos) süre içersinde Amerika veya Avrupa'da AFS programı uygulanan herhangi bir ülkede yaz tatillerini, yabancı ailelerin yanında geçirirler. Aranan koşullarda; 16-25 yaş arasında olmak, sözlü görüşmede başarı ve program giderlerinin tümünü ödemeyi kabul etmek.

AFS DENEYİMİ ÖĞRENCİLERE NELER KAZANDIRIYOR?

Yabancı bir ülkede kendi sorunlarını yalnız başına çözebilme, çeşitli uluslardan öğrencilerle tanışıp, değişik kültürlerdeki gençlerin kaynaşmasını sağlamak.

1953'ten bu yana her yıl yapılan "öğrenci değişimi" uygulaması sonucu geçtiğimiz yıl Türkiye'den 75 öğrenci gönderilmiş, Türkiye'ye ise 22 öğrenci gelmiştir.

OKUR İLİŞKİLERİ

Bir gerçeğin getirdikleri

Derginizin 44. sayısında sinema emekçileri ile yapılan röportaj, Türk sinemasının bugünkü konumu ve ülkemizde yedinci sanat sinemaya nedenli önem verilip verilmediğini ayrıntılı bir biçimde ortaya koyması bakımından ilgi çekiciydi. Türk sinemasının gelişim çizgisinde olduğu, dış pazarlara açılabilmek için desteğe gereksinme duyulduğu bir dönemde bu tür sorunların hala varlığını koruduğunu anımsatması bakımından da aynı zamanda düşündürücüydü.

Sinema altyapıları ve tekniği gelişmiş ülkelere baktığımızda, bu sorunları onların çoktan aşmış olduğunu görüyoruz. Örneğin, Amerikan sinemasında belirli roller ve belirli senaryolar için kadroların oluşturulduğu, oyuncuların sosyal haklarının bu kadrolaşma çerçevesinde korunduğu, ve yine oyuncuların yapımevlerine uzun süreli sözleşmelerle bağlı kalıp kadroların sürekliliğinin sağlanarak oyuncuların sorunlarına bu yolla bir çözüm getirilmiş olması, Türk sinemasının oyuncularına ilişkin çözümsüzlüğünü daha net bir şekilde ortaya çıkarıyor. Ve bir yerde Türk sinemasının sağlıklı gelişebilmesi bu tür çözümsüzlüklerin çözümüne bağlı kalıyor.

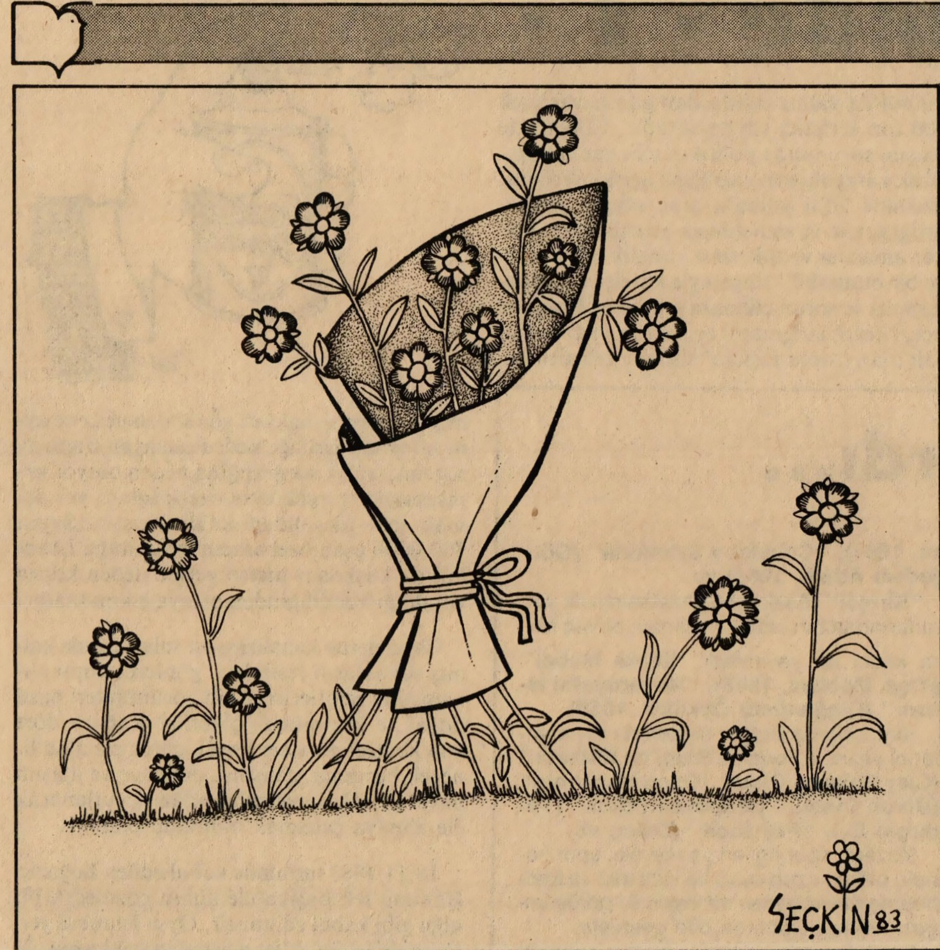
Bugün Türk sinemasının önünde aşılması gereken yığınla engeller var. Fakat asıl sevinilecek yan bunca olumsuzluklara karşın -Sansür, parasal destekten yoksunluk, bu alana yapılan yatırımların azlığı-yapılan düzeyli ve kaliteli filmlerimizle yurt dışında aldığımız ödüller. Ancak duruma bir başka açıdan bakmak gerekir. Her ne kadar yurtdışında kazandığımız başarılar çağdaş sinema düzeyine ulaşmamızda ilk adımlar oluyorsa, Türk sineması gerçeğini ve dinamizmini ortaya koyuyorsada, gerçekte ülkemizde sinemaya o kalıplaşmış bakış açısını değiştirdiğini söylememiz bugün için mümkün değildir.

Öncelikle sansür sinemaya ilk sekteyi vuran bir unsur olarak gösteriyor kendini. Ve sansür adı verilen denetim bugün Türk sinemasının sorunlarının başında yer almaya devam ediyor.

ikincisi, kültürel açıdan sinemanın ülkemizde hiç bir zaman gerektiği biçimde benimsenmemiş ve sinema bilincine ulaşılamamış olması. Bugün için halka sunulan eğlence türlerinin içinde halka en yabancı, en uzak konumda olan sanatlardan biridir sinema. Bunun içindir ki Avrupa menşeli seks filmlerine taş çıkartacak nitelikteki filmleri oynatan sinemaların önünde uzayan kuyruklar vardır ve yine bunun içindir ki yurt dışında başarı kazanmış filmlerimiz oynayacak sinema salonu bulamaz. Bu örnek bile yeterli bir sinema bilincine hala ulaşılamamış olmasını göstermiyor mu?

Üçüncüsü ve en acı olanı da ilgililerinde sinemaya başka bir gözle bakmadığı. Buna da bir örnek vermek gerekirse Moskova film festivaline katılan filmlerin neyin ölçü alınarak o festivale gönderildiğidir. Ucuz aşk maceralarıyla süslenmiş, Türk sinemasına yeni hiç bir şey getirmeyen bu tür filmlerle Türk sineması işte budur diye tanıtılması vurdumduymazlıktan öte büyük bir sorumsuzluğun sonucu olabilir. Türk sinemasına bu denli ucuzca bakan bakış açıları değişmedikçe, Türk sinemasının bundan göreceği zararları tahmin etmek hiç de zor olmaz. Ve sinemamızda kalıcı başarılar ancak kendi insanımızı anlatan, kendine özgü motifler taşıyan filmlerimizle olasıdır. Şimdiye kadar bu nitelikteki filmlerimizin başarı kazanması da rastlantı değildir.

Türk sineması işte budur dedirten filmlerimizi mahkum eden zihniyet değişmedikçe bizim de çağdaş sinema düzeyine ulaşmamız hayalden öteye geçmez.

Gençlere Çağrı

Boğaziçi Üniversitesi Fotoğraf Kulübü (BÜFOK), "ÖZ-PORTRE" konulu fotoğraf yarışması düzenliyor. Tüm üniversite öğrencilerine açık olan yarışmaya son katılma tarihi 20 Nisan 1984.

Yarışma jürisiyse Mehmet Bayhan, Ahmet Öner Gezgin, Sabit Kalfagil ve İsa Çelik'ten oluşuyor. Yarışmada birinci olan fotoğraf rektörlük ödülü olarak 20.000 TL.'sı, ikinci olan fotoğrafa rektörlük ödülü olarak 10.000 TL.'sı, üçüncü olan fotoğrafa rektörlük ödülü olarak 7.000 TL.'sı ve mansiyon olarakta 5 BÜFOK ödülü 2.000 TL.'sı dağıtılıyor. Fotoğraflar 12-30 Mayıs 1984 tarihinde sergilenecek. Yarışmaya katılma formu, İstanbul Üniversitesi Fotoğraf Kulübünden veya Boğaziçi Üniversitesi Fotoğraf Kulübü'nden temin edilebilir.

Paralı Üniversite ve YÖK

Kurulduğu günden beri "üniversite" kavramı ve "üniversite olma" nitelikleri konusunda pek çok kişiyi yeniden düşünmeye iten bir kuruluş var: YÖK.

Öğrencilerin, öğretim üyelerinin, ilgililerin, aydınların, kuruluş ve uygulamaları hakkında çeşitli düzey de ve çeşitli şekillerde gösterdikleri tepkilere rağmen, YÖK uygulamalarına devam ediyor. 1984'te uygulanmaya başlanacak bir YÖK kanunu da "paralı üniversite" konusudur. Henüz kesin olarak saptanmayan ve fakültelere göre de değişen miktarlarda her yıl taksitler halinde öğrenim harcı alınacak.

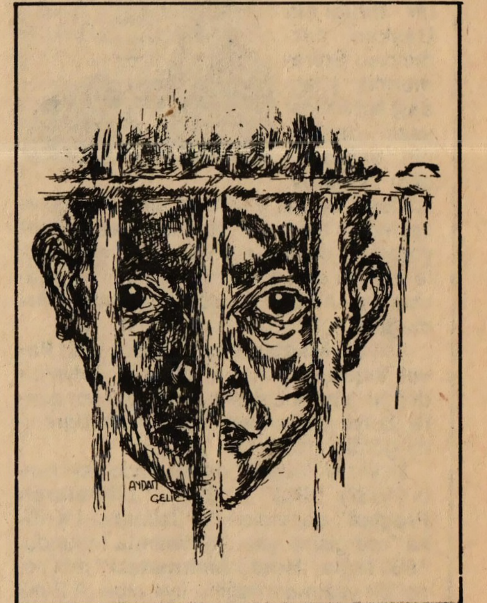
Üniversite öğrencisi olana kadar dersaneye gitmek, test kitapları, özel dersler almak, parasal açıdan zorlanan ve bu güçlükleri aşarak gelen öğrencilere ve ailelerine yeni ve kocaman bir yüktür öğrenim harcı.

Öğrenci aileleri önce dersane ücreti ödeyebilen, sonra öğrencilik masraflarını karşılayabilen ve şimdi bunlara ek her yıl öğrenim harcı yatırabilen aileler olmak zorundadırlar artık.

Ekonomik göstergelere, istatistiklere, gözlemlerimize göre bu koşullarda üniversite öğrencisi okutabilecek hele iki yada daha fazla çocuk sahibiyse-aile sayısı gitgide azalmaktadır.

Artık üniversite de okumak belli kesimlere özgü bir lüks mü oluyor. Artırılan öğrenci kapasiteleri ve eğitimin yetersizliği ile mezun olanların da rahatça iş bulamadığı ve aydın niteliği taşımadığı düşünülürse lüks kavramı daha bir somutlanıyor.

Üniversiteler bilimsel, ilerici düşünen niteliklerini kaybetmeleri yanısıra belli kesimlere açık olma niteliğini kazanırlarsa toplumsal rollerinden iyice somutlanacaklardır. Bu toplumsal değişimimizin önemli bir göstergesi, dikkatle izlenmesi ve karşı çıkılması gereken bir yönüdür. Oturtulmaya çalışılan yeni üniversite kavramı, toplumsal rolüne cevap verecek ne bilimsel ne de düşünsel, ne de kitleselliğiyle, gelişime öncülük edecek niteliklere sahip değildir.

1921 Anayasası:

Ulus egemenliğinin kesin belgesi

20 Ocak Anayasası 23 maddeden oluşan ve teknik bakımdan pek çok yetersizlikleri olan bir Anayasa idi. Ancak tarihimiz ve günümüz açısından sonsuz önemi ve ağırlığı özellikle ilk üç maddesinde ortaya çıkan anlayıştan gelmektedir. Zira bu Anayasa egemenlik hakkını "kayıtsız ve şartsız olarak" ulusta gören ilk anayasamızdır. Halkın geleceğini, mukadderatını kendinin yönetimine bırakmaktadır. Bu hükümler 1984'ün koşulları altında ve günümüz anlayışı içinde belki çok normal gibi görünebilir. Ama o günkü koşullar altında "Egemenlik kayıtsız şartsız ulusundur" diye haykırabilmek gerçek bir irade ve yürek işiydi.

TOKTAMIŞ ATEŞ

"**Hakimiyet bilâkaydüşart milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir**" şeklinde düzenlenen birinci maddesiyle 20 Ocak 1921 tarihli "**Teşkilatı Esasiye Kanunu**" Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde sekiz aydan beri sürmekte olan tartışmalara son veriyor ve ulus egemenliği anlayışını en tartışmasız biçimiyle vurguluyordu.

Gerçekten tarihimizin en karanlık ve zorlu günleri yaşanmaktaydı. İmparatorluk parçalanmış ve önemli ölçüde işgal edilmişti. Doğu'da Ermenistan ve Gürcistan, Güneydoğu'da Fransa'ya karşı savaş yürütülürken; İngiltere'nin büyük maddi ve manevi desteği altında İzmir'e çıkarılan Yunan kuvvetleri Anadolu'nun içlerine doğru ilerleme çabasındaydılar. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi uyarınca "işgal dışı" kalmış olan İstanbul, 16 Mart 1920'de resmen işgal edilmiş ve Mustafa Kemal'in Samsun'a çıktığı andan itibaren gösterdiği büyük çaba sonucu toplanan son Osmanlı Mebusan Meclisi, oturumlarına "ara vermişti". Zaten 13 Kasım 1918'de "düzeni sağla-

bulunan Yüce Meclis'in vatanın ve milletin istiklâlini, hayatını kurtarmaya çalışırken, Hilafet ve Saltanatla, Halife ve Sultanla bu kadar çok uğraşması mahzurludur..."

20 Ocak 1921'de Anayasa tasarısı TBMM'ne geldiği zaman bile bu konudaki tartışmalar sona ermemişti. Görüşmelerde defalarca söz alan Mustafa Kemal taslağın olduğu gibi kabul edilmesine çabalamış ve bunu başarmıştı.

Bu anayasanın kabulüyle Ankara, yönetim açısından çok rahatlamaktaydı. Zira 1 Mayıs 1920 tarihinde kabul edilen, Bakanlar Kurulunun seçimiyle ilgili beş maddelik yasa, pratikte büyük güçlükler ortaya çıkarıyordu. Bu yasaya göre bakanlar tek, tek ve ayrı, ayrı seçiliyorlardı. Her ne kadar 1921 Anayasası aynı ilkeyi benimsemişse de, artık rejimin adı konulmuştu: "**Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur ve hükümeti "Büyük Millet Meclisi Hükümeti" ünvanını taşır.**" (Madde 3)

1921 Anayasası önceki yasanın ruhuna uygun olarak yasama ve yürütme gücünü Büyük Millet Meclisi'nin elinde topluyor ve bakanları tek, tek TBMM'ne karşı sorumlu kılıyordu. İlk yasanın görüşülmesi sırasında bu ilkeyi sa-

açısından sonsuz önemi ve ağırlığı özellikle ilk üç maddesinde ortaya çıkan anlayıştan gelmektedir. Zira bu anayasa egemenlik hakkını "**Kayıtsız ve şartsız olarak**" ulusta gören ilk anayasamızdır. Halkın geleceğini, mukadderatını kendinin yönetimine bırakmaktadır. Bu hükümler 1984'ün koşulları altında ve günümüz anlayışı içinde belki çok normal gibi görünebilir. Ancak unutmamak gerekir ki TBMM bu anayasayı çıkartırken İstanbul'da büyük iç ve dış desteğe sahip bir padişah ve halife oturuyordu. Hatta öylesine ki; Meclis içinde bile önemli ölçüde yandaşı bulunuyordu. Ve işte bu koşullar altında "**EGEMENLİK KAYITSIZ ŞARTSIZ ULUSUNDUR**" diye haykırabilmek gerçek bir irade ve yürek işiydi.

Ve bu irade ve yürek TBMM'de ve O'nun yiğit üyelerinde fazlasıyla vardı. Oysa çoğu hastaydı. İyi beslenemiyorlar; çoğunlukla öğretmen okulunun yatakhanesinde uyuyorlardı. Meclis bir kahveden ödünç alındığı söylenen bir gaz lambasının soluk ve titrek ışığı altında sürdürüyordu çalışmalarını, sabahlara dek. Üyelerden çoğunun boynunda idam fermanları vardı. Ve işte bu Meclis ve bu üyeleri günümüz aydınlığının başlangıcı oldular. Çünkü güçlerini

Bir bağımsızlık belgesi

1921 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun asıl özelliği, bir devrim yöntemi ve tutarlılığı kurma dayanağı sağlamış olmasıdır. Tüm eksiklerine karşın, 1921 Anayasası 1. maddesiyle "Kayıtsız ve şartsız milli hâkimiyet" ilkesini kabul ettiği için, saltanatın kaldırılması tartışmalarında esas olarak alınmıştır.

TARIK ZAFER TUNAYA

Türk Devrimi (İnkılâbı) Müdafaa-i Hukukçuların eseridir. "İstiklâl Harbi" yalnızca emperyalist saldırılara ve saltanatçı baskılara karşı milli bir devletin yaratıcı zaferi olmamıştır. Bu savaşın koruyuculuğunda oluşan siyasal kurumlar, ihtilalci bir iktidarın yapıcı ögeleri olmuşlardır.

Her devrin hareketinde görüldüğü gibi, "safha safha" ortaya çıkan bu kurumlar yoluyla Müdafaa-i Hukukçu'lar askeri savaş yanında bir de kurumsal ve anayasal savaş vermişlerdir.

Bu kurumların başında kendiliğinden oluşan, toplumsal koşulların doğal ürünü olan dernekler (cemiyetler) ve kongreler gelir. En büyük kentten en uzak köye kadar aynı amaca sahip olduklarını anlayan insanlar, hiçbir yerden izin almadan, kendiliklerinden, yer yer **Müdafaa-i Hukuk, Muhafaza-i Hukuk, İstihlâs-ı Vatan, Redd-i İşgal, Redd-i İlhak, Heyet-i Milliye,** gibi isimleri çeşitli fakat aynı bilincin eseri olan cemiyetler kurmuşlardır. Bazen aynı yerde, birbirinden habersiz, birkaç kuruluşa rastlanır.

Cemiyet'ler özdeşliklerinin de bilincine varınca birleşirler.

Bu sefer yerel kongreler toplanır: Alaşehir, Erzurum, Balıkesir, Trabzon, Lüleburgaz, Edirne, İzmir, Gürün gibi. O kadar ki, örneğin Erzurum ve Alaşehir, kongreleri aynı tarihlerde toplanmışlardır.

Mustafa Kemal Paşa, Heyet-i Temsiliye adına, Alaşehir'e çektiği telgrafta şöyle der:

"**Alaşehir'deki içtima bütün vilâyat-ı şarkiye halkı üzerinde pek samimi bir tesir uyandırmaktadır. Esasen İzmir için kalbi kan ağlayan bura halkı bu teşebbüse bütün ruh ve mevcudiyetiyle müzahirdir. Hissiyatımızın mezkûr heyete iblâğına tavassut-u âlilerini rica ederim.**"

Alaşehir kongresi başkanı Hâcim Muhittin (Çarıklı) yanıt telgrafında der ki:

"**...Şark'tan Garb'e tevessü eden (genişleyen) vatanperver teşkilatınızla, Garp'ten Şark'a tevessü edecek olan teşkilâtımızın birleştiği gün gayemizin, istihlâs-ı vataniyeye matuf teşebbüsatı vatanperveranemizin (yurdun kurtuluşunu amaçlayan yurtsever girişimimizin) en büyük bayramı olacaktır**" *(1)*.

Bu bilinci taşıyan insanlar Sivas Kongresi'nde birleşmişlerdir. Yer yer ve ayrı ayrı kurulmuş olan cemiyetlerin tümü "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adı altında toplanmışlardır. Bu örgütün temsil organı (Heyet-i Temsiliye) beş aya yakın bir süre Anadolu'yu yönetmiştir.

Buraya kadar oluşumunu izlediğimiz kurumların, (irili ufaklı cemiyetler, kongreler ve Heyet-i Temsiliye) hiçbirisi **eski** ve **Osmanlı düzenine ait değildirler.** Tersine, tümü de **yeni, ihtilâlci** bir kurumlar sistemini vücude getirmişlerdir. Bu bakımdan çoğu Osmanlı hukuku dışındadırlar. **Fiili**'dirler. Aslında, Sivas Kongresi eksikleri çok bir yasama organının özelliklerini taşıyordu. Fakat, Müdafaa-i Hukukçular bununla yetinmeyeceklerdir. İhtilâlci "meşruiyetlerini" İstanbul Hükümetine de kabul ettireceklerdir. Osmanlı hükümeti -ne kadar kalmışsa- Heyet-i Temsiliye'yi bir taraf olarak tanıyacak ve anlaşma yoluna girecektir. Osmanlı hukukuna göre yapılan seçimler sonunda (1919) son Osmanlı parlamentosu (Meclis-i Umumi) toplanarak (1920) çalışmalara başlayacak, üç ay sonra İngiliz işgal kuvvetlerince basılacaktır. Bu herhalde "Misak-ı Milli" bildirisini kabul etmenin faturası olacaktır.

İhtilâl hareketlerinde görüldüğü gibi, yeni kurumların yanında eskilerden de yararlanılabileceği düşünülmüştür. Ne var ki, Osmanlı "mevzuatına" dayanılarak devrim yapmanın anlamsızlığı tüm açıklığı ile ortaya çıkmıştır.

O zaman Heyet-i Temsiliye adına yayınlanan 19 Mart tebliği ile tekrardan **yeni ve devrimci** bir "müessese"'nin kurulması da doğrulanmış oluyordu.

*

Mustafa Kemal Paşa 19 Mart 1920 tarihli bildirisinde Anadolu'nun emin bir yerinde bir kurucu meclisin toplanacağını ve yeni bir seçim yapılacağını ilan etmiş-

ruyu şöyle yanıtlar:

"**Makam-ı muallâ-yı hilâfeti ve memleketin istiklâliyet ve hâkimiyetini temin etmek ve hudud-ı millimizi kabul ettirmek, bu sıfatı kabul ettikten sonra, Meclis ne müessisan ve ne de ihtilâl meclisi olduğunu kabul etmemiştir**" *(2)*.

Mustafa Kemal Paşa'nın muhafazakâr çerçeveyi kıran yanıtı:

"**... Halbuki Meclis-i âliniz aynı zamanda bir meclis-i müessisan selâhiyetini haizdir. Mevcut Kanun-ı Esasi'yi kaldırır, yerine yenisini koyabilir.... Milletin hakiki mümessillerinden mürekkep Meclis-i âliniz, selahiyetleri bir şahısta bırakmak istemiyor.**" *(3)*.

★

Bir ihtilâl meclisinin içerdiği bu çelişkiye karşın 1921 Anayasası'nın (Teşkilât-ı Esasiye Kanununun) yapılması ilginçtir. Ve aynı kanun daha sonraki çelişkilerin çözülmesini sağlayacak ilkeleri sağlayıcı ve birinci planda devrimci atılımları hukukileştirici olmuştur.

önce beklenen soru: Böyle bir kanunun çıkarılmasına neden gereksinme duyulmuştur?

Burada Mazbata Muharriri (komisyon sözcüsü) ve Burdur Mebusu İsmail Suphi (Soysallıoğlu) beyi dinleyelim:

"**Birinci Millet Meclisi tabii ekseriyeti itibariyle eski 1293 (1876) Kanun-ı Esasi'sine ruhen ve hattâ bazı defalar fiilen isyan halindeydi. Meşruti olan bu kanunu, milletin bütün feveran ve celâdetine hakiki mümessil olan Meclis-i Milli halkın hürriyet ve hâkimiyeti ile bağdaştıramıyor, kurtuluşu artık bunda görmüyordu... Milleti tam hürriyetine ve istiklâline kavuşturmak azminde bulunan icrai ve teşrii bütün selâhiyetleri elinde toplamış bir Meclisin, eski meşrutiyet Kanun-ı Esasi'siyle yürüyüp iş göremiyeceği tabiiydi. Onun içindir ki, ilk hücumlarını Kanun-ı Esasi'ye yönelterek işe başlamıştı. 12 sene evvel büyük nimet sayılan o kanun artık milleti doyuramaz, devlet ve milleti asla kurtaramazdı.**" *(4)*.

Bu satırların yazarı 1908 yılında, "Hürriyetin İlânında" Şura-yı Ümmet gazetesinin başyazarıydı. 1908'den 1920'ye kadar da yüzyıl değil, on iki yıl geçmişti.

Büyük bir savaştan yenilgi ile, kolu kanadı kırık bir devlet olarak çıkılmıştı. Aynı sözcü 1921 kanununu savunurken şöyle diyecektir:

"**... Bütün dünya denizler gibi üzerimize gelse bile yine müdafaa için toplandık, azim ve ısrarla toplandık.**" *(5)*.

Yüzde yüz ihtilalci yöntemle kurulmuş olan bu **yeni organın ideolojisini belirlemek ve çalışmasını düzenlemek için çaba göstermesi kadar doğal ne olabilirdi?**

Meclis ve İcra Vekilleri Heyeti Reisi Mustafa Kemal Paşa, "Büyük Millet Meclisi Riyasetine" sunduğu lâyıha'yı (tasarıda) şöyle niteliyordu:

"**"Heyet-i Vekile'nin siyasi, içtimai, idari, askeri nokta-i nazarlarını telhis ve teşkilât-ı idariye hakkındaki mukarreratını ihtiva eden programı Büyük Millet Meclisi'ne takdim ediyorum. İşbu esasata müştemiden tanzimi iktiza eden kanun lâyıhalarının dahi derdest-i takdim olduğu maruzdur." (13 Eylül 1336-1920).**

Bu konuyu incelemek için özel bir komisyon kurulmuş, (Encümen-i Mahsus) Reisliğine İzmir Mebusu Yunus Nadi, Mazbata Muharrirliğine İsmail Suphi Beyler seçilmiştir. Daha sonra (İsmail Suphi Bey Rusya'ya gönderilince) yerini Balıkesir Mebusu Vehbi Bey alacaktır.

Özel Komisyon hazırladığı raporu kısa bir süre sonra Meclis'e göndermiştir (21 Ekim 1920).

Burada üzerinde durulacak ilginç bir nokta var.

"Teşkilat-ı Esasiye" (Temel örgütlenme anlamına) adı bu kanuna nasıl verilmiştir?

Encümen-i Mahsus üyeleri tasarıyı imzalayıp dağıldıktan sonra, İsmail Suphi Bey, bu metne bir ad takılmadığını görür.

"**... Vakit dardı. Ne yapmalıydı? Epeyce düşündüm. O zaman kullandığımız şive ve lehçeye göre, bugünkü gibi** Temel Kanun **yahut** Anayasa **demeyi aklımızdan geçiremezdik... Hatırıma** Teşkilât-ı Esasiye Kanunu **terkibi geldi. En muvafığı bu idi. Bunu**

tur. Yalnız herhangi bir kanunla değil, bir Meclis kararı ile bile maddelerinde değişiklik yapılabilir.

Bu kanunla, siyasal rejim oalarak, temsili demokrasinin bir türü olan **Meclis Hükümeti** (Konvansiyonel) kabul edilmiştir. Milli iradenin seçimle oluşan tek, rakipsiz ve en üstün temsilcisi Türkiye Büyük Meclisidir. Bu üstünlük milli hâkimiyet ilkesine bağlanmıştır:

"**Madde 1 - Hâkimiyet bilâ kayd ve şart milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir.**"

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin en üstün organ oluşu da ayrı bir anayasal ilkedir:

"**Madde 2 - İcra kudreti ve teşri selâhiyeti milletin yegâne ve hakiki mümessili tarafından idare olunur ve hükümeti "Büyük Millet Meclisi Hükümeti" ünvanını taşır".**

Meclisin yargısal yetkileri de vardır.

Meclis'in tüm yetkileri ayrı bir madde halinde sıralanmıştır.

İdari bölünmelere (vilâyetler, kazalar, nahiyelere) onüç madde ayrılmıştır.

Bu kanunun bazı özellikleri üzerinde durmak gerek.

İlk olarak yumuşak bir anayasa olduğu belirtilmişti.

İkinci özelliği eksikleridir. Bir anayasada bulunması gerekli birçok hususlar 1921 Anayasası'nda yoktur. Örneğin kamu hak ve özgürlükleriyle yargı organlarıyla, mebusların yemini ile, yasama dokunulmazlığı, af yetkisi ile ilgili düzenleme maddeleri yoktur. Ayrıca anayasanın nasıl değiştirileceğine dair hüküm de yoktur. Yumuşak bir anayasa olduğu için bu boşlukları Meclis kararları ve kanunlarla doldurmak zor olmamıştır.

Bu durum başta bir özellik doğurmuştur. 1921 Anayasası 1876 Kanun-ı Esasi'sini ilga etmediği için eksiklerinden bazıları bu kanundan yararlanılarak tamamlanma yoluna gidilmiştir. (Başkumandanlık Kanunu'nda olduğu gibi). Böylece iki anayasanın birden yürürlükte olduğunu (1876 ve 1921 Anayasaları) 1920-1924 döneminde kabul etmek gerekir *(7)*.

1921 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun asıl özelliği, bir devrim yöntemi ve tutarlılığı kurma dayanağı sağlamış olmasıdır. tüm eksiklerine karşın, 1921 Anayasası 1. maddesiyle "kayıtsız ve şartsız milli hâkimiyet" ilkesini kabul ettiği için, saltanatın kaldırılması tartışmalarında esas olarak alınmıştır. Kayıtsız ve şartsız egemenliğin millete ait oluşundan çıkarılan doğal bir sonuçla saltanat bir Meclis kararıyla (kanunla değil) kaldırılmıştır.

Böylesine bir yöntem de Cumhuriyet rejiminin kabulunde kullanılmış, 1921 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu "tavzihan" (açıklığa kavuşturularak) değiştirilmiştir.

Anayasalar, kendilerini yaratan toplumsal koşullar dışında ele alınamaz. 1921 Anayasası dört yıla yakın Türkiye Büyük Meclisi Hükümeti rejiminin en anlamlı ve ilginç bir belgesi olmuştur.

1- Bu telgrafların metinleri için şu kitabımıza bk. Türkiye'de Siyasi Partiler, s. 490-491, 495
2- TBMM Zabıd Ceridesi, Cilt 2, s. 63
3- Aynı eser, Cilt 7, s. 330
4- İsmail Suphi Soysallıoğlu, İlk Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun Vaz'ı (Tasvir, 6 Temmuz 1946).
5- TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 5, s. 364.
6- İsmail Suphi Soysallıoğlu, aynı makale (Tasvir, 10 Temmuz 1946).
7- Bu konuda şu kitabımıza bk. Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku, 3. baskı, 1975, s. 333-334.

HABERİN HABERİ

Ciddi bir haber ajansının 15 Ocak günü, - belki alışılmış olduğu için - konusu açısından değilse de kullandığı dil açısından bir hayli ilginç olan ve

mak'' bahanesiyle İstanbul'a gelmiş olan müttefik kuvvetleri, birbuçuk yıldan beri istedikleri gibi at koşturuyorlardı.

Ulusun son umudu 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanmış olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde idi. İlk Meclis ve bunun her biri ayrı, ayrı birer destan olan yiğit üyeleri... Ama aralarında anlaşmazlıklar, çatışmalar da eksik değildi. Bu çatışmaların önde geleni ise, Meclisin görevinin ne olduğu ve ne zamana dek süreceği konusunda idi. Milletvekillerinin bir kısmı asıl görevin esaret altında bulunan padişahın kurtarılması olduğunu ve bu başarıldıktan sonra görevin tamamlanmış olacağını düşünür ve ileri sürerken; başta Mustafa Kemal olmak üzere bir diğer kısmı görevin yeni bir devletin örgütlenmesi olduğunun bilincinde idiler. Meclisin açılmasından hemen sonra kurulan Anayasa Komisyonu, bu iki uzlaşmaz görüşün sentezini yapamadığı için, çalışmalar sürekli erteleniyordu. Ve bu arada koşullar gitgide güçleşiyor, Yunan kuvvetleri ilerliyor ve yurdun dört bir yanında ayaklanmalar birbirini izliyordu. Ve o padişah ve halife ki; Şeyhül-İslamı Dürrizade'ye yazdırttığı fetva ile Mustafa Kemal'i ve arkadaşlarını ''kâfir'' ilan etmiş ve onlara yardım edenlerin de kâfir olacağını açıklamıştı. (Bu fetva İngiliz uçakları ile tüm yurda atılacaktı.) Gene o padişah ki Mustafa Kemal'in otoritesine isyan ederek kardeş kanı dökülmesine neden olan Anzavur'a salt bu hizmetinden ötürü paşalık rütbesini vermişti. Gene o padişah ki; Nemrut Mustafa Divanı'nın Mustafa Kemal ve arkadaşları için verdiği idam cezasını onaylamıştı.

Ancak Mustafa Kemal de önceleri bu konunun direkt üzerine gitmek istemiyordu. Bu konuda 25 Eylül 1920'de yapılan bir gizli oturumda şu ifadeyi kullanıyordu:(1)

''Türk milletinin ve onun yegane temsilcisi

Yunan Saruhan Milletvekili Refik Şevket Bey'in sözleri o günlerde TBMM'de esen heyecan dolu havayı yansıtması açısından son derece ilginçtir: (3).

''... Bizler, birbirine bağlı ve sonsuz kötülüklerin doğurduğu facialarm son aktörleriyiz. Öyle aktörler ki herhalde milletin azim ve imanından meydana geldik. Bu azmimizle ümid ve temenni ediyorum ki, iyilik, refah ve kurtuluş bizde olacaktır. Onun için tarihte oynayacağımız rolün kıymetini ve ehemmiyetini takdir ederek herkes ismi ile, cismi ile ve vereceği reyle belli ve büyük mesuliyete iştirak ettiğimizi göstermekle beraber yarın herhangi birimiz tarafından ortaya konacak ufak ve adi bir teklifle, bu büyük Esas kanunun değiştirilmesi gibi acaip ve garip durum yaratmamış oluruz...''

20 Ocak Anayasası 23 maddeden oluşan ve teknik bakımlardan pek çok yetersizlikleri olan bir anayasa idi. Ancak tarihimiz ve günümüz en büyük, kalıcı ve tartışılmaz güç kaynağından; ulustan alıyorlardı. Çünkü amaçları en büyük, kalıcı ve tartışılmaz amaç; **ULUSUN BAĞIMSIZLIĞI** idi.

Ahmed Ağaoğlu zaferden sonra yazdığı ''**Türk İnkılabı**''nda bu ruhu şöyle açıklıyordu: (4)

''Namussuz ve zilletle yaşamaktansa namuslu ölmek! İşte Türk inkılabının ilk ruh amili! Yalnız yedi devlete karşı değil, yere, göğe, talihe, kadere karşı bile isyan etmek ve şerefle ölmek! İşte bütün Anadolu'yu baştan başa yakan ateş!''

---

(1) ''Nutuk'' II Devlet Kitapları, İstanbul 1975, s. 155
(2) ''Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri'' I. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yay. 1, Ankara 1961 Bkz. S. 155/157.
(3) Ağaoğlu, Samet; ''Kuvay-ı Milliye Ruhu'' İstanbul 1968 s. 65.
(4) ae. s. 165

tır. Fakat ''muhafazakâr'' kesimi şaşırtmamak için **kurucu** sözcüğü yerine ''salâhiyet-i fevkalâdeyi haiz'' (olağanüstü yetkilere sahip) bir meclis tâbirini kullanmıştır. Nitekim Damat Ferit Hükümeti, bu meclisin İstanbul parlamentosunun devamı olmayacağını kanıtlamak için, Meclis-i Mebusan'ı feshetmiştir. (11 Nisan 1920).

Ve böylece **yeni,** Osmanlı düzeniyle ilişkisi olmayan, bir devrim kurumu daha doğmuştur. Bu yeni organ, yapısı gereği, yeni ve eskinin yanyana, bir arada yaşadığı bir organ özelliklerini sürekli olarak korumuştur. İstanbul Mebuslarının da, belirli bir tarihe kadar, Meclis'e üye olarak kabul edilmesi, tam sayıyı arttırdığı kadar, türdeşliği de azaltmıştır.

Mebusların tümü müdafaa-i hukukçu idiler.

Fakat bu içinde çelişkileri barındıracak kadar geniş bir formüldü. İmparatorluk kadar, mebuslar da kader ayırımındaydılar. Zafere inanç tandı. Ama zaferden sonra saltanat (ve hilâfet) devam edecek miydi? Yoksa yeni bir devlet mi kurulacaktı? Meclis'in eskimiş mektep sıralarında yanyana oturanlar, bu çelişkiyi temsil ediyorlardı. Gerçi, ''vatan müdafaasında muhalefet yoktu'', ama siyasal rejim konusunda vardı.

Örneğin Afyonkarahisar mebusu Şükrü Bey ilk so-

layıhanın üstüne yazdım'' *(6).*

Komisyon Reisi Yunus Nadi Bey de bu adı benimseyince, tasarı Meclis'e bu adla gönderilmiştir.

Tasarının, ''Maksat ve Meslek'' bölümü, ideolojik niteliği nedeniyle bir bildiri şekline konularak ve ayrı olarak yayınlanmıştır. Ve de ''Halkçılık Beyannamesi'' adını almıştır.

Öteki bölümü olan ''Esasi ve İdari'' maddeler çok uzun tartışmalar sonunda değişiklikler yapılarak kabul edilmiştir.

★

20 Ocak 1921 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu 22 maddelik kısa bir kanundur. Ayrıca bir ek maddesi (Madde-i Münferide) vardır.

Daha önce ''Türkiye Büyük Millet meclisi'nin Beyannamesi'' ya da ''Programı'' başlığı ile yayımlanan (18 Kasım 1920) bildiri kısa ve ideolojik bir metindir. Emperyalizme ''emperyalist ve kapitalist düşmanların tecavüzatına'' (saldırganlıklarına) karşı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin cephe alışını simgeler.

1921 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu yumuşak anayasalar türündendir. Öteki kanunlara karşı bir üstünlüğü yok-

DIE'ye dayandırılarak geçilen bir haberi aynen şöyleydi:

''Zinada kadınlar erkeklere 30 yaşına kadar **fark** atıyor. 30 yaşından sonra kadınlar **durulurken,** erkekler **azıyor** ve kadınların önüne geçiyorlar. Bu arada **yüksek öğrenim mezunu** kadınlar, aynı öğrenim düzeyindeki erkeklere oranla daha fazla zina yapıyorlar...''

Haberde kullanılan argo yaklaşımlara dikkat etmişsinizdir.. Mahalle kenarlarında, lümpen kahvehanelerinde kullanılan argo günümüzde bireysel tepkinin bir başka biçimi olan ''delikanlılık'' lisanıdır. Toplumsal bir olumsuzluğa yaklaşımdaki ciddiyetsizliğin tipik bir örneği olan bu haberde sözkonusu edilen zina, bir yarışma gibi değerlendirilip, kahramanların durumu ''atak'' yapmayla ya da ''azma''yla açıklandığında aklımıza gelen ilk şey, kapitalist sistemin insanlara aşıladığı bencillik duygusunun bir sonucu olarak, insanlar arasında ortaya çıkan 'birbirini geçme' olayının, haberi kaleme alan muhabir tarafından, kadın ve erkeğe de uygulanmış (!) olduğuydu. Haber hem genel bir doğruya uyduruluyor, hem de nabza göre şerbet veriliyordu. Ne ala...

Bu çok mu önemli diyorsanız, hemen söyleyelim. Bu sütunun bir görevi de öyle pek önemli görülmeyen küçük 'vaka'ları iletmek biraz da. Hem bu haberin bize anımsattığı bir başka olay daha var. Bir sene öncesine dayanıyor. ''Çok satan'' gazetelerimizden birinin Dış Haberler Servisi'ne gelen haber şuydu: ''**Bir gencin cenaze töreni sırasında dua eden papaz, 'Tanrım bu kulundan sonra hangimizin öleceği belli değil' dedikten hemen sonra düşen bir yıldırım, ölen gencin teyzesinin ölümüne yol açtı.**'' Ertesi gün haber ''çok satan'' gazetede şöyle değiştirilmişti: ''**Bir gencin cenazesinde dua eden papaz 'bu kulundan sonra hangimizin öleceği belli değil Tanrım' dedikten sonra yıldırım çarpmasından öldü.**'' Zaten ilginç olan birinci haber, değiştirilerek daha da ilginçleştirilmiş.

Yukarıdaki ciddi haber ajansının sık sık kullanmadığı argolu haber, ikinci haberimizle birleştirildiğinde Türk basının, yeterince izleyicisi olan eğlence endüstrisiyle içli dışlı olduğu ortaya çıkıyor.

★★★

Bir de bu yazı yazıldığı ana değin yayınlanmayan sevimli bir haber.

Yetkililerce yapılan bir açıklamaya göre, İzmir'de bir ''**Eczacılık Müzesi**'' kurulmasına çalışılıyormuş. Hayırlı olsun. Ancak, aynı günlerde geçilen bir başka haberde de İzmir Eczacı Odası Başkanı'nın yaptığı bir açıklama yer aldı. Başkan'a göre Türkiye'de 2 bin 500 eczacı işsizdi. Doğrudur, hattâ daha da fazladır belki.

Merak bu ya, soruyoruz:

İleride işsizliğin son bulacağı umulup da, iki bin beşyüz kişi bu müzeye ''**son işsiz eczacılar**'' olarak mı, yoksa mesleklerinin dışında iş yapma zorunda bırakılan eczacıların çoğaldığı günümüzde yine ileride ''**eczacı**'' olarak anımsanmak için mi konulacak...

Haftaya görüşmek üzere...

ÇEVRE

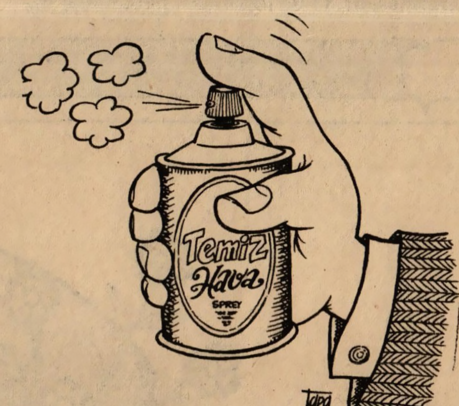
Yavaş ölüm gündemde - 1 -

ŞÜKRAN MORAL

'Yavaş ölüm', çevre kirlenmesine verilebilinecek yerinde kullanılmış bir isim bence. İnsanların doğadan ve çevreden nasıl yararlanacağı, uygulanan ekonomik model tarafından belirlenir. Doğayı bir meta gibi kâr sürecine katan ''benden sonra tufan'', ''yap-sat'' deyimleriyle özetlenebilecek bir sosyo-ekonomik anlayış içinde, çevre kirlenmesinin önü nasıl alınabilir?

12 Ocak 1982'de ülkemizde yaşanan Ankara'daki hava kirliliği esnasında görünürde basına yansıdığı kadarıyla kirlilik nedeniyle ölüm olayına rastlanmamıştır. Oysa gerçek sonuç Ankara'daki ölüm hızı artışının uzun bir süreç içinde değerlendirilmesiyle çıkacaktır.

Yapılan araştırmalara göre İstanbul gibi büyük kentlerde bir günde teneffüs edilen hava ile alınan zehir miktarı 38 adet sigara içmekle alınan zehir miktarına eşittir. (1) İstanbul'da yalnız taşıtlardan günde yaklaşık 600 ton kirletici yayılmaktadır. Ülkemizde ulaşım sorununda politik tercih yanlış yapılarak karayolu taşımacılığına ağırlık verilmiş, özellikle 70'li yıllarda araç sayısı plânsız, programsız ve denetimsiz artırılmıştır. Sırf kâr amacına ve tüketime yönelik ''Her aileye bir otomobil'' sloganıyla kitleler koşullandırılmış ve sorun çıkmaza girmiştir. Kolay ve ucuz, çevre kirlenmesi açısından en az sakıncalı olan 'toplu taşıma' sistemi geliştirilmemiştir. Ulaşım maliyeti yönünden ucuz ve aynı zamanda kirliliğe neden olmayan tramvay sistemi, trafik sıkışıklığına neden oluyor gerekçesiyle, gerçekteyse özel otolara yer açmak için ulaşımdan kaldırılmıştır. Sayısı 300.000'i aşan özel aracın bulunduğu İstanbul'da kuşkusuz metro yerine neden köprü yapıldığı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Gazetelerde kanalizasyon suları içinde kalmış sokakların resimleri, günlerce çöpü alınamayan semtlerin çirkin görünümleri nasıl doğal ve kaçınılmaz olabilir? Kabaca dört ana kentsel işlev çerçevesi içinde ele alabilinecek barınma, çalışma, dinlence ve ulaşım hava kirliliği kavramlarından soyutlanarak ele almaya çalışmak mümkün olamaz.

18.11.1983 tarihinde kabul edilen Boğaziçi Kanunu tek başına ele alınıp çözülecek bir olgu gibi kabul edilmiştir. Oysa İstanbul yerleşim düzenine sitler açısından yaklaşma zorunluluğu doğal denge açısından gereklidir. Birincisi Sarayburnu'nu da içine alan İstanbul yarımadası, ikincisi iki denizi birleştiren Boğaziçi su kanalı, üçüncüsü ise körfez nitelikli Haliç su uzantısıdır. (2)

Bu ögeler İstanbul yerleşim düzeninde çevre mekânlarıyla birlikte doğal, kültürel ve beşerileşmiş peyzajlar oluştururlar. Aynı işlevlerle yüklü olan Boğaziçi ve Haliç ise tarihi, coğrafik ve geleneksel bağlarla birbirine sıkı sıkıya bağlıdırlar.

(1) İstanbul Ticaret Odası, Marmara Bölgesinde Çevre Kirlenmesi Semineri s.54
(2) Çubuk Mehmet, İstanbul Yerleşim Düzeninde Boğaziçi ve Halicin İşlevlerinin Yeniden Tanımı Ve Düzenlemeleri Üzerine.

Vejinov diye bir Bulgar yazarı vardı...

TÜRKER ACAROĞLU

Ünlü **Pavel Vejinov**'un 1983'ün Aralık ayı sonlarında öldüğü haberini bizim gazeteler de yazdı. Bulgar Yazarlar Birliği'nin Başkan Yardımcısı, **Sıvremennik** (Çağdaş) adlı Bulgar yazın dergisinin başyazarı olan **Vejinov**, kökleşik Bulgar yazınının en güzel geleneklerinin ardılı sayılıyordu. Sanatıyla kent yaşamını, çağdaş aydınların sorunlarını dile getiren bir kalem olarak bilinir. Bulgaristan'ın en büyük ödülü olan **Dimitrov Armağanı**'nı tam dört kez almıştı.

Asıl adı **Nikola Delçev Gugov** olan **Pavel Vejinov**, 9 Kasım 1914'te Sofya'da doğdu. Varna Lisesi'nde okuduktan sonra, Sofya Üniversitesi'nde felsefe öğrenimi gördü. (1939-44).

İlk yazısı ''**Jupel**'' gazetesinde yayınlandı (1932). ''**RLF**'', ''**Ştit**'', ''**Literaturen Pregled**'' gazeteleriyle ''**İzkustvo i Kritika**'' dergisine yazı yardımında bulundu. 1930'larda ''**Hristo Smirnenski**'' adlı ilerici bir yazın derneğine üye oldu. 9 Eylül 1944 tarihinden sonra ''**Frontovak**'' adlı ordu gazetesinin savaş muhabiri ve başyazarı olarak iç savaşa katıldı. Savaştan sonra ''**Stırşel**'' gazetesinde çalıştı. ''**Septemvri**'' (Eylül) ve ''**Plamık**'' (Alev) dergilerinin yazı kurulunda bulundu. Bulgar Sinema Kurumu'nda senaryo yazarı ve Genel Müdür Vekili, Sanat Kurulu'nun Başkanı oldu (1954). 1972'den bu yana ''**Sıvremennik**'' dergisinin başyazarıydı.

İlk öyküleri, Sofya dolaylarının yaşamından alınmıştır. ''**Ulitsa bez pavaj**'' (Kaldırımsız Sokak 1938) adlı ilk kitabı, başkentin kenar mahallelerinde yaşayan küçük insanların yoksulluğunu, daha mutlu günlere özlemini gösterir. ''**Dni i veçeri**'' **(Günler ve Geceler, 1942)** adlı ikinci öykü kitabında, yazarlık yeteneğini geliştirir. Bunlar, mal-mülk sahibi kentlilerin dünyasından, başkent memurlarının, gençlerinin günlük yaşamından portreler, özgün çizgilerdir. Esnaf yaşamı ve ruhuna karşı yergisel bir alayla kaleme alınmıştır. Bunların en güzel parçalarında, alay öğesiyle ozanca motifler birbirine örülmüş, düğümlenmiştir.

Kimi Bulgar eleştirmenleri, ''**Siniyat Zalez**'' **(Mavi Günbatımı, 1947)** romanında Batı yazarlarının bölümsel bir etkisini gördü. Ama, Vejinov, toplumcu-gerçekçi bir yazar olarak önemli başarılara ulaştı. İç savaştan, partizan deviniminden kimi konuları ve anlaşmazlıkları işledi. Bunları bir konu canlılığı, ruhbilimsel dramatizmi havası içinde birbirine ördü.

''**Vtora Rota**'' (İkinci Bölük, 1949), ''**V Poleto**'' (Ovada, 1950), ''**Naşata Sila**'' (Gücümüz, 1957) adlı küçük ve uzun öykü kitaplarında savaşçıların yiğitlik örneklerini ortaya çıkardı; utkunun duygusallığını, devrimcilerin özverisini gösterdi.

Yazar ''**Suhata Ravnina**'' **(Susuz Ova, 1952)** adlı romanında, toplumcu kuruculuk konusuna bir giriş denemesi yapar; bir inşaat imecesindeki çobanları betimler. Romanda mühendis, tekniker, işçi tabakasından cerbezeli tipler verilir.

''Daleco ot Bregovete'' (Kıyılardan Uzakta, 1958) adlı uzun öyküde, uluslararası bir grubun bir kayıkla kuzey kıyılarına doğru yolculuğu anlatılır; insancıl ilkelerin dar görüşlü, aşırı öğretilerle çarpışması izlenir.

Daha sonra Vejinov, küçük öyküye, günümüzün sorunlarına bir dönüş yaptı. Bulgar kalkınmasının gerçek uyuşmazlıklarını yakalamaya çalıştı. **''Momçeto s Tsigulkata'' (Kemanlı Çocuk, 1963), ''Dıh na Bademi'' (Bademlerin Kokusu, 1966)** adlı öykü kitaplarında yazar, çağdaş ahlaksal değerleri bir yoklamadan geçirir, bugün kent gençliğinin yetiştiği çağdaş iklime girer.

Vejinov'un başlıca hizmeti öykü, uzun öykü alanında olmuşsa da başka türlerde de etkilice çalıştı. Genç okurlar arasında, gençlik ve serüven romanları yazarı olarak ün kazandı: **''Sledite Ostavat'' (İzler Kalır, 1954), ''Krayat na Patya'' (Yolun Sonu, 1961), ''Çovekıt v Syankata'' (Gölgedeki Adam, 1965)** vb.

''**Stırşel**'' (Eşekarısı) gazetesinin ilk yazarlarından biri olarak, Vejinov, birkaç fıkra kitabı da yayımladı: **''Meka Mebel'' (Yaylı Mobilya, 1948), ''Neveroyatni İstorii'' (Olağanüstü Öyküler, 1958).**

Kimi çağdaş Bulgar filmlerinin senaryolarını yazdı: **''Tova se Sluçi na Ulitsata'' (Olay Sokakta Oldu), ''Otvıd Horizonta'' (Ufkun Ötesi), ''Nespokoen Dom'' (Tedirgin Ev), ''Protsesıt'' (Dava) vb.**

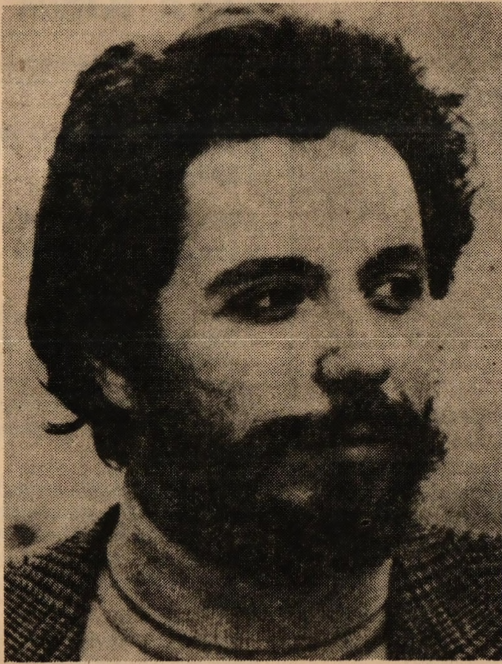
Yazarın spor ilgileri ve merakı, spor konulu birkaç uzun öykü ile Helsinki ve Melbourne Olimpiyatları'na ilişkin iki görüşüm-gezi notları kitabında dile gelmiştir.

Son yıllarında Vejinov, yeniden romana döndü. Çağdaş Bulgar yazınında Vejinov, kentsel yaşamın, günümüzdeki aydınların sorunlarının bir sanatçısı olduğu denli, ruhbilimsel çözümün, diyaloğun, kompozisyonun da bir ustası sayılmaktadır. Yapıtları Rusça, Çekçe, Lehçe, Almanca vb. gibi yabancı dillere çevrilmiştir; özellikle ''İkinci Bölük'', ''Kıyılardan Uzakta'' istekle karşılanmıştır.

Kullandığı takma adlar: Mustafa, Çuçurin, Fekete, Pigmalion, Pavlenko, Horovodets vb. Ulusal kültür faaliyetçisi (1970) seçildiği gibi, Dimitrov Ödülü'nü de birkaç kez aldı (1950, 1951, 1971).

***NOT:** Bu yazının hazırlanmasında, Bulgar Bilimler Akademisi Yazın Enstitüsü'nce yayımlanan ''Bulgar Yazını Sözlüğü''nden yararlanılmıştır. (1. cilt, 1976, Sofya, S. 205-206).*

Rengim Gökmen dirik bir yönetim çıkarıyor, bu müziğe de yansıyor. Orkestra üyeleri isteneni kendi müzikal algılarını da katarak yorumluyorlar.

Rengim Gökmen

İdil Biret

İdil Biret'in yorumu doyurucuydu. Atlamaları, çıkıcı ve inici geçişleri adeta yağlı bir tuşe ile bir solukta çıkarıyordu. Bitmek bilmeyen alkışlara Schubert'in bir şarkısını seslendirerek karşılık verdi.

84'ün ilk senfonik konseri

ÜMİT GÜLTEKİN

Rengim Gökmen'in yönettiği 84'ün ilk Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası dinletisine solist olarak **İdil Biret** katılıyordu. Dinletinin diğer özelliği ise, Başbakan, bazı bürokrat ve siyasiler tarafından izlenmesiydi. İdil Biret adı, Devlet Konser Salonu'nun fazlası ile izleyicilerle dolmasına neden olmuştu. Ayakta izlemeye gelenlerin fazlalığı, koruma görevlilerinin onları sahne ve ön sıralara yaklaştırmamaları Konser Salonu'nda, **''İlerleyelim'', 'Ayakta kalanlara yol verelim'', ''Kapıya yaklaşalım, kapı boşluklarını dolduralım''** gibi ancak belediye otobüslerinde duyulan bağrışmalara neden oldu. Devlet Konser Salonu' artık gereksinimlere cevap vermekten çok uzak. Yeni bir salon yapılıncaya kadar böylesine kalabalık ayakta izleyenler kütlesi de, hem iyi bir dinleti izlemek, hem de bir tehlike anında salonu boşaltmak açısından son derece sakıncalı. En etkin ve sanatsal önlem, aynı programla konserin üçüncü kez yinelenmesi. Dilerim bir senfonik dinletiyi ayakta izlemeğe katlanan kalabalığı gören yöneticilerimiz aynı programlı periyodik üçüncü konserler için CSO yöneticilerini yönlendirirler.

İlk yarıda **Sergey Prokofiev** (1891-1953)'in Do Majör 3. piyano Konçertosu seslendiriliyordu. Rus besteci 1917 devrimi ile ülkesinden ayrılmıştı. Yeni armonik uygulamalarının benimsenememesi, yapıtlarının sevilmemesi, üstelik sert bulunması ile bestecinin yıldızı parlaklığını yitirdi. Böylece 1932 yılında ülkesine döndü. Artık yapıtlarını ülkenin müzik politikası doğrultusunda veriyordu. Onun müziğinin en belirgin nitelikleri, mizahı ve alaycılığıdır. Seken ezgiler, sert disonanslar, ton değiştirmeler, ani ritmler bestecinin sık kullandığı öğelerdir. Besteci verim sürecini klasik etkili (çocukluğu), kendi armonik dilini aradığı (gençliği ve sonrası), usuna motor ve makinanın girmesi, lirik etkilerin ağırlık kazandığı dört döneme ayırmaktadır. 3. Piyano Konçertosu ilk kez besteci otuz yaşında iken ve onun solistliğinde seslendirildi. Dinleti gecesi ilk klarinet solonun son notaları zedeli idi.

Ezgiyi piyanonun almasından sonra nefeslilerin geçişleri iyi, piyanonun inici ve çıkıcı ezgilerine orkestranın yer yer esli (suslu) partisi ile dinamik eşliği yerindeydi. Klarinetin solosunda artık tedirginlik yoktu. Pikkolonun (küçükflüt) fortissimo (nüans olarak çok kuvvetli) çalışı eşlik çadırını delecek kadar abartmalıydı. İkinci bölümde flütler temayı olgunlukla sundular.Temayı diğer nefeslilerin alıp götürmesi farklı erekleri yansıtıyordu. İdil Biret'in yorumu doyurucuydu. Atlamaları, çıkıcı ve inici geçişleri adeta yağlı bir tuşe ile, bir solukta çıkarıyordu. Bu yumuşaklık içinden yeri geldiğinde Prokofiev esprisine uygun disonansları, vurkaçları, aksanları abartmadan, üsluba ters düşmeden, genel yorum çizgisi ile tutarlı kalarak başarı ile yansıtıyordu. İzleyicilerin bitmek bilmeyen alkışlarına **Franz Schubert**'in bir şarkısını seslendirerek karşılık verdi. Bu tatlı parçanın yorumu da çok tatlıydı. Bir kaç dakika önce yirminci yüzyılın yaratısını seslendiren İdil Biret, teşesinde şimdi de ondokuzuncu yüzyılın başlarının romantizmini, Schubert'in şarkılama ve yer yer içe dönük, yer yer uçarı duygusallığını yansıtıyordu. Devlet Sanatçımız böylelikle Ankara'nın sayılı müzik gecelerinden birini daha belleklerimize yerleştirdi.

Seslendirilen ikinci yapıt **Johannes Brahms** (1833-1897)ın Mi Minör 4. Senfonisiydi. Geride bıraktığımız 83 yılı Brahms'ın 150. doğum yıl dönümü idi. Bu nedenle o kadar fazla Brahms çalındı ki, yeni yılda da artık Brahms dinlemek doğrusu biraz fazla oluyor. Dördüncü senfoni artık elli yaşını gerilerde bırakmış bestecinin en olgun, iyi işlenmiş, sağlam armonik dokulu yapıtlarındandır. Kendinin de beğendiği bu senfoniyi, ilk seslendirilişinde Brahms yönetmiştir. Oysa Brahms müzik yaşamında şef padoyumunda pek yer almazdı. Senfoninin başında birinci kemanların sunduğu dalgalı melodi çekicilik etkisinden çok uzaktı. Çelloların ağdalı ezgiye aşırı bastırarak başlamaları yoruma ancak kabalık kattı. Tema yinelendiğinde de aynı yüzeysellik seziliyordu. İkinci bölüm de kornonun fortissimosunu abartmalı bulsak da, tını olgunluğu tüm orkestrada seçiliyordu. Üçüncü bölümde ki oyunbaz ezgiyi şefin yönetimi adeta yersiz bir rock dansına dönüştürdü. Son bölüm enerjik giriş ve sönüşlerle iyi bir yorum yansıttı. Senfoninin genel yorumu için şunu belirtmek gerekir: Rengim Gökmen dirik bir yönetim çıkarıyor, bu müziğe de yansıyor. Orkestra üyeleri isteneni kendi müzikal algılarını da katarak yorumluyorlar. Ortaya nota partilerindeki ölçütlere uygun bir senfoni yorumu çıkıyor. Buna karşın belirgin bir ayrım var.

Brahms'ın gizil coşkusunu, oturmuşluğunu, boşlukta kalmayan güçlü ezgisel anlatımını algılayamıyoruz. Oysa istendik bir yorumda izleyici koltuğundan şarkılamak gereksinimi duyar, konser salonunda bulunduğu için bu gereksinimini yerine getiremez, dolayısı ile bu şarkılama arzusu estetik zevk ve doyuma dönüşür. CSO'nun gerek Brahms yorumunda, gerekse başka büyük, ünlü yapıtları yorumlamasında bu aşama yok.

Whisky Rock Grubunun amacı:

Mikrofon saltanatını yıkmak

SOMUT SANAT SERVİSİ

Grup olarak amacınız nedir?

''Gençliğe vermek istediğimiz bir takım mesajlar var. Şu Osmanlı kültürü gençleri genellikle ezmiş. Aileler, gençlerin hiçbir şey yapamayacağını öne sürüp, sürekli engellemişlerdir. Genç kahveye gittiği zaman hiçbir şey olmaz fakat bir gitar alıp getirince kıyamet kopar. Aslında biz istiyoruz ki, aileler ve gençler arasındaki düşünsel ayrılıklar çatışmaya değil, karşılıklı özveriyle anlaşmaya dönüşsün. Bu bizim düşünsel amaçlarımızdan sadece bir bölümü. Müzikteki amacımız ise, düşünsel amaçlarımızı müzik ile iletmek. Belirli kalıplar içindeki müziği değil, özgür müziği yapıyoruz. Rock da bu amaca uygun bir tür.

Türkiye'de bacağını açan sanatçı oluyor. Sonuçta basit bir sanat oluştu. (Bu müzik için geçerli bir söz.) TV'de bile sanatçımız diye tanıtılıp topluma mal edilmekteler. Biz bu tür müzik sanatının karşısındayız.

Yine, Türkiye'de yalnızca eline mikrofon alıp şarkı söyleyene sanatçı denmekte. Fakat arkadaki ud çalan, keman, gitar, vs. çalana ise ''çalgıcı'' deniyor. Bizim müziğimiz ''mikrofon saltanatını'' yıkmak amacında.

Müziğinizle kimlere hitap ediyorsunuz?

''Her ne kadar, toplumun bütün bireylerine seslenmek istiyorsak da, onlara ulaşamıyoruz. Çünkü, TRT, TV ve plak-band gibi iletişim araçlarından yoksunuz. Konserlere de yalnızca rock müziğinden hoşlanan gençler geliyorlar. Şu an yalnızca onlara seslenmek durumundayız.''

Mart-83'te yapılan festivalde şarkılarınız Türkçe sözlü idi. Genelde de öyle mi?

''Biz düşünsel mesajlar vermek istiyoruz. Bunu da Türk toplumuna yabancı dille anlatmaya kalkmak komik olur. Bu nedenle parçalarımız Türkçe ve Türkçe yapmaya da devam edeceğiz.

Sizce bugün rock'ın Türkiye potansiyeli ne düzeyde?

''Aslında türü dinleyen çok. Konserlere gelenlerle, evinde dinleyenlerin sayısı oldukça farklı. Ve evde dinleyenler daha çok. Evde dinlemelerinin nedeni bizce, bu türü yapan Türk rock gruplarının özentiden ve taklitten ibaret olmaları. Rock severler de doğal olarak taklidini dinlemek yerine evinde aslını dinlemeyi tercih ediyor. Bizde amaç, Türk rockunu yaratmak, ekol olmak.''

Sizce, rock konserlerine gelen gençler bilinçli mi?

''Bizce, konserlere gelen üç tür izleyici var. Bunlar hemen hemen eşit sayıda. Bilenler, merak edenler ve diğerleri.''

Bilenler; evde dinleyenlerin konsere gelenleri. Bunlar, diğerlerine oranla müzik kültürleri daha yüksek olan, yıllardır bilinçli olarak bu türü dinleyenler.

Merak edenler; genelde 15-18 yaş arası, lise ve üniversite öğrencileri. Bunlar, müzikte iyiyi ve kötüyü ayırt edenler. Rockı kendi kültür düzeylerine daha yakın buldukları için gelmekteler.

Diğer grup; Türk rock seyircisi olmaktan çok, yabancı rock seyircisi olma özlemi içinde olanlar. Bunlara yalnız çalmak önemli. Müziğin sözü, kalitesi, amacı onları hiç ilgilendirmiyor. Yalnızca hoplasın, zıplasınlar. Yani rock ile diskoyu bütünleştiriyorlar. Müziği hoşlanır, içinde hissedersin, ritme uyarsın ama bu dinleyici grubunda o da yok. Sonuçta, bilinçsizce

çoşarak, müzik aletlerine zarar vermeye kadar varıyor.''

Peki birazda ekonomik açıdan bakarsak. Tek bir konserin maliyeti nedir?

Küçük kapsamlı bir konser, en az yarım milyona mal oluyor.''

Öğrenci olduğunuz halde nasıl karşılıyor sunuz?

9'İlk maliyet cepten tabii. Bu da finansör, menejer kendimiz olduğu için. Diğer masrafları senet sepetle halletmeye çalışıyoruz. Bu parayı cepten veriyoruz diyoruz ama aslında cepte de yok. Hepimiz öğrenciyiz. Konser salonunun bir geceliği 150-200 bin lira civarında. Zaten rockın özelliği güçlü bir ses düzeni gerektiriyor. Örneğin mikser dediğimiz alet üç milyon. Biz bunu kiralıyoruz. Ses gücünü sağlamak için gerekli aletler; güç aleti, kuleler (ses kolonları) ve en az 15-20 tane mikrofon. Bunun da tanesi 50 bin lira. Işık düzeni, slayt düzenlemesi ve yardımcı şov aletleri. Bunların maliyeti yuvarlak olarak 200 bini buluyor. Tabii bunlar son maliyetler. Bilet, afiş, verilen kaporalar ise ilk maliyete dahil oluyor. Bunca olayın sonucunda kâr amacımız da yok. Bütün bu saydığımız masrafları karşılamak için çok gruplu festivaller yapma yoluna gidiyoruz.''

Müzik merkezi kurmaktan bahsetmiştiniz. Amacı ne? Biraz açıklar mısınız?

''Müzik merkezi kurmaktaki amacımız, belirli bir yere sahip olup, mini rock konserlerini burada sürekli verebilmek. Bu merkezde, bütün rock gruplarına mini konser verme olanağı sağlamak. Daha açıkçası belirgin bir rock merkezi oluşturmak. Böylece, rock yapan genç topluluklar yalnız olmadıklarını anlayacaklar.''

Genç arkadaşlarımız beklentilerini ise şöyle dile getirdiler:

''Yıkıcı eleştiri yapanların daha hoşgörülü olmalarını beklemek en doğalı. Şu an Türk toplumunun yüzde yetmişi arabesk dinliyor. Karamsarlığa yatkın olan insanımızı karanlığa iyice gömdü bu müzik. Tek kurtuluş yolu sanki bira içip, arabesk dinlemekmiş gibi görülmeye başlandı. Rocktan beklentimiz, bu anlayışı silmek.''

Nobel'e aday Türk bilgini

VEHBİ BELGİL

●Bugün Türkiye'de veya dünyada, Nobel Ödülü almaya layık Türk bilgin yoktur, belki uzun sürede olmayacaktır. Nedeni, Türkiye'nin, böyle buluşları kolaylaştıracak bilim ortamına sahip bulunmayışıdır.

● Bilim, ırkı, toprağı, milliyeti, sınırı, kralı, cumhurbaşkanı... olmayan bir cumhuriyettir. Bir demokrasidir. Türkiye, bugüne kadar bu cumhuriyetin üyesi olamamıştır.

Yazılarımı bugüne kadar okumak zahmetine katlananlar bilirler: Bütün amacım, ülkemizde de dünya çapında bilim adamlarının yetiştiklerini görmek. Hatta, bilim yazarlığını seçmemin tek amacı da budur. Hemen her yazımı, her yeni buluştan Türk gençleri için alınacak "hisse"lerle bitiririm: kıssa biçiminde bir veya iki cümle ile. Bu geleneğimi sürdüreceğim. İlk Türk bilim adamının Nobelle ödüllendirileceği güne kadar.

Bu nedenle de, ülkemizdeki bilimsel gelişmeleri büyük ilgi ile izliyorum. Her yeni buluşun nasıl yapıldığını bütün ayrıntıları ile yazmaya çalışıyorum. Bunların Tanrı vergisi olmadığını göstermek için, ve bilimsel buluşların hangi yollardan gidilerek yapıldığını apaçık ortaya koymak için. Namık Kemal "Ölürsem görmeden millete ümmid ettiğim feyzi/ yazılsın senk-i kabrimde 'Vatan mahzun, ben Mahzun' demişti. Ben de bugün aynı şeyi söylüyorum: İlk Nobel bilim ödülünü alan Türk'ün adı mezarıma yazılsın.

"DÜNYA ÇAPINDA BİLİM ADAMI"

"Dünya çapında bilim adamı"nın ölçüsü, bugün için Nobel ödülü almış bilim adamıdır. Kuşkusuz yeni buluşların hepsi Nobelle ödüllendirilmiyor. Ama, bence yine de en büyük başarı, bu ödüle hak kazanmaktadır. Çünkü, Nobel bilim ödülleri çok ince elenip sık dokunduktan sonra verilmektedir. Bu yüzden, yıllarca önce yapılmış buluşların şimdi ödüllendirildiğine tanık olmaktayız. Nitekim, bu yıl öyle olmuştur: 1983 Tıp ödülü, 81 yaşındaki Amerikalı bayan McClintock'a verilmiştir: 1950'deki bir buluşu için. Fizik ödülü, Profesör Subrahmanyan ile Profesör Willam Foler'e, yine, en az 20 yıl önceki buluşları için verilmiştir. Kimya ödülü de, Profesör Taube'a, yine, yıllar önceki buluşu için verilmiştir. YAZKO yayınları arasında çıkan "İkili Sarmal", 1953'de bulunan fakat, 1962'de ödüllendirilmiş olan DNA'nın öyküsüdür.

Yazın ödülleri de öyledir. Ancak, bunlar tek bir yazarın tek bir yapıtına değil, bütün yapıtların genel havasına göre verildikleri için, zorunlu olarak, sonradan, gecikmeli olarak verilmektedir. 1983 Yazın Ödülü, Golding'e, 1950'den bu yana yazdığı romanlar nedeniyle verilmiştir.

Bizden bir bilim adamının bir buluşu da ilerde ödüllendirilebilir mi? Sanmıyorum. Öyle bir buluş olsa idi haberimiz olurdu. Çünkü, ödüller bilim adamlarını yıllarca meraktan çatlatmak için geç verilmiyor. Buluşun gerçekten bir buluş olduğunun kanıtlanması için, çok kez, zamanın geçmesi gerekiyor. 1983 Tıp ödülü verilmiş olan McClintock, buluşunu 1950'de yapmış, fakat başta kendi yakın arkadaşları olduğu halde, herkes kendisini alaya almıştı. O da, konu üzerinde fazla durmamıştı. Buluşun büyüklüğü 60'larda anlaşılmaya başlandı. Fakat, kendisi gene ödüle layık görülmedi; beklendi. Sonunda durum anlaşıldı ve ödül 33 yıllık gecikme ile verildi.

Bizde bugüne kadar bu önemde bir buluş yapılmadığını biliyoruz.

HANGİ BULUŞLARA?

Bir kaç ay önce, bir gazete, Nobele aday bir Türk bilgininden söz etmişti. Hatta, yazıda, kendisi hakkında "en kuvvetli aday" sözü kullanılıyordu. Aslında, bu bir yakıştırma idi ve yazının sahibi, Nobel Ödüllerinin hangi tür buluşlara verildiğini bilmiyordu. Bu yüzden, bu konuya biraz açıklık getirmek istiyorum.

Nobel Ödülleri, bilim ve teknolojide çok büyük değişiklikler yapacak buluşlara verilmektedir. Bir kaç örnek, fikri daha berrak anlatmamıza yardımcı olacaktır.

İlk Tıp ödülü, 1901 de, Serum İyiletimi için Alman Behring'e verilmişti. 1905 ödülü, Alman Robert Koch'a layık görülmüştü: vereme çare bulduğu için. Kanadalı Banting, ensülini ürettiği ve şeker iyiletiminde yararını gösterdiği için 1923 ödülünü almıştı. Hollandalı Einthoven" elektrokardiyograf"ı bulduğu için 1924'de ödül almıştı. DNA şifresinin okunması, doğada olmayan canlılar yaratma tekniği olan "gen mühendisliği" diye bir uğraş alanı açmıştı. MacClintock, "atlayan gen" buluşu ile, sonuçları şimdiden kesinlikle bilinmeyecek büyük gelişmelerin yolunu göstermiştir.

İlk Fizik Ödülü Roentgen'e verilmiştir. 1903 Ödülü Fransız Becquerel ve Pierre Curie ile Polonya asıllı Madame Curie arasında üleştirilmişti: Atomun sırlarının çözülmesindeki katkıları için. 1918 Ödülü, günümüz Fiziğinin temellerinden birini oluşturan "Quantum Kuramı" nedeni ile Alman Max Planck'e verilmişti. Einstein, Görecelik Kuramı, Kuramsal Fiziğe katkısı ve bugün bilgisayarlarda televizyonlarda... geniş uygulama alanı bulan foto-elektrik yasasını bulması nedeni ile 1921 de ödül almıştı. 1978 Ödülü, alçak-ısı fiziği çalışmalarındaki öncülüğü için Rus Kapitsa'ya Evren'in yaratılışındaki Büyük Patlamanın ses kalıntılarını saptadıkları için Amerikalı Penzias ile Amerikalı Wilson'a verilmişti.

Kimya ödülleri için de aynı şeyler söylenebilir. Sözü uzatmamak için bunlardan bahsetmiyorum.

Bu buluşlar o kadar büyüktürler ki açıklama yapmayı gerektirmez.

İşte, Nobel Ödülleri bu tür buluşlara verilmektedir; bir konu üzerinde en geniş bilgisi olana değil.

Sözünü ettiğim gazete yazısında, Nobele aday Türk hakkında fazla bilgi verilmiyordu. Fakat, ödüle, olağanüstü bir buluşundan değil, geniş bilgisinden dolayı layık görüldüğü anlaşılıyordu. Şuracıkta hemen ekleyelim ki, yok böyle bir şey.

Sonra, açıklamalarımdan anlaşılmış olacağı gibi, Nobel için aday göstermek diye bir şey olmadığı gibi "Bu yıl sizden, gelecek yıl bizden" gibi bir danışıklı döğüş de yoktur. Aynı adam, hak etmişse, ikinci bir kez ödüllendirilmektedir. Marie Curie, radyum ve polonyum'u bulduğu için 1911 ödülünü ikinci kez almıştı.

NİÇİN OLMAZ?

Üçüncü kez yazıyorum: Bugün Türkiye'de veya dünyada, Nobel Ödülü almaya lâyık Türk bilgin yoktur, belki uzun süre de olmayacaktır. Nedeni, Türkiye'nin, böyle buluşları kolaylaştıracak bilim ortamına sahip bulunmayışıdır. Pakistanlı Abdus Salam 1979 Fizik Ödülü alanlardan birisidir. Fakat, şunu unutmamak gerekir ki, Pakistan kendisinin sadece doğum yeridir. Çalışmaları, geleneksel bilim ülkelerinde olmaktadır. Bilimsel buluşlar için önemli olan "ortam"dır. Böyle bir ortam Sümerde vardı, Mısırda vardı. Sonra, Batı Anadoludaki Yunan uygarlıklarında, sonra Abbasiler dönemi Bağdat ile Emeviler dönemi Ispanyasında (Endülüs) oluştu. Sonra da Uyanış İtalyası, Fransası, Almanyası İngilteresi, Hollanda...sında oluştu. Bugün böyle "ortamlar" başta Amerika olmak üzere Rusya'da ve Japonya'da vardır. Bunun dışında "donmuş düşünce" diyebileceğimiz kitaplar sayesinde bütün ülkeler tek bir bilim ortamı halindedir. Çünkü, bilginler, birbirlerinin çalışmalarından bunlarla haberdar olmaktadır. Uluslararası seminerler, sempozyumlar, paneller de ortam sayılırlar. Nitekim, nükleer bir savaşın insanlara neler getirebileceği hakkında 5-6 ay önce Amerika'da yayınlanmış bir raporun hazırlanmasına Ruslardan da katılanlar olmuştur.

Bilim, ırkı, toprağı, milliyeti, sınırı, kralı, cumhurbaşkanı... olmayan bir cumhuriyettir, bir demokrasidir. Türkiye, bugüne kadar bu cumhuriyetin üyesi olamamıştır.

ORTAM NASIL YARATILIR?

Bir ülkede buluşçu yetişmesinin ilk koşulu bilim ortamının bulunmasıdır. Ülkemiz, böyle bir ortamdan yoksun bulunduğu için, Hitler zulmünden kaçan Alman bilim adamlarından gereğince yararlanamamıştır. Bir kısmı, bu ortamı bulamadıkları için, daha baştan, ülkemizden ayrılmışlardır. Kalanlar, saray entrikaları ile, çalışamaz hale gelmişlerdir.

Bir çok üniversite hocalarımız, bilim aşkları ile değil, bu tür hocalığın sağladığı maddi, manevi olanaklar yüzünden bu mesleği seçmiş görünmektedir. Bu yüzden de, mesleklerindeki gündelik gelişmelerden bile çok kez haberdar olamamaktadırlar.

Kitaplıklarımız köhne kitaplarla doludur. Yeni yayınlar izlenmemektedir. Uluslararası bilimsel toplantılar bedave gezme, yeme, içme araçları gözüyle görülmektedir. Tezlerin çoğu bize göredir. Bilimsel değerden yoksundur. 50 sayfalık bir tez, hoca olmaya yetebilmektedir. Oysa bilimsel bir tezin enaz 50 sayfalık kaynakçası olmak gerekir. Ama böyle bir şeyi kimse aykırı saymamaktadır. Çünkü, tezi onaylayanlar da aynı biçimde tezlerle hoca olmuşlardır.

Ziyaeddin Fındıkoğlu'nun Avrupa tezi "Ziya Gökalp, Yaşamı ve Sosyolojisi" idi. Refii Şükrü Suvlan'ın tezi "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası" üzerine idi. İşin tuhafı, tez Avrupa'da yazıldığı sırada Merkez Bankası henüz bir yaşında idi. Başka bir tez "Türkiye'nin Sanayileşmesi" adını taşıyordu ve 30'larda Avrupa'da yazılmıştı...

Aslında bunlar tez değil, olsa olsa bilimsel çalışmalardır.

Bilim adamlarımız, belirli bir süre için bile İstanbul'dan ayrılmak istememektedir. Oysa, uzmanlık alanları açısından, Anadoluda, incelenecek çok şey vardır. İşin daha da tuhafı, doğmabüyüme Doğulu bilim adamları bile buraya gitmek istememektedir. Ama "bilimsel çalışma" için Avrupa'ya etekleri zil çalarak uçmaktadırlar.

Yerel hastalıklarımız, madenlerimiz, bitkilerimiz, coğrafyamız, akar ve akmaz sularımız, iklimlerimiz, toplumsal yaşantılarımız... hakkında çok az şey bilmekteyiz. Bunlar, ancak bilim adamlarımızca yapılacak çalışmalarla öğrenilebilir. METZ belediye başkan yardımcılarından birinin bitkibilimci olduğunu ve ülkemiz bitkileri hakkında muazzam bir bilimsel yapıt yazmış olduğunu öğrenince hayret ve hayranlıklarımı gizleyememiştim. Bizim bilim adamlarına bunları okuyup aynen aktarmak düşmektedir.

Kültür, "yaşam-kuşam kültürü" ve "yaratıcı kültür" olmak üzere iki türlüdür. Birincisi istisnasız bütün ülkelerde vardır. Bunun sadece bizde olduğu, başka ülkelerde mevcut olmadığı gibi bir hava estirilmek istenmektedir. Oysa, her ülkenin kendine özgü bir yaşam, bir kuşam tarzı vardır. Her ülkede olmayan ise, "yaratıcı kültür"dür. Doğanın olumsuzluklarını olumluya çevirmeyi mümkün kılan kültürdür.

İşte bu kültürün getirilmesinden sonradır ki, ülkemizde de gerçek bilim adamları yetiştirilecek ve, sadece Nobel Ödüllerine değil, diğer bir çok bilim ödüllerine biz istemesek de layık görüleceklerdir.

18.9.1982 GÜNLÜK-1

MUZAFFER BUYRUKÇU

Hava kararsızdı, bir açılıp bir kapanıyordu. Serinliği tatlı bir rüzgâr esiyordu. Güzün habercisi sararmış yapraklar her yerde görülüyordu; başıma, omuzlarıma, önüme düşüyordu... hüzünleniyordum, yüreğim sancılanıyordu, gözlerim ansızın sulanıyordu. Güzü aşkların bittiği, duygusal hesapların kazanç ve kayıpları ile birlikte karalandığı, kalplerin derin yaralar aldığı, hastalıkların çoğaldığı mevsim diye tanımlıyorlardı. Oysa ben kimi sevdaların bu mevsimde doğduğunu, pek uzun yaşadığını biliyordum... Şimdi elli iki değil de yirmi yaşlarında olmalıydım. Tutulmalıydım beni cinayet işleyecek kadar seven güzel bir kadına, nicedir boş bir ev gibi kederli duran gönlümü doldurmalıydım. Bu gürültü patırdının yadırganmadığı, bu acıların, kıyımların sürdüğü ve Yahudilerin binlerce yıllık birikmiş bir kin'in sonucu Müslümanların kanlarını döktükleri, katlettikleri bir dönemde, birbirimize sığınarak, her anımızı sevinçlerle, güzelliklerle örerek, içimizde ve dışımızda sadece kendi dillerimizi konuşarak, sadece kendi dünyamızın değil bütün dünyanın ürünleriyle beslenerek ama hiçbir savaşımdan geri kalmayarak yaşamalıydık. Öf beee!... serüvenlerimizden kaynaklanan romanlar, hikâyeler, manzum şiirler, operalar, oyunlar yazılmalıydı... Özlemlerimin isteklerimle anlaşarak geliştirdiği hayalleri beğendim. *(Haftanın Sesi)* başına taktığı perukla şık ama yırtık bir kadına dönen Bülent Ersoy'un resmini basmıştı. Bayan Bülent Ersoy, *"Anayasa Komisyonu Başkanı Sayın Orhan Aldıkaçtı benim için -ihtihar edecek- diyor. Bazı yayın organları nedense hep ölmemden söz ediyorlar. Böyle düşünenler avuçlarını yalasınlar. İntihar etmeyeceğim işte.."* demiş ve eklemişti. *"Otuz yaşındayım. Önümde yirmi yıl var. Sahneye bugün çıkmazsam üç yıl sonra, beş yıl sonra yine çıkacağım."* Bir başka resimde saçlarını bastırarak arkaya taramış, koskoca bir gözlük takmıştı... porselen dişlerinin parlaklığını göstermeyi amaçlayan (bundan alınacak zevkin değeri ne ise) ama kırgınlığı sezilen bir biçimde boyalı dudaklarını iyice gererek gülümsemişti. Gönül Yazar, Nükhet Duru için şöyle konuşmuştu. *"Bu karıyı bir gün döveceğim, bozuk para gibi harcayacağım."* Bedia Akartürk'ün küçük kızı Funda, körpe vücudunu gözler önüne sermekten, çıplak pozların en ilginçlerini vermekten çekinmiyor, *"Gerekirse onu evlatlıktan reddedeceğim"* diyen annesine *"Şöhret olmak, para kazanmak uğruna her yolu deneyeceğim. Ve göreceksiniz annemden daha ünlü bir sanatçı olacağım."* karşılığını iletmişti. Son günlerin flaş ismi Güngör Bayrak, peşini bırakmayan konfeksiyoncu sevgilisinden dert yanmıştı. *"kovuyorum gitmiyor."* Güzin Abla, *"Türkiye'de kızlık zarı yüzünden hayatlar zindan oluyor"* sözlerini etmişti. Ajda Pekkan, *"Çocuğuma baba arıyorum"* demişti.

Ahu Tuğba ağda kullanıyordu. Şarkıcı büyükanne Sevim Tuna'yı genç kocası aşktan öldürecekti nerdeyse.. Bıraktım onu, gazeteleri karıştırdım. Ali Ulvi'nin karikatürü enfesti. Alman hükümeti çatlamıştı, Helmut Şimit iktidardan düşüyordu. İsrail, Sovyet Büyükelçiliğini işgal etmişti, ayrıca solcu örgütlerin en büyüğü olan Murabitun'un genel merkezini havaya uçurmuş, batı Beyrut'ta sokağa çıkma yasağı koymuştu. Yaser Arafat, Filistin devletini kurma konusundaki girişimlerini, siyasi çalışmalarını yoğunlaştırmış, en son Papa'yla görüşmüştü.

Oktay Akbal, (Evet-Hayır köşesini) Aziz Nesin ile Mehmet Seyda'nın tartışmalarına ayırmıştı. Mısır'da Enver Sedat'ı öldüren örgütün çok sayıda üyesi tutuklanmıştı. Özdemir İnce'nin şiirleri Fransa'da yayımlanmıştı. Metin Eloğlu üçüncü kez ameliyat edilecekti. Hikâye kitabım (Şarkılar Seni Söyler)le ilgili cık kadar bir haber vardı. Atilla Dorsay, (Ağız Tadıyla) da Abdullah lokantasını tanıtıyordu. Monako Prensliği güzel Prensesi Gres Kelli'yi, sinema dünyası da (Kuğu)sunu yitirmişti.

Giyindim, kuşandım, çıkacakken telefon çaldı. Dr. Halil İbrahim Bahar'dı. *"Napıyorsun Muzo?"*

"İstanbul'a gidiyorum, Doğan Hızlan'la buluşacağım."

"Doğan atlatır seni."

"Ben sözümü yerine geireyim de..."

"Ama o getirmeyecek" dedi Bahar

Güldüm. *"Bazıları da yerine getirmesin, ilişkileri aksatan birisi bulunsun ki öfkelenelim."*

"İyidir Muzo. Akşama ne yemek var?"

"Karnıyarıkla pilav."

"Oooo. Birbirine uygundur ama sen karnıyarığa basmışsındır biberi."

"İftira, büyük iftira..."

"Koyarsın, koyarsın, ben seni bilirim, acısız yaşıyamazsın."

"Ne yapayım, hamurum öyle."

"Ula sen tarhana mısın ki hamurunu biberle yoğursunlar?"

"Değilim ama biber atmışlar harcıma... Biber, domates, soğan, aşk, gözyaşı, ıstırap, his, heyecan ve otuziki kısım tekmili birden bu sinemada."

"Neşelisin, güzelll, sana altı mısralık bir şiir okuyayım mı?"

"Sevinirim."

Sesi değişti hemen Bahar'ın

"İşte onlar gece safası çiçekleridir
dönerler
anayurtlarına güneş doğunca
Bizse nereye sığınabiliriz artık
kopmuşken köklerimizden
aynı acıyla"

"Bu böyle kalsın, dokunma." dedim.

"dokunmayacam." dedi Bahar, *"Erken dönersen bir telefon et, bakarsın atlar gelirim."*

"Ederim... Sahi yahu, elinin ağrısı geçti mi?" dedim.

"Geçti... kaşınıyor. O eriklerin korkunç şovalyesi keskin kılıç arıyı yakalamadın mı daha?"

"Yakalayacağım ve sırtına iğne saplayarak cezalandıracağım, sonra da adamlarım karıncalara teslim edeceğim kavurma yapsınlar diye."

"Sen cezalandırma, Ağaca tüneyen Baron olarak onu ben Edgar Allan Po yöntemiyle cezalandıracağım."

Gülüştük. *"Tamam"* dedim.

"Hadi hoşça kal?" dedi Bahar, kapattı telefonu.

Haldun Taner: "İlk ödül ilk sevgili gibidir, unutulmaz"

Ara Güler

"Her öykümü ilk ve son olarak yazarım."

"Ne birinci şahıslı, ne üçüncü şahıslı, ne iç monologlu, ne de bir benzeri anlatım şekline bağlı değilim kesinlikle. Her öykümde değişir bunlar. Çünkü önemli olan, yakaladığım konu ve bunun beni içine sürüklediği atmosferdir. Öykülerimin dilini de, biçimini de bu belirler işte."

Röportaj:
BORA KANRA

Öykülerden gezi yazılarına, araştırmalardan eleştirilere, köşe yazılarından radyo ve tiyatro skeçlerine dek, yazın dünyasının geniş yelpazesinde basılmadık yer bırakmayan tam altmışbir eser. Üniversitede yirmi iki yıl boyunca okutulan dersler, çıkarılan dergiler, kurulan tiyatrolar, yurt içi ve dışında verilen yüzlerce konferans. Bir de bunların üstüne onbir tane ödül eklenince, "Sayın Haldun Taner, 1983 Sedat Simavi Ödülünü 'Yalıda Sabah' isimli öykü kitabınızla kazandınız. Neler hissediyorsunuz?" Sorusuna alınan şöyle bir cevap hiç de şaşırtıcı gözükmüyor:

"Sanırım her yazar için, ilk ödül ilk sevgili gibidir, unutulmaz."

Bundan kırk sene önce Sait Faik ve Orhan Kemallerle başlayan, kısa zamanda da eleştirmenlerce, "Türkçe'nin bütün inceliklerine egemen bir dil ve üslup ustalığı" düzeyine ulaşan öykücülüğü, Haldun Taner için, yaşamın içinde o günden bu güne dek sürdürdüğü bir devri alemdir sanki. Gerçekten de, yıllar boyunca toplumun ellenmemiş hiçbir kesimini bırakmayan bu öyküler, hem Haldun Taner'in öykülerinde, onun ince taşlamasının, olgun ironisinin, bıyık altından gülümsemesinin ağına düşmemiş herhangi bir tipe rastlamak çok zordur.

Ve Haldun Taner'in de tutkusudur öykü, öykücülük. Çünkü, kendisinin de dediği gibi, "belli bir kesime hitap etme kaygusu ve sınırlılığını taşımadan, özgürce" kalemini işlettiği, aynı zamanda da "daha zor ve zarif" bulduğu bir türdür. Şöyle der:

"Zarif ve zordur. çünkü, dar bir mekân ve kısa bir zaman diliminde, hiç laf kalabalığına kaçmadan, en yoğun ve akıcı şekilde işlemeniz gerekir konunuzu. Bu yoğun ortamda da, sırıtabilecek gereksiz hiçbir unsura yer yoktur."

Doğal olarak böyle bir akıcılık, zengin bir dil birikiminin, doğaçtan konuşan bir meddah gibi, yadırgatmadan dışa vurulmasıyla gerçekleşebilir. Böylece, Türkçe'nin değişik yaş gruplarında, değişik toplumsal katmanlarda değişik değişik kullanılageldiği bir ortamda, "eski kuşakla yeni kuşağın ortak olarak zevk alabileceği bir sentezi bulmak gibi, çetin bir cevizle" karşı karşıyadır Haldun Taner. Fakat kim bilir, yıllarını geleneksel Türk temaşa sanatına adamış bir Haldun Taner için, belli bir kolaylıktır belki de bu. Nitekim şunları söylüyor:

"Yazılarımı içten geldiği gibi, yazarın sıcaklığını dışarı yansıtacak şekilde ve onun o sırada aklına gelen çağrışımları içinde yazmaya dikkat ediyorum. Söylediğiniz gibi bu, tulûatçılarda, meddahlarda, doğmacacılarda olan bir kolaylıktır ve sanırım, bilinçli olmasa bile beni etkilemesi olasıdır. Bunlar, halkın konuştuğu dille yazarlar. Halkın güçlükle kavrayacağı bir kelime, aralarındaki sihirli alışveriş akışını bir anda bozar, irkiltir, duraklatır. Konuşma yağ gibi kaymalıdır. Yazı da yağ gibi kaymalıdır."

Konuşma diline dayalı bu yaklaşım, yaşamın içinden seçilmiş, her an yaşanan, ya da yaşanması her an olası konuların potasında eriyerek Haldun Taner öyküsünün biçimini oluşturur. Her yeni konu, her yeni öykü, yazarı sürükledikleri atmosfere uygun yeni bir dil ve biçim arayışı halini alırlar.

"Ne birinci şahıslı, ne üçüncü şahıslı, ne iç monologlu, ne de bir benzeri anlatım şekline bağlı değilim kesinlikle. Her öykümde değişir bunlar. Çünkü önemli olan, yakaladığım konu ve bunun beni içine sürüklediği atmosferdir. Öykülerimin dilini de, biçimini de bu belirler işte. Bir bakıma, bu anlamda her öykümü ilk ve son olarak yazarım."

Böylece bir yanda, "Sahib-i Seyf-ü Kalem"de miralay beyle birlikte "Çok doğru söylüyorsun evlat yazmalı. Elim henüz kalem tutarken, nesl-i atinin enzar-ı ibreti önüne bir vesika-i tarihiyye sermeli" diyen Osmanlı ağzı, öteyandan "Made in U.S.A."da, "O dans bitti bir daha, o bitti bir daha. Artık durmamacasına dönüyoruz. Hem chik to chik. Lulu ile Gülbün'ü görme, hasetten dudaklarını kemiriyorlar." diyen zuppe, snop ağzı; biryanda da, "Şeytan Tüyü"nde, "Almanya"lı gurbetçi Ökkeş Topalmusagil'in "Buranın ahvalinden soracak olursan, üstümüz yağmur emme, altımız şükür çamur deeldir. Garnımız dok sayılmasa da, aç da denemez. Midemiz gusgus, garalahana ve makarna ile doyma taklidi yapmaktadır." diyen saf, dobra Anadolu ağzı kağıda döküverir.

Geleneksel Türk Temaşa Sanatı, salt öyküsünün dokusuna işlemekle kalmaz, aynı zamanda Haldun Taner'i özgün bir Türk epik tiyatrosu yaratma idealinin peşinden de sürükler. Çünkü anlamıştır ki, "Brecht'in modern epik tiyatrosunun göstermeci, anti-illüzyonist dediğimiz yabancılaştırıcı bütün öğeleri, bizim temaşa geleneğimizde mevcuttur." Yani Türk seyircisi, tiyatroyu, başından beri bir hayal dünyası gibi değil de, bir "oyun içinde oyun" olarak algılayagelmiştir. Bunu Haldun Taner "Karagöz'ün başlangıç gazelinde söyledikleriyle ve ortaoyuncunun birtakım hayal bozma trükleriyle amaçlanan budur. Tulûatçılar da, sözlerinin yarısını salona atarak, oyunu, seyirciyle müşterek olarak oynanan bir şekle dönüştürürler" diyerek dile getirir.

Ancak, bu işin yarısıdır. Yüzde yüz bir Türk epik tiyatrosu sentezine varabilmek için ise, temaşa geleneğinin biçimsel olarak sağladığı bu kolaylığı, çağdaş bir öze oturtmak gerekmektedir. Bu özse Haldun Taner'e göre, "Çağdaş epik tiyatronun üstlendiği en önemli işlevlerden biri olan sosyal hiciv"dir. Sosyal hiciv, dönemin baskıcı koşullarından ötürü, temaşa geleneğinde gelişememiş, güdük kalmış bir unsurdu. Bu nedenle de, "yapılması gereken, geleneksel temaşa sanatının anti-illüzyonist verileriyle, çağdaş, hicivci bir içeriği kaynaştırmaktır".

Bu yaklaşım ilk ürünlerini, 1962'de "Lütfen Dokunmayın" ve hemen arkasından 1964'te "Keşanlı Ali Destanı" ile verir. Daha sonra ardarda gelen "Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım", "Zilli Zarife", "Eşeğin Gölgesi", "Sersem Kocanın Kurnaz Karısı" ve "Ayışığında Şamata" gibi eserler giderek bu çizgiyi pekiştirir. Herbiri tek tek sevilen, beğenilen bu oyunların yanısıra, özellikle "Keşanlı Ali Destanı" uluslararası düzeyde başarıdan başarıya koşar. Elde ettiği sonuçların özetini Haldun Taner şöyle yapıyor:

"Ortaya çıkan bu hicivci işlevsel tiyatro, biçimsel olarak bizden olduğu için çok sevildi, çok tutuldu. Öte yandan, işlevsel olarak çağdaş olduğu için de, halkı çok etkiledi. Sanırım Brecht bile, "Üç Kuruşluk Operası" ile ortaya ilk çıktığında, bu mutluluğa ulaşamamıştı. Çünkü onun yaptığı, ikibin yıllık bambaşka bir gelenekten gelen Avrupa'da, seyirciyi alışkın olduğunun dışına çıkartarak yadırgatmaktı. Benim şansım ise, bir Keşanlı Ali'nin daha ilk oynadığı gün, kuşaklar boyu Türk seyircisinin yabancısı olmadığı bir geleneğe dayandığı için, onları hiç yadırgatmamasıydı"

KISA KISA

Hazırlayan: Selim Bulut

HİKAYE YAZARI ORHAN KEMAL

Hikmet Altınkaynak
YAZKO Yayınları- '83
194 s.- 250 TL.

Altınkaynak, bu incelemesinde Orhan Kemal'in hikâyeciliği üzerinde duruyor.

O. Kemal'in kaleminden yazarın hayatı, konuşmalarından sanatı anlatılırken, 1949-68 arasında yazdığı oniki kitapta toplanmış hikâyeler konularına göre sınıflanıyor, örnekler veriliyor.

"İnceleme"de hikâyeciliğimizde toplumsal gerçekçiliğin ilk temsilcilerinden olan Kemal'in, ürünlerinde yakından tanıdığı işçilerin, köylülerin, tutukluların, çocukların, işsizlerin ve lumpenlerin ekmek kavgasını yansıttığı belirtiliyor.

Ayrıca bir bölümle 1950- 70'ler arasında hikâyelerin basında yazarlar eleştirmenlerce değerlendirilişi veriliyor.

YAZARIN SORUMLULUĞU

Mihail Solohov
Türkçesi: Eser Yalçın
De Yayınları- '84
158 s.- 275 TL.

***"Durgun Akardı Don"**un yazarı Şolohov'un çeşitli tarihlerdeki yazı ve konuşmaları **"Yazarın Sorumluluğu"** adlı kitapta toplanmış.*

Bu konuşmalarda eleştirmenlere, genç edebiyatçılara ve işçilere seslenirken, daha daha iyi ve gerçekçi ürünler verebilmek için yapılması gerekenlere değiniyor.

*Şolohov'a göre yazarın sorumluluğu şöyle açıklanır: **"Saygınlığı ya da yaşı ne olursa olsun hiçbir yazar kendisi için bir ayrıcalık isteğinde bulunamaz... Yazar, yayımlanan bir çalışmasında yanlış yaparsa binlerce okuru yanlışa sürükleyecektir. İşte mesleğimizin tehlikesi burada yatar.***

Necatigil'in düz yazıları

MUZAFFER UYGUNER

Behçet Necatigil'in bütün eserlerini içeren dizinin altıncı kitabı olan **Düzyazılar 2** yayımlandı. Bilindiği üzere, bu dizinin 4. kitabı daha sonra yayımlanacaktır. Beşinci kitapta, düz yazıları toplanmıştı. Bu son ciltte ise konuşmalarıyla konferansları toplanmıştır.[1]

Necatigil'in, yaşamı süresince, kendi-

dan günümüze Türk edebiyatında gelişmeler, yeni Türk şiiri ve okul kitapları, Oktay Akbal üzerine, Orhan Hançerlioğlu üzerine, Türkiye'de günümüz Alman edebiyatı, Balkan ülkeleri edebiyatlarından Türkçe'ye çeviriler.

Adlarından da anlaşılacağı gibi, bu yazıların içerikleri önemlidir ve Necatigil, bu önemli konulardaki görüşlerini ortaya koymuştur.

Kitabın sonuna notlar eklendiği gibi

Geçeneğin Karanlığında

BEHİÇ DUYGULU

Yusuf Ziya Bahadınlı'nın yeni öykü kitabı(1) elime geçeli aylar oldu. İlk öyküyü büyük bir gayretle bitirdikten sonra kitabı bir kenara koydum, uzun zaman elime almadım. Derken sondan başa doğru okumaya başladım. Her öykü beni uzun uzun düşündürdü, içinde yaşadığım çevreyle bağlar, benzerlikler kurmama neden oldu. Yedi öykülük ince bir kitabın birçok yöne birden ışık tutması, insanı olumlu-olumsuz düşündürtmesi yazar adına küçümsenecek şey değil, bunlar üzerinde durmak istiyorum.

Her yazar kitabını basıma vermeden önce kitabın adı, öykülerin dizimi, hangisinin başa gelmesi gerektiği üzerinde uzun uzun düşünür. Kitabın okunması, tutuması içeriği yanında bunlara da bağlıdır. Yıllardır yayımcılık yapan yazar bunun önemini okurdan daha iyi bilir. Bazan böylesine bilerek yapılan iş önümüzdeki sonucu verir. Buna rastlantı demek bilmem yeterli olur mu!

Romana kötü giriş de böyledir. Daha baştan okunma olasılığı yitirilebilir. O yüzden romancılar da bitirene kadar türlü girişler dener, denemek zorunluluğunu duyar. Tarım üretimi yapan bölgelerde "ağızlık" diye bir deyim vardır. Meyve yaşsa ve sepetlere konuyorsa alıcıya götürülmeden önce üste en iyiler, gösterişliler dizilir. Kuruysa torba ya da çuval ağzında da aynı özen gösterilir. Daha usta olanlar dip tarafa birkaç iyi mal koymayı gözden ırak tutmaz. Bu da sepet ya da çuval boşaltıldığında üste gelecek olanların göz doldurması içindir. Doğal olarak altı ve üstü en iyilerle donatıp ortayı şişirmek silahın geri tepmesine neden olur. Oradakiler de ağızlığa fazla aykırı düşmemelidir. Yoksa kısa bir yoklamadan sonra alıcı malı elinize verir. Bu yöntem iyi ürünler için geçerli.

İlk öykü "Geçeneğin Karanlığında", gözetlenen, izlenen bir adamı anlatıyor. Bir kez bu duyguya kapılan insan nasıl karabasanlar içine düşerse kişimiz de öyle. Gerçek ve sanrı birbirine karışıyor ve sürekli izlendiğini sanıyor. İzlenme korkusu ve tedirginliği bazı yazarlarca büyük başarıyla verilmiştir. Anlatım bireysel kalmaz, okuru da aynı korku ve tedirginlik içine sürüklerse yoğun bir gerilim beraberinde başarıyı getirir. Burada öyle değil. Korku ve tedirginliği oradaki kişi yaşıyor ama okura ulaştıramıyor. Yazar çok güçlü olaylar yaşayıp onları içinde duyabilir, okura ulaştırmak elbet ayrı şey, burada gerçekleşmiyor. Kitabın talihsizliğine bakın ki böyle bir öykü başta, kitaba da adını vermiş. "Geçenek" sözcüğü "koridor" anlamında. Kullanımı yaygın olmayan bir sözcüğü kitap adı olarak seçmek de ayrı bir olumsuzluk. Okur daha kitabı açmadan sözlük açmak zorunda.

İlk öyküyü geçersek, sonrakilerde Türk köylü ve kasabalısını buluyoruz. Buradaki olumsuzluk tavrından hiçbir ödün vermeden oraya gidip yerleşmiş. Bu arada kitap okumanın para getirmediğini düşünerek okuma-yazmayı yalnızca mektup yazacak, okuyacak kadar öğrenmek isteyen, bunu da öğretmenine açıkça söyleyebilen kuşakların yetişiyor olması ekleniyor. Geçmiş dönemde yöneticilerin ektiği tohumlar orada da yeşeriyor. Bundan sonra gelecek politika simsarları için büyük fırsat. Almanya'dan gelen paralarla köylerimizde, kabalarımızda, büyük kentlerimizde koca koca yapılar yükseliyor, içinde oturanlarsa pencereden sokağa leğen leğen kirli su atıyor, meyve kabukları fırlatıyor. Ataç bir yazısında, köylünün ayağına gideceğimize köylüyü kente getirelim (2) demişti de kıyamet kopmuştu. Neyi amaçlamış olduğu şimdi daha iyi anlaşılıyor. Köylere, kentlerimize yüksek yüksek binalar kondurmak, gömme banyolar yaptırmak içine uygar insanlar yerleştiremedikçe neye yarar! Belki o kişilerin yıllar önceki parasal ezikliğini giderir, ama ortaya bir yığın sonradan görme hoyrat çıkarır. Oysa Almanya'ya göç başladığında ne düşler kurulmuştu değil mi? Gidenler ülkemize kalkınmayı, uygarlığı getireceklerdi. Getire getire altı üstü başka giysiler getirdiler.

"Türkenkoffer" adlı öykü bu giyim açlığını, bilgisizliğini, görgüsüzlüğünü anlatıyor. Köylü burada nasıl "ürün satışı" manifaturacı esnafına soyuluyorsa orada da neyi neyle giyeceğini bilmediği Alman artıklarına soyuluyor.

"Sapa" öğretmenin anlayamadığı, önüne geleni döven zorba bir çocuk. Saldırganlığının nereden kaynaklandığı bir araştırma sonucu anlaşılıyor. Ona daha önce gösterilen vahşi yaklaşım araştırmadan sonra yerini insancıl bir yaklaşıma bırakıyor. Öykü başlayışı ve bitirilişiyle kitabın etkili örneklerinden.

"Çilli De Çilli" gene oradaki bir olumsuzluğu, Kuran Kursu'na giden küçük yaştaki üç kızı anlatıyor. Din simsarları bizimkileri orada da bulmuş. Ama çocuklar oyun çağındalar, yaşamak, eğlenmek istiyorlar. Gittikleri kursla içlerindeki istek tam bir çelişki. Yürüyen merdivenlerde buldukları oyun da giyimlerine taban tabana karşıt. Yazar buradaki karşıtlığı da başarıyla kullanıyor. Yoksa bilinçli bir din öğrenimine hangi aydın karşı olabilir. Yazar da böyle bir tavır içinde değil. O yalnızca küçük çocuklar üzerinde ana-babalarca, din adamlarınca oynanan oyunu okur önüne seriyor. Serişinde bir öğretmen bilgiçliği görülmemesi yazar adına ayrı bir başarı. Ancak bir eğitimcinin geniş deneyi, yorumu okura bırakarak kendini gösteriyor.

"Milyarlarca İstiridye" de iki genç insan. Biri yalnızlık içinde, öbürü mutsuz bir deney geçirmiş. Kısa bir sürede aralarında doğan aşk. Yunus'un bekleyişte çektiği acı. Sonuç mutlu sona bağlanıyor. Yaklaşım uygarca ve günümüz insanına yakışır düzeyde. Yazar sevgiye çağımız yazarına yakışır biçimde yaklaşıyor. Buradaki iki kişi, oradaki umut kırıcı kalabalık içinde ışıklı, geleceği kurabilecek nitelikte gözüküyor. Bahadınlı, Yunus'un ağzından aşkı ne güzel anlatıyor: "Herkesin uyuduğu bir sırada uyumamak! Herkesin yediği bir sırada yememek! Ayaklarından yukarlara, tependen aşağılara, böğürlerinden içerlere taşan titreşimler, bir kardiyogram gibisin!..." Fakat yazar şu gerçeği saptamaktan da geri durmuyor, kız sözünde durup hemen gelseydi bıraktığı etki bu denli güçlü olmazdı. Yazarlıkta başarı insan yapısındaki bu tür incelikleri yakalamaya dayanmaz mı zaten.

"Gözlerinin Akı Kızıla Kesmişti". Ad olarak biraz fazla iri sözcükler seçilmiş olsa da kitabın en iyi ürünlerinden. Birkaç kişinin dünyasını birden ustalıkla veriyor. Yozgatlı Hacı Osman, Fışkı dediği Alman kızı, komşu masalardan aralarında konuşan iki kişi. Yazar Hacı Osman'ın konuşma ve davranışlarını esas alarak öbürlerini fon gibi kullanmış, bu kullanışta bile yardımcı kişilerin yapısı kendilerini bir iki tümceyle ele veriyor. Eh bu da yazarlığa özgü ustalıklardan. Dileriz Bahadınlı bu yöntemi daha ilerletir.

"Işıltı" da iyi şeyler yerine kolay, kötü şeylere öykünen, kitap okumayı yadsıyan öğrenciler var. Öğretmenin işi zor. Deneyli biri onların karşısında nerelerden dolaşıp nerelere varacağını biliyor, beklediği sonucu da alıyor. Almanya yazarın saptadığı gibi para için, doğru. Oraya giden kesesini ne ölçüde çabuk doldurur, ülkesinde mal edinirse o kadar akıllı sayılıyor fakat bunun yanında bir de paranın gücünü birdenbire görüverme yok mu? Yazar bunu da biliyor kuşkusuz ve öğretmenin konuşmasını, başkaldıran öğrencilere karşı ustalıkla yönetiyor, onları yönlendiriyor.

Yazınımız Almanya'daki Türklerden çok iyi öyküler, romanlar kazanacak görünüyor. Nedeni de belli, oradaki çelişki köylerimizdeki çelişkiden daha sert ve çarpıcı. Ancak orada bir süre inceleme yapan yazarlardan çok, aralarında yaşayan, onlarla birlikte çalışan yazarlar başarılı olacak gibi. Bunun da nedeni açık, yazarlar uzaktan gözlediği şeyleri değil, içinde yoğrulduğu şeyleri, kişileri daha iyi verebilir. Bazı örnekler gözlemin yetmediğini, neyi nasıl vereceğini bilmenin, yazar ustalığının çok ağır bastığını göstermiyor. Oradaki gözlemleri, yaşamın içine zorunlu olarak girmesi Bahadınlı'nın sanatına çok şeyler eklemiş, daha da ekleyecek.

Bir şeyler yitirmeden bir şeyler kazanmaya olanak yok. İşçi göçüyle bazı kişilerimiz orada yitecek, bozulacak. Acaba aralarında kazançlı çıkanlar olmayacak mı? Çarkın arasında ezilmeden kendini kurtarabilecekler? Bunu da ilerideki yapıtlardan öğreneceğiz.

Bir de işçi açılması yanında yazar açılması akla geliyor. Ünlü yazarlar arasında yaşamının bir bölümünü dış ülkelerde yerleşik olarak geçirenler var. Gelecekte bizim yazarlarımızdan da bu olanağa ulaşanlar çıkacak. Elbet kendi topraklarından kopmadan... Kopmak zorunda olanların neler yitirdiğini de görüyoruz.

Almanya'dan gelen öyküler insanda türlü çağrışımlar uyandırıyor...

(1) Geçeneğin Karanlığında. Öyküler. Yusuf Ziya Bahadınlı. Yeni Dünya Yayınları.

(2) Ataç'ın, "Köylünün ayağına gideceğimize kenti köye götürelim, köyleri kentleştirelim" demiş olması akla daha yakın. Belki de böyle demişti.

sine yöneltilen sorulara verdiği yanıtlardan oluşan konuşmalarının toplamının 33 olduğu görülmektedir. İlkinin tarihi 1 Ağustos 1948 olarak saptanmış ise de soruları kimin sorduğu ve yayımlandığı yer belli değildir. Son konuşmanın ise Sabriye Sözmen ile yapıldığı ve **Hareket** dergisinin Mart 1980 tarihli sayısında yayımlandığı anlaşılmaktadır.

Necatigil, bu konuşmalarında, aile şeceresini ve çocukluğunu, öğrenim dönemi ve gençlik çağını, yazın dünyasına girişini ve kendisini ilk etkileyenlerin kimler olduğunu, ilk denemelerini ve ilk tanışıklıklarını, aile çevresinin şair olmasında rol oynayıp oynamadığını, yazınsal çalışmalarının nasıl geliştiğini, sevdiği genç şairlerin kimler olduğunu belirtmiştir. İlk yazı ücretini kimden ve hangi yazısı için aldığını, hangi eserinin kendisini okura tanıttığını, sanatçının toplum sorunları karşısındaki durumunun ne olması gerektiğini, şiirlerini ve yazılarını nasıl yazdığını, İkinci Yeni akımı hakkında neler düşündüğünü, eleştirmenlerin etkin olup olmadığını, kendi şiir kitaplarını nasıl yorumladığını da bu konuşmalardan öğreniyoruz.

Necatigil'e sorulan soruların başında gelenler, yazınımızı nasıl değerlendirdiği, şairlerden ve hikaye yazarlarından kimleri beğendiği, genç ozanlardan umut verici olanların kimler olduğudur. Necatigil, bunlara,çekinmeden yanıtlar vermiş ve böylece kişiliğinin önemli bir yanını ortaya koymuştur.

Bazı kişiler de oyunları konusundaki görüşlerini öğrenmek istemişler, bu yolda sorduklarına gereken yanıtları almışlardır. Bir konuşmada, "radyofonize edilmiş oyunum yok, yalnız radyo oyunu olarak yazdıklarım var. Fakat üzerinde ufak değişiklikler yapılırsa sahnede de oynanabilir bu oyunlar. Evet, bizde radyo oyunu önemsenmiyor henüz" diyerek, önemli bir durum saptaması yapmaktadır. (s. 463).

Son aylarda yenilenen "folklor şiire düşman" görüşüyle ilgili düşüncelerini ise Ağustos 1966 tarihinde yayımlanan konuşmasında açıklamıştır. Ona göre, "folklorun şiire düşmanlığı burada şairi hazıra alıştırır. Bu noktada birkaç şairimiz kolaya kaçtılar gibime geliyor. Bütün öteki öğelerde olduğu gibi, bizde erimesi, bölünmesi, yok olması, sonra yeni bir nitelikte tekrar doğması gerek" (s. 485).

Konuşmaların önemlilerinden biri, Tahir Alangu ile yaptığı ve Yeni Dergi'nin Ağustos 1966 tarihli sayısında yayımlanan, Necatigil şiirinde görülen "masal motifleri" üzerindeki konuşmasıdır. 21 sayfa tutan bu konuşma, Necatigil şiirinin bir yanına ışık tutmaktadır elbette.

Bu konuşmaları bircik bircik okuduğumuzda, yinelenen bazı sorulara ve yanıtlara karşın, yazınımıza ve Necatigil sanatına ilişkin önemli ipuçları görmekteyiz. Necatigil şiirini inceleyecek olanların bu konuşmaları bir yana bırakmaması gerekmektedir ve bunlar böyle bir inceleme için çok önemli ve zorunludur. Elbette, bundan önceki ciltte yer alan düz yazılarını da gözden ırak tutmamalıyız.

Bu kitabın ikinci bölümünde konferansları bulunmaktadır. 13 konferansta şu konuları anlatmıştır dinleyicilerine: Yeni şiir, bugünkü Türk şiiri, günümüz edebiyatı, şiirimizde hikâye, Sait Faik'te tabiat,bugünkü hikâyemiz-romanımız, şiirde nezaket, İkinci DünyaSavaşın'-

bir de adlar dizini konulmuştur. Böylece, kitaptan yararlanmak ve gerek Necatigil'in sanatı gerekse Türk şiiri ve sanatı ile bazı sanatçılarımız konusunda bilgi almak isteyenler için sağlam bir bilgi kaynağı ortaya konulmuştur.

Şiirlerinden sonra düzyazılarının da toplanmasıyla, Necatgil konusunda önemli bir atılım yapılmıştır. Çıkmamış dördüncü cildin de bir an önce yayımlanacağını ummaktayız.

1. Behçet Necatigil, Düzyazıları 2, derleme, derleyip basıma hazırlayanlar: Ali Tanyeri, Hilmi Yavuz, Cem Yayınları, İstanbul 1983, ederi 400 lira.

SATRANÇ

Hazırlayan: **SERDAR ÇELİK**

Mikhail Botvinnik (1911-)

6. dünya birincisi olan Botvinnik bu ünvanı Alekhin'in ölümünden iki yıl sonra (1948), o zamanın en iyi beş oyuncusunun katıldığı turnuvada kazandı. 1951'de Bronstein ve 1954'de Smyslov'la yaptığı maçlarda ünvanını korudu, 1957'de Smyslov'a kaybetti ama bir yıl sonra ünvanını tekrar geri aldı. 1960 yılında Tahl'e kaybettiyse de 1961'de rövanş maçında tekrar dünya birincisi oldu. 1963'te Petrosyan'a yenilerek ünvanını bırakan Botvinnik 1970 yılına dek etkin satranç oyunculuğunu sürdürdü. Yaklaşık 20 yıldan beri Sovyetler Birliği'ndeki bir satranç okulunu yöneten Botvinnik, bugünkü dünya birincisi A. Karpov'un ve geleceğin dünya birincisi olarak gösterilen G. Kasparov'un da ilk eğiticisiydi.

Oyuncu, kuramcı, öğretmen, yazar ve yorumcu olarak Botvinnik 1930 yılından itibaren dünya satrancına egemen olan modern Sovyet satranç okulunun kurulmasında ve gelişmesinde en çok etkinliği olan kişidir. Aynı zamanda başarılı bir elektronikçi olan Botvinnik son yıllarda satranç bilgisayarları üzerinde çalışmaktadır.

Oyunda zor ve karışık durumları seven Botvinnik bu konumlarda hem pozisyonel hem de son derece kombinatif oynıyabilmekteydi. Oyun anında strateji ve taktiği derin yorumları sayesinde son derece uyumlu bir şekilde kullanırdı. Aşağıdaki oyunda (1968 Monaco Turnuvası'nda) Botvinnik 57 yaşında olmasına karşın tüm özelliklerini göstermektedir.

Botvinnik - Portisch
İngiliz

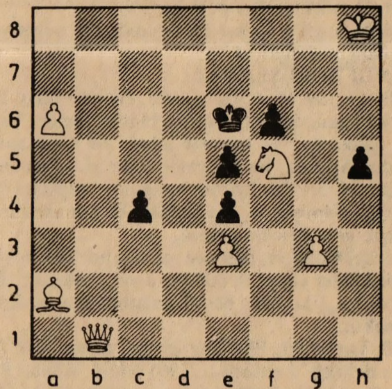
1. c4	e5	10. Fe3	0 - 0	19. Kb7	Vc8
2. Ac3	Af6	11. Aa4	Axa4	20. Vc4 +	Şh8 **(d)**
3. g3	d5	12. Vxa4	Fd5	21. Ah4!	Vxb7
4. cxd5	Axd5	13. Kfc1	Ke8	22. Ag6 +	Şh7
5. Fg2	Fe6	14. Kc2!	Ff8 **(a)**	23. Fe4	Fd6
6. Af3	Ac6	15. Kac1	Ab8?	24. Axe5 +	g6
7. 0 - 0	Ab6	16. Kxc7!	Fc6	25. Fxg6 +	Şg7
8. d3	Fe7	17. Klxc6!!	bxc6 **(b)**	26. Fxh6 + !(e) 1-0	
9. a3!	a5	18. Kxf7!!	h6 **(c)**		

a) 14... b5 15. Vxb5 Kb8 16. Va4 Fb3 17. Vxc6 veya 16... Ad4 17. Axd4 ve beyaz kazanır.
b) 17... Axc6 18. Kxb7 beyaz açık üstün.
c) 18... Şxf7 19. Vc4 + Şg6 20. Vg4 + Şf7 21. Ag5 + beyaz kazanır.
d) 20... Ve6 21. Axe5!
e) 26... Şxh6 27. Vh4 + Şg7 28. Vh7 + Şf6 29. Ag4 + Şe6 30. Vxb7 ve beyaz kolayca kazanır.

Problem 7
Hakan Han

İlk Yayınlanış (Somut, Ocak 1984)

Beyaz oynar, 3 hamlede mat eder.

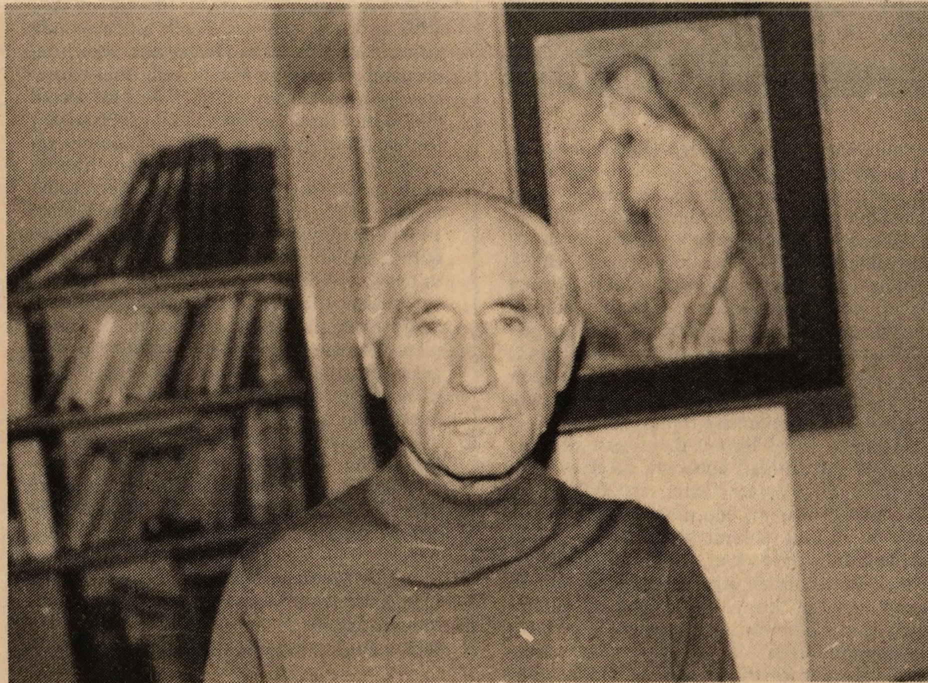
Etüd 6'nın çözümü:

1. Kh1 + Şd2 2. Kh2 + Şe1 3. Şg3 Kd8 4. Kh1 + Şe2 5. Kxb1 Kg8 +
6. Şf4 Kf8 + (veya 6... e5 + 7. Şe4 Kg4 + 8. Şf5 Şxf3 9. Kb3 + kazanır)
7. Şe4 Kxf3 8. Kb2 + kazanır.

Reşat Enis "Kırmızı Karanfil"i yazdı ve gitti!

Yazı ve fotoğraf:
ŞAHAP BALCIOĞLU

O sessiz, mahçup, beyaz saçlı, mavi gözlü, gülümseyişi bile ölçülü adam, aslında, Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı'na damgasını basan ünlü romanların yazarıydı. O kitaplar dünden geldi ama, yarınlara demir attı.

Kavgasını acımasızca yürüten bir toplumda Reşat Enis'in ölümü nasıl da sessiz sedasız geçti...

Neden böylesine duygusuz olduk? Kendimizden, zavallı çıkarlarımızdan başka hiç, ama hiçbir yasa tanımaz hale geldik. Oysa "**bir toplum manevi değerlerine sahip çıktığı ölçüde yücelir**" tekerlemesini bozuk para gibi harcayıp işimize gelen yerde kullanıyoruz. O kadar bencil, o denli duygusuz olursak, unutmayalım ki, yarın bize de acıyan olmaz. Hani insandık? Hani toplumduk? Yoksa... Yoksa leyleğin attığı birer yavru muyuz? Olayı bu kerte basite, bireysel çıkarlar ölçüsüne indirelim ki, "manevi değer" ölçüsü, o pek hassas sanılan terazi biraz olsun hareket kazansın, birlikte yaşadığımız gerçeğini bize, zaman zaman da olsa hatırlatsın.

Ne diyeyim? Reşat Enis'in suçu, kendini yazıya, gazeteciliğe, kısacası, fikir işçiliğine adamaktı herhalde. Enis, işin "**tezgâhtarlığını**" bir türlü beceremedi, kendini "**iyi satmayı**" öğrenemedi. Dahası, aşk, ıstırap edebiyatı yapmadı, sosyal gerçekçiliğe sarıldı.

Zaten sessiz biriydi. Hiç gürültü etmeden uzaklaştı bu hoyrat insan ormanından!

★★★

Bundan kırkbir yıl önce, 1943'de, İkinci Dünya Savaşı'nı dıştan, ama sıkıntılarla izleyen Türkiye'nin Adana kentinde, 34 yaşında, gazetecilik yapan genç bir adam, ekmek ve yaşam savaşımının yanısıra bir süredenberi giriştiği romancılık çabasının yeni bir ürününü daha bitirdi. Evindeydi. Karısıysa, kâh mutfakta, kâh çevresinde. Mutluydular. Ona karşılıksa fakirdiler, iyice parasız. Ama ne gam! Serde gençlik, kafada yarınlara dönük düşünceler, hayâller vardı. Yazı masası bile yoktu. Onun da kolayını buldu. Oturma odasındaki kırık dökük kanapeye ilişti, dizlerinin üstüne biçimlice yerleştirdiği defterlere yazmaya koyuldu romanını.

Ortalığın sıcaktan kavrulduğu, mutfaktan kuru fasulya kokusunun dalga dalga geldiği bir gün noktalandı yapıt. Adam, ilk defterin birinci sayfasını açtı, büyük harflerle çocuğa ad koydu: "**Toprak Kokusu**". Bir anda kuru fasulyanın o mis gibi kokusu arka plâna kaydı. Saygınlık yanı ağır basan yeni "koku" sahnede ilerledi. Edebiyat Dünyası soylu, köklü bir yapıta kavuşmuştu.

Aynı gün o ev bir doğum olayına daha tanık oldu: Yazarın oturduğu kanapenin altından acayip sesler geliyordu. Huylandı, kalktı. Karı-koca eğilip baktılar: Döşemenin üstünde bir sürü fare yavrusu debeleniyordu. Gülümseyerek doğruldular. Eşini incitmekten çekinen kadın utanırcasına: "**Dağ fare doğurdu**" dedi. Onca yokluk içinde kahkahalar atarak sarıldılar birbirlerine.

★★★

Bundan kısa bir süre önce, yetmişbeşine doğru giden Reşat Enis'i Esentepe'de, Gazeteciler Sitesi'ndeki blok apartımanların bi-

şilerle değil, düzenbazlarla savaştı, onların çirkinliklerini halkının gözleri önüne serdi, onur kazandı, gönülden sevildi. Ve kuşkusuz mimlendi.

O sessiz, mahçup, beyaz saçlı, mavi gözlü, gülümseyişi bile ölçülü adam, aslında, Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı'na damgasını basan ünlü romanların yazarıydı. O kitaplar dünden geldi ama yarınlara demir attı. Yapıtlarının sayısı oniki. Buna karşılık, evine gittiğimde yazı masası gene yoktu.

Reşat Enis Türk Romanına sosyal gerçekçiliği getiren önemli bir öncü oldu. Bu gerçekçiliğe ulaşmak için Anadolu'yu yaşamak ve gözlemek şart değil ama kuşkusuz yararlı. Enis 1909'da İstanbul'da, Fatih'te doğmuş. Babası subay olduğu için, çocukluğunda Muğla, Fethiye, Burdur, Denizli, Aydın, Çanakkale'de bulunmuş, Anadolu'nun bir bölümünü insanıyla, yaşantısıyla, içinde bulunduğu acıklı koşullarla görüp bellemiş. İlk çileleri orada tatmış. 1915'de, o zamanlar "Çakallık" denen Dalaman'daymışlar. Harp yılları... Üzüntü, dert, ölüm yılları...

— **Günde on, onbeş asker sıtmadan ölürdü,** diye anlattı. **Bizim evin arkasındaydı mezarlık. Hergün yeni ölüler, elbiseleriyle gömülürdü. Aynı gece mezarlar açılır, ölüler elbiselerinden, fazlalıklarından soyulurdu. Bu görüntüleri izledim. Onlar bana ilk gerçekçilik dersini verdi. Sonra bir gün Burdur'da, çocukların teneke çalarak ürküttükleri atımdan başaşağı, burunüstü düştüm. Kanlar içinde kaldım ama burnum kırılmadı...**

ci, hele Reşat Enis gibisi günü gününe yaşar, biriktiremez ki ödesin.

O gün bunları anlatırken sesi titredi:

— **Hâlâ küpeli bir kadın görünce annemi hatırlarım, içim ezilir.**

1934'te "**Gong Vurdu**" basılınca, Hüseyin Cahit Yalçın, "**Fikir Hareketleri**"nde "**Türk yazınında gerçekçiliğin başladığını**" vurguladı. 1936'da "**Gecekondu**"yla başıboş çocuklar sorununu ortaya sürdü. Bu romana malzeme toplamak için Tophane'nin, Galata'nın karanlık, güvensiz ara sokaklarında kılık değiştirip günlerce "sürttü". Bir keresinde polise yakalandı. Galata Emniyet Amirliğine gittiler. Karşısına çıktığı başkomiser onu şöyle bir süzdü:

—**Adın ne senin?**

Boynunu büktü:

—**Ahmet, efendim.**

—**Nerden geliyorsun?**

—**Giresun'dan.**

—**Tamam,** diye fırladı başkomiser. **Yakaladım ulan seni! Benden kaçar mı?**

Tıktılar nezarethaneye. Orada sabahladı. Meğerse, Ahmet adında bir mutemet, bankayı soyup İstanbul'a kaçmış. Sabahın köründe kimliğini açıklayan Reşat Enis, gazetenin yolunu tutarken, geride kalan Emniyet Amiri onun hakkında kimbilir ne iyilikler düşünmüştür!

1937'de "**Afrodit Buhurdanında**" çıktı. Fabrika, grev ve işçi konuları ilk kez giriyordu romana. Böyle kepazelik olur muydu? Ankara önce "**toplansın**" dedi. Sonra, o zamanın Basın Yayın Genel Müdürü Sadri Ertem

"Peki umut hangi dağın ardında?"

Soruma yanıt gelmedi. Yalnız mavi, mavi gülümsedi.

Eğer ölülere gülme yasaklanmadıysa, sanırım, mezardan kahkahalar yükselmektedir.

—**Son üç yılın Türkiyesi var şu anıromanda. Bugünlerde yayınlanamaz. Otuzsekiz yaşındaki oğlum Gökçe Enis'e vasiyet ettim. Ben öldükten sonra gereğini yapacak.**

Sonra bir süre de, dünden gelip yarınlara doğru giden toplumsal olaylardan laf ettik.

—**Bir atasözümüz "aç yanından kaç" der, dedi. Bence kördüğümün canalıcı noktası burda. Sosyal ve ekonomik konulara çözüm getirmek gerekir. Anarşi kökten böyle altedilir.**

—**Peki, umut hangi dağın ardında?**

Soruma yanıt gelmedi. Yalnız, mavi mavi gülümsedi.

Eğer ölülere gülme yasaklanmadıysa, sanırım, mezardan kahkahalar yükselmektedir.

Reşat Enis ve Sarı İt romanı

ZİHNİ ANADOL

12 Ocak 1984'de yitirdiğimiz Reşat Enis 1930'lardan itibaren hikâye ve roman yazmaya başladı. Reşat Enis bizim kuşağın toplumcu gerçekçi bir yazarı olmuştur. Bizleri fukara mahallelerin sokaklarında, çaresiz insanlarla mahkeme koridorlarında, hapishane koğuşlarında, aç çıplak serserilerin barındığı yangın yerlerinde, Beyoğlunun, Galatanın mutsuz kadınları arasında, genel evlerde, yoksul züğürt gazetecilerin derdini döktükleri ayak üstü meyhanelerinde, ikinci dünya savaşının yıkıntıları, çöküntüleri, arasında kıvranan kenar mahallelerde, işsiz güçsüz aydınların toplantılarında, çıkar alışverişinin en yoğun olduğu parti ocaklarında, açların evsiz barksızların arasında Bizans surlarının kovuklarında, her yönden bitip çürümüş yüksek sosyetenin yaşamında gezdirmiş, toplum düzeninin bozukluğunu bir projektör aynasında yalın çizgilerle sayfalarında yansıtmıştır.

Sarı İt romanıyla da bizleri sendikalarda, grevlerde, emekçiler arasında dolaştırmaktadır.

Romanda eski toplum savunucuları da unutulmamış, onların çektikleri zulümler, işkenceler dile gelmiştir: "Silsüpür genç yaşında öldü dedi yaşlı işçi. Silsüpürü kötü yaşantısı, yoksunluk silip süpürdü delikanlı yaşında... Silsüpürün ve bizim yaşadığımız devirde grev lâfını ağzımıza alabiliyor muyduk? diyenlerimizi tıkıyorlardı deliğe, sürüm sürüm süründürüyorlardı. Karşıma geçip "GREV"den söz edenleri, patrona atıp tutanları gördükçe aklıma Silsüpür gelir. Tek ciğerli Yunus'u anlatmak isterim onlara. Canını verip arkadaşlarını ele vermeyen Yusuf, bilinmeyen bir kahraman!"

Reşat Enis, 1944 yılında TOPRAK KOKUSU romanını yazdığı zaman Halk Partisinin en korkunç, en azgın devirleriydi. Bütün bu tehlikelere, teröre aldırmadan namuslu aydın kişiliğini göstermiş, edebiyat dışı kalan Anadolunun topraksız köylüsünü, ırgatların çilelerini, ağanın zulmünü dile getirmiş ve kimsenin dokunmaya cesaret edemediği problemi kitabına konu yapmıştır. Yaşar Kemal, Orhan Kemal ve Kemal Tahir'lere öncülük etmiş, onlara yol açmıştır.

SARI İT romanıyla da maalesef henüz hiç bir yazarımızın el sürmediği belki de sürmeye cesaret edemediği topluca mücadele etme şuurunu vermektedir. Onda kişiler umutsuz, karamsar, gözüyaşlı değil ortak mücadelenin gücü-kuvveti içinde yumruk olmuş, erimiş, kaynaşmış bir potanın toplum insanlarıdır. Gözleri hep beraber aydınlıkta, ve beraber savunmanın umudu içinde gülmektedir. Evet, hep beraber.

Reşat Enis masa başında oturup yazmamış eserini. Sıvamış paçaları, girmiş grevin içine, onlarla gülmüş, onlarla ağlamış. Bize hâdiseleri günü gününe değil, saati saatine vermiş... Onun romanı şu günlerimizde bütün toplumcuların, hele işçilerimizin muhakkak okuması gerekli olan bir yapıttır. Ve daha doğrusu emekçilerin bir ders kitabıdır. Reşat Enis'i bu başarılı ve faydalı eserinden dolayı kutlarken kendisi hakkında söylenen bir-iki cümleyi buraya koymakla yetiniyoruz:

TOPRAK KOKUSU; Steinbeck'in Gazap Üzümleri romanından daha güçlü bir eser. Halide Edip

DESPOT, Eser dünya çapındadır.
Halide Edip

AFRODİT BUHURDANINDA BİR KADIN; Türk edebiyatının temel taşı. (Nâzım Hikmet)

TUTSAKLAR

İNCİ ARAL

Ayla Kutlu'nun **Cadı Ağacı**'ndan önce yazdığı **Tutsaklar** uzunca bir yayınevleri serüveninden sonra yayımlandı. Yedi bölümlük romanın her bölümü bir başka kişiyi anlatıyor. Bu kişiler sınıfsal, kültürel, kişisel yönlerden birbirlerinden farklı özellikler gösteren insanlar. Aralarında kitabın ana konusu dışında, alışılmış bir roman bağı, akışı, olay örgüsü yok. İlk bakışta her bölüm ayrı bir öykü olmaya yakın görünüyor, ancak roman kişilerinin genel

görmüş, yabancı dil öğrenmiş, on parmak daktilo bilen, durmamacasına okuyan ve düşünen bu körü yorumlamada, bu tiplemede inanılmaz bir başarıya ulaşıyor Ayla Kutlu. Karanlığın boyutlarını araştırmada, o sıkıntı, iç zenginliği ve yoksunluğun ruhsal, hastalıklı sonuçlarını sergilemede kolay erişilmez bir derinliğe iniyor. Ayla Kutlu "**Kaçış**"tan bu yana roman kişilerinin psikolojik gerçeklik ve derinliklerini yakalayıp yansıtmayı giderek daha çok önemser bir gelişim içinde görünüyor. Büyük bir tutku ve coşkuyla yapıyor bunu.

daki bağışlamazlığın, uzlaşmazlığın, katılığın çok dokunaklı bir biçimde anlatıldığı bir sahne. Sühendan Hanımın tüm yaklaşma çabalarına karşın iter annesini Erdoğan. Umutsuzca şunları düşünür anne: "**sertlik, acılık.. Bunlar mıydı daha güzel bir dünya isteyenler... dünyalarını çevrelerindekilerin mutsuzluğunu arttırarak mı güzellendireceklerdi bunlar?**" (S.193) Gene de ön yargılı olamaz Sühendan Hanım, hemen ardından şunu sorar kendine: "**Bu acılık kuşaklar arasındaki çelişki miydi?**" yoksa...

Beşinci bölüm Zinnur'a ayrılmış. "**Sorum-**

rindeki dairesinde görmeye gittiğimde anlattı o olayı. Evde tek başınaydı. O güzel eşi toprak olmuş, oğullarıysa büyümüştü. Ve de iyi ki büyümüştü. Devletin yapamadığını yapar olmuştu. Kısacası, geçim yükünün altında ezilmemesi için babaya omuz veren oydu.

Ya, işte böyle sayın dinleyiciler, bu ülkede rahat etmek istersen, ne gazeteci olacaksın, ne şair, ne de yazar! Yazar mı olacaksın? Mehmet Yazar ol, ya da Gönül Yazar. Git tüccar ol arkadaş, yazar olsan ne yazar? Yazar olacağına, hamallıktan gelme kâğıtçı ol, kasap ol, kabzımal ol, yedek parçacı ol, köfteci ol, lâhmacuncu ol, işkembeci ol be, işkembeci! Yazar-düzer olma. Devleti boşuna ararsın çevrende. Devlet, varolmasına vardır da Basın Kanunu'yla, Ceza Kanunu'yla vardır. Sosyal Sigortalar mı dediniz? Hadi canım, güldürmeyin beni Allahaşkına!

Reşat Enis, ömrü boyunca, kasıntı nedir, hiç bilmedi. Dünyanın en sessiz, en efendi insanlarından biriydi. Yıllar yılı gazetecilik yaptı, hep "mutfakta" çalıştı, sessiz sedasız girdiği "matbaa" kapısından geceyarıları hayâl gibi çıkıp eve döndü. Kimseyle çekişmedi, kavga etmedi. Hep kibar, hep efendi oldu, hep kravat taktı, saçlarını düzgün taradı, elbisesini ütüsüz gören olmadı. O yıllar boyunca elbette ki, savaştı Reşat Enis. Savaştı ama ki-

Acı acı gülümsedi:

— Yıllar sonra burnumu Bâbıâli kırdı!

1930'da Siirt Muhmut Mebusu Beyin "**Milliyet**"inde basın yaşamına adım attığına, 1968'deyse Anadolu Ajansı'ndan emekliye ayrıldığına göre otuzsekiz yıl süren bu kesintisiz gazetecilik mesleğinin içine oniki roman sığdırdı Enis. "**Milliyet**"de yayınlanan öyküleri "**Kılıcımı Sürüyorum**" adıyla kitaplaştıktan sonra 1932'de ilk romanını kaleme aldı: "**Kanun Nâmına**'.

Yazmasına yazdı da, onu kim basacaktı? Araya taraya, yolu, Semih Lütfi Kitabevi'ne düştü. Patron, ünsüz, deneysiz, tıfıl genci bulunca kaçırır mı:

— Benim param yok, dedi. Masrafın yarısını sen verirsen basabilirim.

Bâbıâliye düşmeye gör. Ama düşmüş bir kez, n'apacak gariban Reşat Enis? Gidecek anacığına, boyun bükecek. Sonuç çok bellidir: Valde Hanım, çıkarıp gelenlik küpelerini evladına verecek, onlar, aynı gün Emniyet Sandığı'nda paraya dönüşüp son kuruşuna kadar Semih Lütfi'ye iletilecek, kitap da bu büyük ve göz yaşartan iyilikseverlik sonucu yayınlanacaktır! "Ya küpeler" diyeceksiniz. Küpeleri Emniyet Sandığı'ndan kurtarmak elbette ki kısmet olmayacaktır. Çünkü bir gazetenin Basın-Yayın Genel Müdürü Sadri Ertem girdi araya, iş düzeldi. Ama bu Reşat Enis pek netameli bir adam değildi, ortalığı karıştırıyordu, arı kovanını çomaklıyordu.

1940'ta, Cavit Oral'ın yayınladığı gazete için gidip dört yıl kaldığı Adana'da yazdı "**Toprak Kokusu**"nu. Kitap çok beğenildi. Bu yüzden olsa gerek, altı ay sonra toplatıldı. Sonuç: 75 kuruşluk yapıt, karaborsada on liraya kapış kapış gitti. 1946'da İstanbul'da "**Haber**" gazetesinde çalışırken yazdığı "**Ekmek Kavgamız**"da deniz işçilerinin yaşamını dile getirdi. Elbet o da toplatıldı. 1948'de "**Yolgeçen Hanı**"nda gezici tiyatro kumpanyalarını işledi. 1950'de, Zeytinburnu'nda yeni başlayan gecekondu olayının dramı "**Ağlama Duvarı**"yla ön plana geldi. Peşinden, sarı sendikacılığı konu alan "**Sarı İt**" yayınlandı. Tuhaftır: Bu kitap toplatılmadı. 1968'de Cumhuriyet gazetesi "**Despot**"u verdi. Bunda, Kurtuluş Savaşımızdaki ağalık düzeni işleniyordu.

Geldik bugüne. Esentepe'deki evde, Reşat Enis imzasını taşıyan, ama daha yayınlanmamış bir kâğıt tomarı duruyordu masanın üstünde. Adını okuyorum: "**Kırmızı Karanfil**".

—Bu ne zaman yayınlanacak? diye sordum.

Gözlerimin derinine baktı:

ortak özellikleri ile bölümler birbirini tamamlar bir nitelik kazanıyor. Bu yapı içerisinde romanın bir baş kişisi ya da daha önemli kahramanları da yok. Böylece Tutsaklar'a Ayla Kutlu'nun düz bir anlatı dokusu yerine çok sesli bir örgüyü yeğlediği bir romanı denebilir. Ne var ki bu çok seslilik romanın tümü ele alındığında bir gerilim eksikliğini de birlikte getirmiş.

Tutsaklar'da hızlı bir değişim geçiren bir toplumdaki çeşitli bireylerin "**içeride**" bulunan yakınları yüzünden birbirine bağlı görünen durumları konu ediliyor. Kutlu'ya göre, yakınları "**taş duvarların ardında**" olan bu "**dışarıdaki**" insanlar da tutsaktırlar. Şehirlerarası otobüslerle, durmadan oradan oraya gidip gelen, birbirlerini tanımasalar da duruşma salonlarında, tutukevi kapılarında karşılaşan, bitmez tükenmez iç hesaplaşmalarla, sorularla, korkularla, bekleyip duran bu insanların tutsaklığı yakınlarının tutsaklıklarından konum ve boyut olarak değişik olsa da anlam olarak aynıdır. Dışarıdakiler için mekan dört duvarla sınırlanmamıştır, geniştir. Ama yoğun yaşanan acıların, sorulara yanıt arama çabalarının, neyi, hangi zamanı, neden beklediğini bilmeden beklemek zorunluluğunun yaşamsal ve düşünsel mekanlarını daralttığı yerdedirler tümü. Zaman da aynı biçimde değerlendirilebilir belki. Kişiler, geçmişle, şimdiki zaman arasında oldukça geniş bir zaman süreci içerisinde ele alınırlar. Yaşlarına bağlı olarak uzar kısalır bu süreç. Ama hep aynı yere, şimdiki zamana dönerler. Bu dönüş bir yandan da sürekli ve hızlı değişim olgusunu sergiler. Kişilerin çoğu bu değişime yetişememe, onu yorumlamada güçlük çekme sıkıntısı içindedirler. Belirsiz olmasına karşın umutsuzluk taşımayan gelecek zaman ise sürekli vurgulanan bir "bekleyiş" olarak önemsenir roman boyunca.

Tutsaklar 1972 yılı Martı'nda Ankara'da güvenlik güçlerince aranmakta olan bir grup gencin gizlendiği bir bodrum katında başlıyor. Rezzan'ın bakışıyla ——————— bu evde kaçakların tedirginlikleri, "**Bir tıkırtıydı evren... sert bir adım, ışıldak, ağır araç... tehlikeydi sürekli olan.**" (S.6) sözleriyle anlatılıyor. Rezzan, Gökçen, adı roman boyunca bir daha geçmeyen Reşit ve adları anılmayan iki genç daha kalmaktadır evde. Evin asıl sahipleri ise geçkin, çalışan bir kız olan Zinnur ile onun "**düşüncelerini ve zamanını adadığı hasta, kör ve doyumsuz kardeşi...**" (S.8) Süha'dır. Zinnur'la Süha'nın kardeşleri olan Sungur da kaçaktır ve nerede olduğu bilinmemektedir.

İkinci bölümde, duruşma salonundan Gökçen'in babası Emin Bey'e geçer Ayla Kutlu. Romanın en olumsuz kişisidir Emin Bey. Kurnaz, hırslı, bencil ve sevgisizdir. En önyargılı, en değişmez noktada kalmış tiptir. Oğlunun durumunu "**alnına yapışan bir ayıp**" olarak değerlendirir. Gökçen'in gençlik eylemlerine karışmış olması kendisini toplumdaki yerinden etmek içindir. Ona yapılmış bağışlanmaz bir haksızlıktır bu. ————— Üvey annesi Gülizar ise Gökçen'den yana bir tavır alarak kocasından uzaklaşmıştır. Burada Gülizar tipinin özelliğini anlatırken, yazarın gösterdiği çabayı belirtmek gerekir. Yaşanan bu tür olaylarda anaların oğullarından yana tavır almaları gerçeğini, bir üvey anneye bağlayarak iyice vurgulamak istemiş belki de Ayla Kutlu.

M.Kadri Eran "**bu tür davaların adamı**" olarak ün yapmış bir avukattır. Romanda değişik kişiler arasındaki bağı sağlamak işlevini yüklenmiş. Ancak, Eran'ın bu bağı oluşturmada yeterince öne çıkamadığı söylenebilir. O da tutsaklardan biri olarak kalıyor sonuçta yine. Kendi bakış açısı, deneyleri ve acıları ile anlatılmış bir kişi olarak.

Süha'nın anlatıldığı bölüm romanın en uzun, okumada en yoğun çaba gerektiren bölümü. Otuz yıla yakın bir zamandır kör olan bir insanın dünyasını anlatmada, felsefe öğrenimi Süha eksikliği nedeniyle gerçekleştirme olanağı bulamadığı tüm eylem biçimlerini Sungur'da somutlaştırmıştır. Sungur, dümdüz bir insandır. "**Yalın, açık ve güzel...**" (S.108) "**Korkakça yetersizliklerini yadsıyarak, başkalarını suçlayarak oturup kalmamayı...**" bilmektedir. "**Kendisini seven, ... bu sevgiyle ayaklarına asılan, yolundan alakoymak isteyen yakınlarını yok sayabilmişti(r).**" (S.103) Oysa Süha'nın yaşamını annesi biçimlendirmiştir. Kendini kör oğluna adamış, "**Süha'nın varlığı yüzünden yakınındakilerin varlığını yok saymış...**" (S.78) bir kadındır annesi. Ana oğul arasındaki ba-

Tutsaklar'da hızlı bir değişim geçiren bir toplumdaki çeşitli bireylerin "içeride" bulunan yakınları yüzünden birbirine bağlı görünen durumları konu ediliyor. Kutlu'ya göre, yakınları "taş duvarların ardında" olan bu "dışardaki" insanlar da tutsaktırlar.

ğımlılık açık ve çok ağır bir Oidipus kompleksi tablosu gösterir. Öyle ki annesi ölüp gitmekle "**ona haksızlık yaptıktan**" sonra bile Süha'nın karanlığındaki yerini korur. Farkında olduğu bu zayıflığı yenemez Süha. Annesinin "**oğlunun körlüğünü onarırken**" onu başka türlü "**eksikli**" bıraktığını düşünebilse de.

Tutsaklar'da Süha'nın anlatıldığı bölüm ve Süha'nın Sungur'dan çıkarak gençlik eylemleri konusunda geliştirdiği düşünceler ana konuyla bağlı olarak romana yedirilmiş genel eleştiri ve değerlendirmelerin büyük bir bölümünü oluşturuyor. Süha 12 Mart eylemcilerinin "**bu işe gözü kapalı atıldıklarını ve kendisi kadar eksikli olduklarını**" söylerken, Ayla Kutlu, Süha'nın körlüğünü bir simge olarak mı kullanıyor acaba? Çünkü şunu soruyor Süha sonunda: "**Şimdi ne farkları vardı o püriten savaşçıların kendisinden? Hepsi yalnız ve yenilmiş değil miydiler?**"

M.Kadri Eran'ın gözüyle betimlenen —simgesel anlamda— bir sis içindeki İstanbul sabahı, romanın en etkileyici, en şiir yüklü bölümü. Burada da sık sık vurgulanan bekleyiş çıkar okurun karşısına. Neyin beklendiği belli değildir ama her şey beklemeye durmuştur. Beklemek kentin her yerinde, her şeyindedir.

Kaçaklara yer bulmakla görevli eylemci Mühendis Erdoğan'ın annesi Sühendan Hanım da sisi yarmaya uğraşan yorgun gözleriyle ufuk çizgisine dalmış beklemektedir aynı anda. Sühendan Hanım bir dışişleri görevlisinin karısı olarak dünyayı dolaşmış, sonra iki oğlu ile dul kalmış bir kadındır. Bir Cumhuriyet kızıdır. İnce güzelliklerin kadınıdır. Sühendan Hanımı, iç hesaplaşmalarıyla, son derece başarılı bir incelikle, sevgiyle anlatıyor Ayla Kutlu. İnandırıcı, capcanlı, içe dokunan bir anne tipi yaratıyor. Güngörmüş, duyarlı, direnen "**görünür ve görünmez iplerle eskiye ve yeniye bağlanmış olarak.**" (S.208) ayakta durmaya çabalayan bir yaşlı kadın. Ayla Kutlu anlattığı kişilere, dıştan değil içten, "**yüreğiyle**" bakıyor.

Erdoğan'ın ilk gözaltından sonra annesiyle birlikte olduğu İzmir akşamı, ana oğul arasın... luluk ve üzüntülerle dopdolu, uykusuz ve kendi öz varlığından uzak hep başkaları için yaşayan bir Zinnur..**" (S.213) Bu kez Süha dolayısıyla tanıdığımızdan daha değişik bir Zinnur'la karşılaşırız. Süha'ya göre "**duygusuz, tatsız..**"dır Zinnur. Oysa Süha'nın yedi yaşında geçirdiği kazadan sonra kararmaya başlayan dünyası ile birlikte, evdeki diğer insanların, Zinnur'un, babasının, bu kazadan sonra doğan Sungur'un dünyaları da kararmıştır. Baba evi terketmiş, Sungur'u Zinnur büyütmüş, sevgisiz, yalnız ve mutsuz bir çocukluk geçirmiştir. Zinnur, oldukça yüzeysel bir tip Süha'ya göre. Sungur'a duyduğu içten sevgi ile ayakta kalmayı becermiş, alabildiğine verici, boşlukta, "**hatırlayacağı güzel bir şey olmaksızın, değişmeyen bir zamanı yaşayan..**" bir geçkin kız. Edilgenliği ve özverisi okuyucuyu kızdıracak kertede neredeyse. Ancak Zinnur'la özdeşleşecek pek çok okur çıkabilir gene de.

Rezzan'ın babası Osman Usta, romanın tüm kişileri gibi çocukluğundan bu yana, geniş bir zaman dilimi içerisinde, kendi oluşum koşulları içinde anlatılır gene. Ayla Kutlu, ayrıntıları çok önemseyen bir yazar, kişileri tipleştirmede ustalıkla kullanıyor, gereksiz sayılabilecek olanları bile. Uzun uzun, keyifle anlatıyor yakaladıklarını. Osman Usta da, göçmen kızı olan karısı Öznur da, benzerlerine çok sık rastladığımız bir aile yapısını sergiliyor. Ezik, sessiz işçi Osman Usta'nın yaşamının tek gerçek sevgisi kızı Rezzan'dır. Kuralcı, bağışlamaz, sevgisiz karısından korkan ————— ama her zaman kendisinden yana olmuş kızına duyduğu bağlılık ve inançla, değişmeye, sorular sormaya başlayan bir insandır Osman Usta. Tutukevindeki kızını son kez görecek ve sonra ölecektir. Acıların büyüttüğü Rezzan öğretmiştir ona "**kendine sorular sormayı..**" **ve yaşayacak gücü olsaydı bu soruların yanıtlarını arayacaktı(r).** (S.311).

Son bölümde bir gece otobüsünde roman kişilerinden birkaçı bir araya geliyorlar. Kar yağmaktadır ve yolcular yolun açılmasını beklemektedirler. "**Bekleyenler giderek artmaktadır.**" Çaresizdirler. Beklemekten başka yapılacak bir şey yoktur.

Osman Usta bir an önce evine gidip ölmeyi bekler. Tutuklu Ersen'in karısı kocası sağ oldukça bekleyebileceğini anlatır M.Kadri Eran'a. Gün atar, ama yol açılmamıştır hâlâ... Beklerler...

Bu son bölümdeki bir araya geliş belli belirsiz bir yapaylık taşıyor gibi. Bir zorlama seziliyor bitişte bu yüzden. Ama yazar için yapı kurma bakımından gerekli görüldüğü kesin.

Ayla Kutlu romanın tümünde üst düzeyde bir anlatma ustalığı gösteriyor. Roman kişilerini gerçek tipler olarak doğru ve yanlışlarıyla, bireysel ve toplumsal oluşum boyutları içinde ele almayı önemsiyor. Yazar olarak yaşadığı döneme kayıtsız kalamayan bir tavır takınarak, sakınmadan söylüyor söyleyeceğini. Tutsaklar'ın bir tanıtma yazısı sınırları dışında daha derinlemesine inceleneceğini umarım.

Ayla Kutlu — Tutsaklar — Bilgi Yayınevi. 1. Basım. Kasım 1983 — 377 S. 450.—TL.

DÜZELTME

*50. sayımızda yer alan "Sevim Burak'ın Ardından" başlıklı yazıda, **Muzaffer Buyrukçu** adı **Muzaffer Uyguner** olarak yayınlanmıştır. Doğrusunu yayınlarken, yazar ve okurlarımızdan özür dileriz.*

MUZAFFER BUYRUKÇU

Sevim Burak, kişisel gerçeğin zihinde bir kimliğe kavuşmadan önceki dağınıklığa bilinçaltı dünyasının düzensiz, sistemsiz ama, çok renkli, çok gürültülü yaşamına eğilmiş düşsel çırpınışları, yüreği derinden oyan karabasanları, sayıklamaları, fantazileri ve gerçek dışı devinimlerden oluşan tabloları hikâyelerine temel yapmıştır.

Sevim Burak'ın hikâyelerine, bir sözcük karmaşası, bir çağrışım bolluğu egemendir. Bir şey daha egemendir: Anlatılmazı anlatma çabası.

SÖYLEŞİ

Yönetmen Yücel Erten'le söyleşi

"Gitmek-Gidilmek Giderilmek"

**Röportaj:
GÜLŞEN KARAKADIOĞLU**

— Yücel, yönetmenlik çalışmalarına yurtdışında başladın değil mi? Biraz sözeder misin?

— Evet. Gerçi ilk yönetmenlik denemelerim, konservatuvar tiyatro bölümünde okuduğum sıralarda olmuştur ama; reji öğrenimime konservatuvarı bitirdikten sonra Federal Almanya'da başladım. Orada Folkwang Yüksek Okulu'nun reji bölümünü bitirdim. Bu arada İsviçre'de "Züricher Schauspielhaus"ta, Almanya'da "Esasen Şehir Tiyatroları" ile "Hannover Devlet Tiyatrosu"'nda ve "Bühne 64"de sırasıyla reji asistanlığı, yardımcı yönetmenlik ve yönetmenlik yaptım. Bir Aristophanes sahnelisiyle, yurtdışında alınmış bir de ödülüm var. 1974'de yurda döndükten sonra, bir ara Konservatuvar'da öğretmenlik yaptım. Sonra da kesintili olarak devlet Tiyatrolarında ve Ankara Sanatevi'nde rejisörlük. 4 yıldır da Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Tiyatro Bölümü'nde "Oyun Yönetmenliği" dersleri veriyorum.

— Şimdiye dek yönettiğin oyunları bir sayalım mı, İstanbul ve Ankara'dakileri

— Sırasıyla Kafka'nın "Duruşma"sı, Recep Bilginer'in "Parkta Bir Sonbahar Günüydü", Mrozek'in "Açık Denizde"si, Brecht'in Arturo Ui'nin Önlenebilir Tırmanışı", Aristophanes'ten yapmış olduğum "Barış" uyarlaması, Güngör Dilmen'in "Ak Tanrıları"ı ve Peter Shaffer'in "Amadeus"u... Bunlardan "Parkta Bir Sonbahar Günüydü", "Arturo Ui'nin Önlenebilir Tırmanışı" ve "Barış" İstanbul'da da sergilendi. "Amadeus" ise, İstanbul devlet tiyatrosu'nun kadrosuyla İstanbul'da sahneleniyor. Eğer planlamada bir değişiklik olmazsa, önümüzdeki günlerde de Haldun Taner'in "Keşanlı Ali Destanı"na başlayacağım sanıyorum.

— Bir oyun da yarım kalmıştı değil mi? Öyküsü neydi bu yarım kalışın?

— Eric Bentley'in "Hollywood Dosyası" adlı oyunu. Amerika'da Mc Carthyciliğin azgın döneminde, kültür ve sanat adamlarına yönelik olarak kaynatılan cadı kazanını yansıtan belgesel bir oyundu bu. Ergin Orbey döneminde Devlet tiyatrolarında repertuvara alınmış ve sahneleme görevi bana verilmişti. Ancak hemen ardından, Cüneyt Gökçer döneminde, provaları sürerken, oyunu provadan kaldırmam istendi. Ben de bir sanatçı olarak bu tarihsel sorumluluğu üstlenmeyeceğimi belirterek yazılı emir istedim. Bunun tarihsel sorumluluğunun farkına varmış olacaklar ki, yazılı emir vermekten kaçındılar. Ben de doğal olanı yaptım ve provaları sürdürdüm. Sürtüşme giderek büyüdü ve benim Devlet Tiyatrolarının dışına itilmem şeklinde sonuçlandı.

— Bunu takiben Devlet tiyatrolarından ayrıldın değil mi?

— Buna "ayrılmak" denebilir mi, bilmiyorum. "Gitmek-gidilmek-giderilmek" şeklinde bir fiil çekimi kullanmak daha doğru olacak sanıyorum. Biraz gittim, biraz gidildim, biraz da giderildim.

— Sonraki yıllarda neler yaptın?

— Ankara'da Sanatevi'nin kuruluşunda Genel Sanat Yönetmenliğini üstlendim. İlk sezonun sonunda da, ilkesel bağdaşmazlıklar sonucu ayrıldım Sanatevi'nden. Oradan ayrılan tiyatro ekibiyle, tiyatro yapmak için çeşitli girişimlerimiz oldu.

ğuyla. Sanatevi, dekoru ve kostümleri ödünç vererek katkıda bulundu bu temsile. Hoş, bu iş tümüyle bir imece biçiminde gerçekleşti ya! Zor koşullar altında tek temsil verdik İstanbul'da. Oyunun sağladığı ilgiye gelince: O gün Kenterlerin salonunda ve sahnesinde oluşan elektrik yükü az rastlanır bir şeydi sanırım. Çok alkışlandı, çok beğenildi ve çok övüldü. Ama nedense, Zeynep Oral'dan başka kimse iki satır bir şey yazmadı. Haldun Taner de "Ankaralı gençlerin temsil ettiği Barış" deyip geçiverdi bir yazısında, hepsi o kadar... Ama ben, Aziz Nesin'in oyunu izlerken ikide birde yanındaki Mehmet Akan'ı dürtükleyişini, Nükhet İpekçi İzet'in gözyaşlarını, bir de adını anımsayamadığım Yunanlı müzikçinin kahkahalarını hiç unutmayacağım.

— Çalıştığın oyunlar içinde seni en çok uğraştıran hangisi oldu?

— Galiba Güngör Dilmen'in "Ak Tanrılar". Şiir ve eleştiriyle yüklü bir oyun. Ama sahneye yatkınlığı, sahnenin diline yatkınlığı tartışılabilir bence. Bir yandan oyuna saygıyla yaklaşmak, bir yandan da sahneye yatkın olmayan yönlerini yoğurup biçimlemek gibi bir zorluğu vardı. Duygusu zayıf olan bir oyuncuya duygu aşılamak nasıl zor bir işse; duygusunda sahnesel olmayan bir oyunu sahneselleştirmek de öylesine zor. Ama öyle sanıyorum ki, sonuçta Güngör Dilmen'in de olumsadığı sahnesel çözümlere ulaşmayı başardık.

— "Arturo Oi' nin Önlenebilir Tırmanışı"nın özel bir yeri var mı senin için?

— Ben "Arturo Oi"yi birkaç açıdan önemsiyorum: devlet Tiyatrolarında şimdiye kadar sahnelenen ilk ve tek Brecht oyunu oluşu, bu bir. İkincisi, Brecht'in "güleryüzlü" diyebileceğim tiyatro anlayışına bir örnek olması. Şöyle açıklayayım bunu: Sahnelerimizde sık sık, yanlış bir "epik" alayışıyla karşılaşmışızdır. Asık suratlı, kasılıp kalmış, incelikten yoksun ve hatta yeteneksizliğe sığınan, sahteci bir epik tiyatro anlayışı. İşte biz, bu anlayışın çürütülmesi için, önemli bir örnek getirmiş olduk diye düşünüyorum. Bir üçüncü nokta da, aynı yönde seyircide varolan bazı yanlış birikimlerin aydınlatılmasıdır. Şuna çok sık tanık olmuşumdur: Ortalama seyirci, anlayamadığı ya da bir bağ kuramadığı oyun karşısında, "epik galiba" şeklinde bir yakıştırmaya giderdi. -Kuşkusuz bunda seyircinin bir kabahati yoktur.- Ya da "epik" denilince, kendisine sahneden hakaret edileceğini sanırdı. İşte Ui, kısacık ömründe, bu tür önyargıların da sarsılmasında iyi bir etken oldu diyebilirim... Ui'nin seyirci araştırmasına dayanarak konuşuyorum: Oyunun anlaşılma oranı, tüm araştırma kesitlerinde % 90'ın üzerinde yanıt vermiştir. Seyircinin eğlenmesi ve güncele yönelik algılaması da, yine aynı şekilde çok yüksek oranlar göstermektedir... Şimdi aklıma geldi, bir tiyatro profesörü şöyle demişti Ui'yi izledikten sonra: "Ben bu Brecht'i sevmezdim. Bana Brecht'i sevdirdiniz".

— Kısa aradan sonra şimdi, Devlet Tiyatrosuna dönüş ve Güngör Dilmen'in "Ak Tanrıları"ından sonra 'Amadeus"... Bize biraz tanıtır mısın "Amadeus"u?

— Amadeus" harikulâde güzel bir oyun. Bilimsel yaklaşımıyla, inceliğiyle, kurgusu, epik yapısı, kişileri ve müziğiyle çok güzel bir oyun. Biliyorsun Peter Shaffer'in bu oyunu, son üç-dört yılda Londra, Paris, Berlin, Moskova, New York ve daha birçok sanat merkezinde son derece başarılı bir koşu tutturdu. Repertuvarlardan inmek bilmiyor. Peter Shaffer bu oyununda, Mozart'ın, çağdışı bir müzikçi olan Salieri tarafından ölüme sürüklendiği yolundaki söylentiye eğilmiş. Konuya yaklaşırken, insan varlığının temel sorunlarından birini ön plana çıkarıp vurguluyor: Sıradan insanın, "deha" adını verdiğimiz olay karşısındaki çaresizliği, anlayışsızlığı ve çözümsüzlüğü. Sıradan insanın sanatçılık adına cazgırlık edişi ve gerçek bir sanat dehasının, sıradan sorunlar arasında yitip gidişi. Oyun, bir bakıma Mozart'ın Viyana'da geçirdiği son on yıllık yaşamın öyküsü. Bir yandan Salieri'nin kıskançlıktan kıvrılıp bukleler yapan savaşımı ve dramı sergilenirken; bir yandan da bilimsel araştırmalara yaslanan bir Mozart portresi çiziliyor.

— Nasıl bir çalışma oldu, sonuçtan memnun musun?

— İstanbul Devlet Tiyatrosu'ndaki sanatçı arkadaşlarımla son derece uyumlu ve keyifli bir çalışma yaptık. Yeri gelmişken belirteyim: Salieriyi Can Gürzap, Mozart'ı Alev Sezer, Constanze'yi de Sermin Hürmeriç oynuyorlar. Diğer rollerde de güzel sürprizlerle karşılaşacaksınız. Provaların sonuna yaklaştığımız şu günlerde, gerçek bir takım oyunculuğunun eşiğindeyiz. Güney tayfı oluştu sayılır. Oyuna akışkan bir yapı ve alışılmışın dışında bir ışıklama düzeni getirmeye çalıştık. Müzik konusuna ayrıca ağırlık tanımak gerekti. Mozart ve Salieri gibi iki müzikçinin yaşamından kesitler aktardığımız bu oyunda, müziklerin banttan gelmesi içime sinmedi. Canlı müziğin tadını aradım. Böylece piano, yaylı çalgılar dördülü ve dört şancıdan oluşan bir grupla canlı müziğe yöneldik. Mozart'ın yapıtlarını bu müzik topluluğuna indirgeyerek sahnede gerçek bir müzik duygusu oluşturmayı seçtik. Meraklıları için şunu da ekleyeyim: Oyun 20.30'da başlayacak ama, saat 20.00'de salonda yerlerini alanlar, Mozart'ın "Küçük Gece Müziği"ni bir bütün olarak yaylı çalgılar dördülümüzden dinleyebilecekler. Özetle: en iyisini yapabilmek için elimizden gelen çabayı gösterdik. Biliyorsun, sanatta "en iyi"ye varmak bir düştür. Son söz de seyircinindir. Ama ben şimdiden şu kadarını söyleyebilirim: "Devlet Tiyatroları, Amadeus'un başarılar zincirinde sağlam bir halka oluşturmaya adaydır sanıyorum"...

— Tiyatroyla geçen yıllarını nasıl değerlendiriyorsun?

— Şöyle bir geriye bakıp düşünüyorum da, konservatuvarın tiyatro bölümüne girdiğim 1964 yılından reji öğrenimimi bitirip yurda döndüğüm 1974 yılına kadar olan on yıllık bir süreyi, kendimi tiyatro alanında eğitmeye vermişim. Bir on yıl da 74'den bu yana geçmiş. Şu son on yılda benden ne kadar yararlanılmış diye bakıyorum. Neredeyse eylemsizliğe, üretimsizliğe itilmişlik gibi bir bilançoyla karşılaşıyorum. Konservatuvar eğitiminde benden yeterince yararlanılmamış. Rajösör olarak benden gereğince yararlanılmamış. Doğrusu bunu biraz üzüntüyle karşılıyorum. Ama bir süredir yürüttüğüm yoğun çalışma, bu üzüntüyü hafifletiyor. Sonra düşünüyorum ki, yaşımız genç, üstelik üzülmeye de pek zamanımız yok...

Yücel Erten, Gülşen Karakadıoğlu ile..

SİNEMA

Sinemamızda sansür ve ihbar

MAHMUT TALİ ÖNGÖREN

Dışarda ödül alan filmlerimiz "sapık ideoloji tutsakları", "Avrupalılara beğendirmek için yapılan sefalet ve cehalet filmleri" ve... "bunlara alkış tutan yazar çizer takımının okumuşluğu mundar eden zavallı halleri" biçiminde tanıtılırsa, işin içinde bir iş var demektir.

2 Aralık 1983 günü 18239 sayılı Resmi Gazete'de "Filmlerin ve Film Senaryolarının Denetlenmesine İlişkin Tüzük" çıktı. Bir başka anlatımla, ülkemizdeki sinema sansürüne eski uygulamaların ışığı altında oldukça yeni bir düzen getirilmeye çalışılıyor.

Gerçekte, sinema sansürü Türkiye için yeni

Haftanın Filmleri

NEZİH COŞ

İnce bir toplumsal yergi...

MERHABA DÜNYA (Being There) / Yönetmen: Hal Ashby / Oyuncular: Peter Sellers, Shirley MacLaine, Melvyn Douglas, Jack Warden, Richard Dysart / ABD filmi, 1980 / 130 dakika / Getiren: Adam Yayıncılık / EMEK'te.

Mevsimin en ilgiye değer filmlerinden biri, bu hafta, yalnızca Emek Sineması'nda gösteriliyor. **Merhaba Dünya** adlı yapıt, daha önce, **Harold ve Maude** adlı ünlü oyunu sinemaya uyarlayan (1971), **The Last Detail** (1973) ve **Bound for Flory** (1976; 1936 ABD'sinde militan şarkıcı Woodie Guthrie'nin yaşamından kesitler) adlı sözü edilmiş filmleri bizde gösterilmeyen, **Sosyete Kuaförü** (Shampoo; 1975) ve **Eve Dönüş** (Coming Home; 1978) gibi iki yapıtıyla tanıma olanağı bulduğumuz 1939 doğumlu Hal Ashby'nin imzasını taşıyor. Ashby, sürekli toplumsal eleştiriye yönelen, filmlerinin anlatımları, konularına göre değişik özellikler gösteren bir yönetmen. Örneğin **Sosyete Kuaförü**'nde Los Angeles sosyetesinin ahlaksal yozluğuna oldukça beylik öykü öğeleri içinde eğilirken (çapkın bir kuaför), tecimsel kaygılara ağırlık vermiş, dolayısıyla da çok özgün bir yapıta ulaşamamıştı. **Eve Dönüş**'te öyküsünün bol konuşmaya dayalı yapısına kişilikli bir anlatım getirememiş, daha çok insancıl düzlemde Vietnam Savaşı'na karşı çıkışıyla ilgi uyandırmıştı.

Ashby **Merhaba Dünya**'da Polonyalı göçmen yazar Jerzy Kosinski'nin kendi romanından yazdığı bir senaryoya bağlı kalırken, filmin anlatımını yine kendi doğal akışına bırakmış görünüyor. Böylece konunun canlandığı bölümlerde daha etkili bir düzeye çıkan sinema dili, bol konuşmalı ya da hiç konuşmasız sahnelerde durgunlaşıyor, kimi seyirciyi aslında hiç de işlevli olmayan biçimde "sıkıyor". Öte yandan senorya ve film, temel gücünü anlatımdan çok, yine konunun içerdiği çok zengin toplumsal eleştiri öğelerinden, boyutlu ve düzeyli gülmecesinden alıyor.

Ashby-Kosinski ikilisi, çocukluğundan beri bir zengin evinda bahçıvanlık yapmış, 50 yaşlarına dek sürekli bu ev ve bahçesinde yaşayagelmiş, hiç sokağa çıkmamış, otomobile hiç binmemiş, okuma-yazma bilmez, dünyası çok kanallı ve uzaktan komuta etmeyi sevdiği TV'siyle sınırlı saf, tertemiz bir insanın, Bay Chance'in (P. Sellers) evin sahibi ölüp evsiz ve işsiz kaldıktan sonra, onun ciddi giysi-

olaylarını ve bundan duyulan korkuyu, kısaca toplumsal bir huzursuzluğu vurguluyor. Daha sonra Bay Rand ve çevresindeki olaylarla kamera yöneticiler dünyasına çevriliyor. İçi boş, anlamsız ekonomik durum çözümlemeleri yapan, "zevahiri kurtarmak" için iyi tanımadığı Bay Chance'nin kimi önemsiz sözlerini kullanmaya çalışan ve giderek onun ilgi gören kişiliği karşısında eziklik duymaya başlayan bir ABD başkanı (J. Warden) portresi çiziliyor. Ölümünü bekleyen milyarder Bay Rand'le (M. Douglas) eşinin (S. MacLaine) Bay Chance ya da Chancey Gardiner'a - Gardener (bahçıvan) değil- duydukları yakınlık, bir doğallık ve açıksözlülük gereksinimini dile getirirken, siyaset çevrelerinde bu erdemlerin kalmadığını da inceden inceye düşündürtüyor. Sonunda Bay Chance'in yeni başkan için bulunabilecek en uygun aday sayılması, yergiyi doruğa çıkarıyor.

Ashby, Bay Chance'in ilk patronu tarafından alabildiğine TV'ye alıştırılmış bir emekçi oluşuyla da kitle güdümü üzerine keskin bir eleştiri getiriyor; öyle ki, yaşam bilisizi Bay Chance, TV tutkusu yüzünden Bayan Rand'in duygusal ve giderek cinsel yakınlaşmasına da yanıt veremez durumda gösteriliyor. Bu eksikliğini yine TV'ciğinden izlediği öpüşme görüntülerini uygulayıp gidermeye çalışmasıysa, TV'nin toplumun gündelik yaşamını etkileyiş ölçüsüne getirilen bir başka ince yergi oluyor... Alay ve eleştiriyle sergilenen bir başka toplumsal gerçeklik de Bay Chance'in kimliği ve özgeçmişinin öğrenilmesi gereksinimiyle beliriyor; kahramanımızın kimliği ne CIA'nın, ne FBI'ın dosyalarında bulunabiliyor; böylece film, ABD'de iş ve siyaset çevrelerinden sıradan insanlara dek çok geniş bir yurttaş kesimi için fişler, dosyalar tutulduğu gerçekliğini (ister gülün, ister ağlayın) bir kez daha ve yüksek bir gülmece dozu içinde vurgulamış oluyor.

Hal Ashby "Merhaba Dünya" ile Amerikan toplumu üzerine eleştirel gözlemler getiriyor.

Merhaba Dünya'nın sinema dili belirttiğim gibi çok güçlü değil; ama kendine özgü bir yalınlık ve bütünlük taşıdığı da söylenebilir. Örneğin filmin anlatımına egemen olan durgun-

Sonra da bir süre işsizliğin keyfini çattım.

— Aristofanes'in "Barış"ını değişik bir yorumla Ankara Sanatevi'nde çalışmıştın. Sonra o oyun, İstanbul'da Abdi İpekçi Barış Ödülleri programı içinde de oynandı. Oyunun sağladığı ilgi nasıldı?

— Aristofanes'in "Barış"ını yeni bir uyarlamayla Ankara'da Sanatevi'nde sahnelemiştim ama; İstanbul'da Abdi İpekçi Dostluk ve Barış Haftasındaki temsili, daha sonra kurduğumuz kısa ömürlü bir toplulukla gerçekleşti. "Seyirlik" toplulu-

TİYATRO - OPERA

İSTANBUL

— İstanbul Devlet Tiyatrosu'nda "Kırmızı Pabuçlar" adlı çocuk oyunu gösterime sunuluyor. Taksim Sahnesi'nde, Pazar günleri 11.00 ve 15.00'te sergilenecek olan oyunu Faik Ertener yönetiyor. Esin Afşar'ın Türkçeleştirdiği oyunda başlıca rolleri; Faik Ertener, Mefaret Atalay, Simay Küçük, Altuğ Yücel, Vecihi Ofluoğlu ve Metin Beyen paylaşıyorlar. Oyunun müziklerini Taci Özmen, danslarını Editha Alnıaçık, dekor ve giysilerini Nurettin Özkönü hazırlamış.

İZMİR

— İzmir Devlet Opera ve Balesi'nde, G. C. Menotti'nin "Konsolos" operasının çalışmaları sürdürülüyor. Bürokrasinin aşılmazlığını konu alan operada dekor ve giysileri Talay Toktamış hazırlıyor. İzmir Devlet Opera ve Balesi yetkilileri, ilk kez üç perdelik bir operanın tümüyle kendi olanaklarıyla gerçekleştirildiğini ve 9 Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tiyatro ve Sinema Bölümü ile ortak bir çalışmayla hazırlandığını belirtiyorlar.

— İzmir Devlet Tiyatrosu'nda Hidayet Sayın'ın yazdığı, Erol Amaç'ın yönettiği "Pembe Kadın" adlı oyun gösterime sunuldu. Oyun-

da; Hepşen Akar, Aylin Göl, Macit Sonkan, İ. Melis İçelli, Selmin Barutçuoğlu, Şener Ünal, Recai Topaç, Cevdet Arıcılar ve Ertan Dinçer rol alıyorlar. Oyunun dekor ve giysileri Sertel Çetiner'ce hazırlandı.

Tiyatroda, Diego Fabri'den Tarık Leventoğlu'nun Türkçeleştirdiği, Ümran Uzman'ın yönettiği "Gönül Avcısı" adlı oyunun çalışmaları sürdürülüyor. Oyunda; Önder Alkım, Melek Tartar, Serap Büyükağaoğlu ve Zuhal Olcak rol alıyorlar. Dekor ve giysileri Gülümser Görgün hazırlıyor.

Hadi Çaman Tiyatrosu
Altı Oyunlarına Başlıyor

Hadi Çaman-Yeditepe Oyuncuları, Ocak ayı sonunda Kadıköy Halk Eğitim Merkezinde Altı Oyunlarına başlayacak.

Topluluk, Edward Albee'den Haldun Dormen'in Türkçeye çevirdiği **Hayvanat Bahçesi** ile Güner Sümer'in **Baba ile Oğul** adlı birer perdelik iki oyununu Oben Güney sahneliyor. Tek perdelik iki oyunda Yüksel Gözen ve Hadi Çaman rolleri paylaşıyor.

SERGİLER

ADANA

— Adana Belediye Tiyatrosu fuayesinde AFAD üyeleri Fethi Sabunsoy ve İlker Mağa'nın "Her Çiçek Açan Ağaca Merhaba" fotoğraf sergisi açıldı. Sergi 23 Ocak'a dek izlenebilecek.

bir uygulama değildir. Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra yabancı postalar kaldırılmış, film dışalımı başlamış ve merkezi yönetimin taşra kuruluşlarınca filmler sansür edilir olmuştur. Ama sinema sansürü ilk kez resmen 9 Haziran 1932 gün ve 12977 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile geldi. O güne değin yürütülen yerel sansür uygulamasına göre filmler gösterilecekleri kentlerin valiliklerince görevlendirilen iki polis memuru tarafından izlenir ve halka sunulmasına gerek olup olmadığı kararlaştırılırdı. Bu konuyu incelemiş olan Özkan Tikveş ve Alim Şerif Onaran'ın belirttiğine göre, sansür sırasında filmlerde "Türkiye aleyhinde" bir şeyler olup olmadığına bakılır, "genel ahlak" anlayışına aykırı sahnelerin bulunmaması gözetilirdi. Her iki nokta dönüp dolaşıp en son sansür tüzüğünde de yer aldı. 2 Aralık günlü tüzükteki "Amaç" bölümünün 1. maddesinde de filmlerde "Türkiye aleyhinde bir nokta bulunmaması" düşüncesi, "Devletin iç ve dış güvenliğini olumsuz yönde etkileyecek, ulusal duyguları incitecek... filmlerin önlenmesi" biçimine dönüşmüştür.

"Filmlerin ve Film Senaryolarının Denetlenmesine İlişkin Tüzük"teki ilk maddenin 1932 öncesinden günümüze değin bu biçimle gelmesi çok düşündürücü olsa gerektir. Gerçi Türkiye'nin anarşi dolu yıllarda ve son dönemde geçirdiği tehlikelerden sonra "Devletin iç ve dış güvenliği" üzerinde ısrarla durulmasını yadırgamamak gerekir ama, aynı noktanın bir sanat dalı olan sinemayla ilgili olarak ele alınmasındaki ve üstelik yeni sansür tüzüğünün hemen ilk maddesinde yer verilmesindeki anlamı yadırgamamak olanaksız. Özellikle ülkemizde, ama tüm dünyada da film yapımının en zor koşullarla gerçekleştirildiği ve sinemanın bir "sanat" olduğu düşünülürse, böyle bir alana hemen "Devletin iç ve dış güvenliğini" gözeterek girmenin sonuçta ne tür bir horlanma ve yıpratma getireceğini (yıllardan beri de getirdiğini) düşünmek bile istemiyor insan.

1932 yılından önceki sansür uygulamasında gözetilen "filmlerin "genel ahlak"a aykırı olmaması noktasının yine 1983 yılındaki tüzüğün ilk "amaç" maddesinde bulunmasının da kimseyi şaşırtmadığına eminim.

Biz ortada olmayan bir "ahlak" anlayışını, göstermelik bir savunma biçimiyle yüceltmeye çok meraklı bir bürokrasiye sahibiz. Sinema sansür tüzüklerinin ve uygulamalarının da hepsinde bu merakımızı boş yere sergileyip dururuz. Ama bu resmi tüzükler ve sansür uygulamaları, "ahlak"ın bir tanımını yapmaya hiç yanaşmaz. Oysa son tüzükte "sinematografik film, senaryo, çevirim senaryosu, afiş, kopya, bilimsel film, belgesel film, öğretici film, eğitici ve özel nitelikli film, teknik film, güncel film, reklam filmi" gibi somut deyimlerin hiç de yeterli olmayan tanımlamalarına yer verilmiş. Ama sürekli olarak korunmaya çalışılan ve özellikle de sinemada bir zarara uğraması engellenmek istenen "ahlak" gibi soyut bir deyimin tanımlamasına hiç girişilmiyor. İyi ki girişilmiyor. Eğer girişilseydi, kim bilir ne güldürücü tanımlamalarla karşılaşırdık. Ne var ki, sansür tüzükleri bu gibi soyut tanımlamalarla hiç ilgilenmediklerinden ötürü de, "yapılmasın" dediklerinin "yapılmamasını" hiç sağlayamıyorlar.

Nitekim, 2 Aralık 1983 günlü sinema sansür tüzüğünün ilk bölümündeki ilk maddede amaçlardan birinin de "...ahlak ve adaba aykırı nitelikteki filmlerin çekimini ve halka gösterilmesini önlemek" olduğu belirtiliyor. Eğer ülkemizde 1970'li yıllardan beri büyük bir rahatlıkla gösterilen "seks filmleri"ni "ahlaka aykırı" olarak kabul edersek, 1932 yılından önceki yerel sansür uygulamasında ve 1932 yılından beri çıkarılan sansür tüzüklerinde bulunan "ahlak" maddesine ya da amacına ve uygulamasına karşın, çıplaklığın ve sevişmenin en kaba, en kışkırtıcı ve en bayağı biçimde sergilendiği filmlerin niçin hâlâ örneğin istanbul'da Beyoğlu'ndaki ve Ankara'da da Hukuk Fakültesi'nin yanındaki sinemalarda oynatıldığını açıklamak bürokrasimiz için olanaksızdır. Kaldı ki, bu tür sinema filmlerini "sinema sanatı"nın bir parçası olarak saymamız mümkün olmadığı gibi, film gösteriminde içtenlikle ve gerçekten gösterilmemesi gerekeni de sansür yoluyla engellemenin sağlanamayacağını öğrenmek zorundayız. 1983 yılında çıkan son sansür tüzüğünden bürokrasimizin bunu hâlâ öğrenememiş olduğunu anlıyoruz. Ama sansürle gercek "sinema sanatı" kategorisine giren filmlerin önlenemeyeceğini anlayan kimi çevreler, başka yollarla bu türdeki filmlerin, şimdilik yapımını değilse bile, gösterimini engellemek üzere çeşitli yollara başvurmakta ve geniş çapta başarılı da olabilmektedir.

Ne yazık ki, sinemamızın içindeki çeşitli gruplar önce bir takım yazılarla son yıllarda yurt dışındaki sinema şenliklerinde en büyük ödülleri kazanan filmlerimizi "karalamaya" başladılar. Burada hemen şu iki noktayı belirtmek gerekiyor. Dışarda ödül alan filmlerimizin bir çeşit "dokunulmazlığı" olduğunu ileriye sürecek değiliz. Ayrıca, yurt içinde ya da dışında sinemamızın ödül kazanan filmlerinin "eleştirilmezliği" de yoktur. Ama eğer bu filmler ve bu filmleri yurt içinde yazılarıyla "koruyanlar", bir takım sinema yazılarında ya da demeçlerde "sapık ideoloji tutsakları", "Avrupalılara beğendirmek için yapılan sefalet ve cehalet filmleri" ve "...bunlara alkış tutan yazar çizer takımının okumuşluğu mumdar eden zavallı halleri" biçiminde tanıtılırlarsa, işin içinde bir iş var demektir. Hele kalkıp da bu gibi filmlerimizin Türkiye içinde "izleyici bulamadığı" ileriye sürülürse ve "Neden bu filmler, hep piyasa dışı kaynaklarla yapılabilmekte, piyasa yapımcıları, işletmeciler bu tarz filmleri istememektedir?" gibi sorular yine bir takım yazılarda sorulursa, işin içindeki işin çok da ciddi olduğu ortaya çıkar.

Bu tür filmlerin ülkemizdeki "gösterim" ayaklarından rahatlıkla yararlanamadığı ve gösterilecek sinema salonu bulamadığı bir dereceye değin doğrudur. Ama bunda bu filmler aleyhinde basın yoluyla yapılan ve örneklerden kimilerinin yukarda belirtildiği "ihbar"ın hiç mi etkisi yoktur? Bu "ihbar" sonucunda sinema sahiplerinin "korktukları" ve adı geçen türdeki filmlerin sanki "gizli ve saklı birer amacı" varmış gibi yorumladıkları ve salonlarının perdelerini onlara kapadıkları bir gerçek değil mi?

İşin içindeki işin bir başka yanı daha var. Tüm eksiklerine ve yetersizliklerine karşın, bu tür filmler 70 yıllık bir geçmişi bulunan sinemamızın içinde, 1969 yılından başlayarak günümüze değin gelen dönemde, ilk kez yeni bir biçem arayışına girmişler ve bu "ihbar"ı yapanların da oluşturduğu filmlerdeki gelişmemiş, kokuşmuş, yozlaştırıcı ve toplumu uyutucu kalıpların dışına çıkmaya çalışmışlardır. Üstelik bu değişik türdeki filmlerimiz film gösterim mevsiminin en uygun döneminde ve en uygun salonlarda gösterildiklerinde çok büyük bir izleyici kitlesi de bulabilmektedirler. "İhbar"da belirtildiğinin aksine, bu filmlerin çok büyük sayılara erişen izleyicileri vardır. İşte "ihbar"ın ve sinema salonlarının bu filmlere kapatılmaya çalışılmasının bir büyük nedeni de budur. Bu tür filmleri yapmayanlar, yapamayanlar onların rekabetinden korkmakta ve önce bir takım "ihbar"la onları karalayarak sinema sahipleri "korkutulmakta" ve böylece de yıllardan beri çekimi sürdürülen yoz ve toplumumuzu ve evrensel insan değerlerini aşağılayan filmlere sinema salonlarının kapılarının kapalı tutulmasına çalışılmaktadır.

Sinema salonlarının sahipleri arasında kurulmuş olan "gösterim tekelleri" de bu "ihbar"a kendilerini kaptırdıklarından, bir de bu tekelleri kuranlar eski türdeki filmlerle çok kolay para kazandıklarından ve yeni türdeki filmlerin "film yapım ve izleme geleneği"nin değişebileceğinden korktuklarından ötürü yeni filmlere ya tümden kapılarını kapıyorlar ya da ancak mevsim dışındaki dönemlerde sınırlı olarak açıyorlar. "Gösterim tekelleri"nin bu filmlere kapılarını kapamaları, onların "başarısızlığını" simgeleyen bir gösterge olamaz. Geçmişteki örneklerden biliyoruz ki, bu tür filmler gösterim mevsiminin en yeterli döneminde ve en uygun salonlarda gösterildiklerinde, eski türdeki filmlerden daha büyük izleyici kitlesini çekmesini başarmaktadırlar.

Böylece görülüyor ki, ülkemizde sinemamıza çıkarılan bürokratik sansür engeline ek olarak oluşturulan bir de "ihbar"a ve ekonomik baskıya dayalı bir başka engel daha vardır. Bu ikinci engelin "sinemamızın içinden gelmesi" ise bir başka üzücü nokta olmuştur. "İhbar"da üzerinde durulan "Neden bu filmler, hep piyasa dışı kaynaklarla yapılmaktadır?" sorusunu bir başka yazımda incelemek istiyorum. Ama şimdilik, "ihbar"da bu "piyasa dışı kaynaklar"ın sanki "tehlikeli" ya da "zararlı" çevreler gibi gösterilmek istendiğini ve gerçeğin hiç de böyle olmadığını vurgulamakla yetinmenin yararı var.

GALERİLER—SERGİLER 5227845—5229257

leri içinde, bir rastlantı sonucu girdiği yeni bir varlıklı çevredeki durumunu anlatıyorlar. Uğradığı kaza sonucu, ABD Başkanı'nın özel danışmanı, yaşlı ve hasta zengin Bay Rand'ın saray yavrusu konutunda her şeyini yitirmiş bir iş adamı sanılarak ağırlanan Bay Chance, doğallığı, açıksözlülüğü ve bahçe-bitkileri üzerine benzetme olarak algılanan kimi yorumlarıyla bu çevrede büyük ilgi uyandırıyor; görüşme olanağı bulduğu Başkan'ın bile dikkatini çekiyor; TV'de bir söyleşiye çıkıyor; giderek ayrımına varmaksızın yeni başkanlık seçimleri için Beyaz Saray kurmayının en güçlü adayı sayılmaya başlanıyor.

Ashby, başlangıçta olağan yaşamın dışında kalmış kahramanını büyük kentin göbeğine atıverince ilginç gözlemlere ulaşıyor: Bay Chance kendisine yardımcı olan insan bulamıyor çevresinde. Yönetmen, insanların birbirlerine karşı edindikleri kayıtsızlığı, içe kapanmayı, giderek küçük çapta da olsa şiddet luğun yaşam yabancısı Bay Chance'ın dünyaya bakışındaki durgunluğa denk düştüğünü belirtmek yanlış olmaz. Öte yandan film, konusundan kazandığı genel yergi ve gülmece havası dışında tek tek küçük çekimlerde de zengin güldürü öğeleri içeriyor. Ama tüm espriler, ince, aydın işi espriler. 1980'de ölen Peter Sellers, Bay Chance rolüyle oyunculuğunun doruklarında dolaşıyor. Shirley MacLaine gençliğini hiç de arattırmıyor. Melvyn Douglas ise "en iyi yardımcı erkek oyuncu" Oscar'ını aldığı Bay Rand kompozisyonuyla filme gerçekten çok şey katıyor. Joynny Mandel'in caz müziği çalışmasının yönetmene sağladığı desteği de belirtmeden geçmemek gerek. **Merhaba Dünya** ikinci hafta oynaması kuşkulu, aydın seyirciden ilgi bekleyen düzeyli bir Amerikan filmi (Filmi getiren Adam Yayıncılık ve Ülkü Tamer kadar, kesmeden oynatan Akün Film işletmesine ve Emek Sineması Müdürlüğü'ne de teşekkürler...)

Melodram anlayışıyla ilericilik

İHTİRAS FIRTINASI / Yönetmen: Halit Refiğ / Oyuncular: Gülşen Bubikoğlu, Cihan Ünal, Zuhal Olcay, Raik Alnıaçık, Haluk Kurdoğlu, Diler Saraç, Mary March / Erler Film yapımı, 1983 / LALE, YUMURCAK, REKS, vb.

Geçen mevsim **O Kadın** ve **Leyla ile Mecnun** ile hiç de iyi notlar almayan ama ikincisiyle gişe yönünden "bir numara"ya yükselen Halit Refiğ, bu mevsim pek göz doldurmayan **Beyaz Ölüm**'den sonra yeniden karşımızda. Refiğ'de bir nokta belirgin. Yönetmen eski "sınıfsız toplum" tezlerini bir yana bırakır ve yavaş yavaş belli ilerici tutumlara yönelir gibi. **O Kadın** fotoroman anlayışındaki öyküsü ve anlatımına karşın, belli bir varlıklı toplumsal çevreyi karşısına alma çabası içindeydi. Keza, düzeylice dekor kullanımı dışında, tiplemesi ve öykü kuruluşuyla alabildiğine ilkel ve şematik olan **Leyla ile Mecnun**'da da zengin ve güçlü Arap şeyhinin karşısında yoksul başkahramanımızın savaşımı anlatılmıyor muydu?

İhtiras Fırtınası'nda, bu kez biraz değişik bir roldeki (gazeteci, müzik öğretmeni Jön Türk) Cihan Ünal'ın karşısında düzeyli oyunuyla Zuhal Olcay da var.

İşte Refiğ'in bu yeni çizgisi **İhtiras Fırtınası**'nda da sürüyor. (**Beyaz Ölüm** için aynı şeyi söyleyemiyorum). Bu kez de II. Abdülhamit'in istibdat dönemi ve meşrutiyetin ilk yıllarında geçen bir öykü izliyoruz ve ön plandaki gönül sorunlarının ardında (özellikle filmin ilk yarısı için) açık, belirgin bir Abdülhamit karşıtlığı sözkonusu. Bu, filmin tarihe bakışındaki olumlu yönü. Bir başka olumlu nokta dekor kullanımı ve atmosfer kurmada sağlanan düzey. Film, gerçekten de XX. yüzyıl başı İstanbul'undan esintiler getirebiliyor. Hurşit Yenigün'ün müzik çalışmasının da bunda belli bir katkısı var.

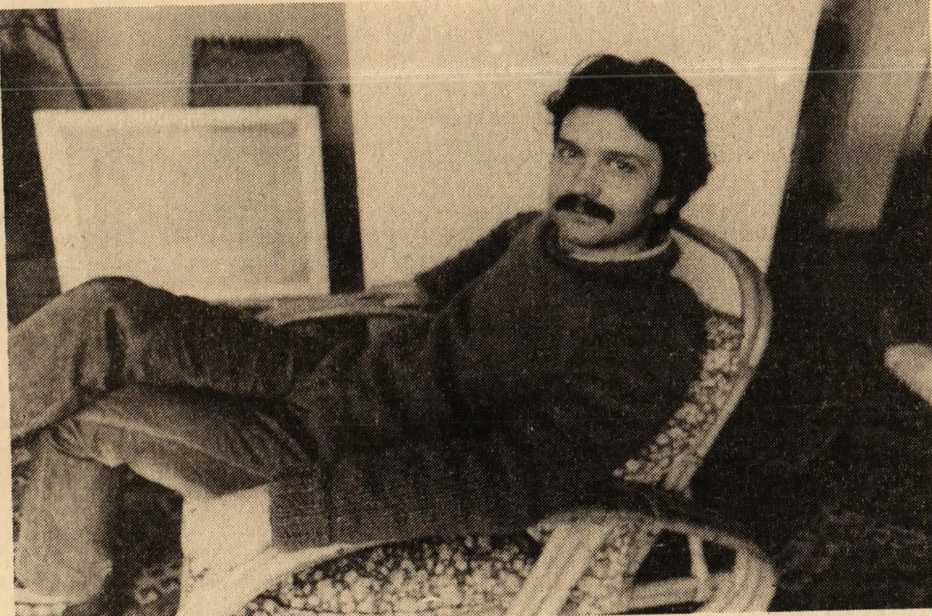
Ancak ve ancak, sonuç olarak ne izliyoruz? Ana öykü esas olarak ne? Bunların yanıtı hiç de olumlu değil. Gazeteci Jön Türk Feyyaz'la (C. Ünal) kişisel çıkar umarak Abdülhamit karşıtlarına yardım eden sakat yüzbaşı emeklisi Recai Bey'in (H. Kurdoğlu) güzel ama erkek gibi yetiştirilmiş kızı Müşerref (G. Bubikoğlu) arasındaki aşkın çeşitli nedenlerle sonuçsuz kalıp ikisinin de başka insanlarla evlenmesiyle doğan gelişmeler, melodram kalıpları ve fotoroman estetiği içinde (çabuk çabuk gelişen olaycıklar dizisi halinde) görüntüleniyor. Çok inişli-çıkışlı, uzun zaman kesitlerini içeren bir öykünün 90 dakikaya sığdırılmaya çalışılmasından doğuyor bu. Sonuç kişilerin ruhsal durumları derinlik kazanamıyor; yüzeydeki bir-iki nokta davranışları açıklamak için yeterli sayılıyor (erkeksi ve özverili Müşerref, ikbalci baba, aşkına yenik düşen Feyyaz, sadık eş Müjgan - Z. Olcay-, "kötüler kötüsü" kadın düşkünü Haşim -R. Alnıaçık-). Yine yerli melodram kuralları gereği, sevdiği dışında bir erkeğe teslim olan kadının, öykü sonunda ölmesi gerektiğini baştan tahmin etmek güç olmuyor. Filmin son yarım saati gönül kördüğümünün gelişmesi ve çözümüyle geçerken zaten fonda kalan toplumsal olaylar tümden önemini yitiriyor. Meledram öğeleri çok ağdalı biçimde olmasa da yumuşak bir dille (Refiğ'in başarısı bu mu?) öyküye egemen oluveriyor. ana soru "kim kime kalacak?" haline geliyor.

Sonuç olarak **İhtiras Fırtınası,** kimi olumlu yönlerine karşın, genelde Halit Refiğ'in 1960'lardaki filmlerinde, hatta TV için yaptığı aynı tarihsel döneme eğildiği **Aşk-ı Memnu**'nda gözlemlenen titiz, ölçülü çalışmalarından uzak, zayıf bir yapıt. Senaryo yazarı Nezihe Araz, melodramda bir Kerime Nadir sulugözlülüğüne düşmüyorsa da (özellikle ikinci yarıda) türün genel "boyutsuz entrika", "temasız olaycıklar dizisi" anlayışını kıramıyor. Ortaya, tarihe bakışta (geri planda) belli bir ilericilik içeren yoğun bir tarihsel aşk fotoromanı düzeyi çıkıyor. Refiğ'in bu düzeyi aşıp daha iyi çalışılmış senaryolarla daha güçlü yapıtlar verebileceğine inanıyorum.

Balkan Naci İslimyeli ile söyleşi:

Cinselliği olmayan bir ot resmi bile çizmek istemem

Röportaj: **SEZER TANSUĞ**

Balkan Naci İslimyeli

— "Urart'ta sergilenen yeni resimlerini görenler, büyük ölçüde değişmiş olduğunu söylüyorlardı. Bu konuda onlara katılıyor isen, bu değişimin yönü hakkında neleri açıklamak istersin?"

— "Hepsine teşekkür ederim önce. Sanatta değişmek, yenilenmek benim en büyük değer ölçütlerimden biridir. Ama bu değişimin yönünü ve yüzdesini saptamak, öncelikle resmimi yakından inceleyenlerin hakkı. "Bambaşka bir Balkan Naci bu." diyenler yanılıyorlar. Değiştim ama "Ben" olarak değiştim. Kendimi yitirdiğim kanısında değilim. Öyleyse kısaca kalan ve yenilenen özellikleri sayayım istersen. Figürün mekânla ya da insanın iç ve dış sınırlamalarla ilişkileri ve bundan doğan gerilim sürüyor; üstelik yoğunlaşarak sürüyor. Figürlerin yalnızlığı, ama tipik olma durumları ve bu nedenle çoğullaşıverme özellikleri sürüyor. Yüzey tutkusu, alan derinliğini belirli bir düzlemde eritme özelliği sürüyor. Özle içiçe gelişen ve her defasında kendi tekniğini yaratmaya çalışan sabır sürüyor. Atmosfere yaydığım, eşyalara ve figürlere söylediğim cinsellik sürüyor... Yenilenme ise plastik elemanların en aza indirgenmesi çabası içindeki parantezlerdir. Resmim için ölçütüm şu! Yalınlık içinde yoğunluk. Değişimlerin hepsi bu doğrultuda olmuştur. Örneğin renk gibi olmazsa olmaz sanılan bir öğeyi en aza indirgedim. Grafik öğeler, çizgisel özellikler lekeler içinde iyice küçüldüler. Dokusal yapı için de aynı şeyi söyleyebilirim. Resmime giren tek yeni eleman ışık (öyle sanısını vermesine karşılık) hiçbir gerçeklik taşımıyor. Tamamen düşsel, fantastik bir aydınlatma bu; siliyor, değiştiriyor ya da birbirine bağlıyor. Işık değerleri arasındaki kimi yerde patlama noktasına varan sertlik resmime yeni bir gerilim kazandırdı. Fakat bu ışınsal gerilimi yüzey sevgim nedeniyle hacımsal şiddetten kurtarmaya, yine de bir sükûnete bağlamaya çalıştım. Sanıyorum bu resimlere tuhaf bir duygusal gelgit kazandırdı."

— Kendi üslûp özelliklerini tanımlamakta kullandığın sözlü ve sanırım şiirsel de olan imajların var mı?

— "Biz ressamlar gözümüze ve resmimize koyduğumuz her şeyi koynumuza alırız. Yani onlarla sevişiriz. Bu bir aşktır. Duygusuz şiirsiz olmaz. Artık eskisi gibi benim için çok özel imgelerim, simgelerim yok. Artık herhangi bir şeyin, sıradanlığın içinde arıyorum kendimi. Önemli olan şiirsel imgeler aramak değil; olmayanı şiirleştirmektir. Onun için de sana belirgin örnekler veremiyorum."

— Klasik kavramına gösterdiğin ilgilerin nedenleri ve sonuçlarını biraz daha ayrıntıya kavuşturur musun?

— "Klasik kavramına gösterdiğim ilginin nedeni bizzat klasiklerdir. İnsanlık bütün bir tarih. Muhteşem bir de deniz olduğunu duyar da onu nasıl merak etmezsiniz? Caravaccio'suyla, Tiziano'suyla, Carpaccio'suyla, P.D. Franceska'sıyla bütün büyüklerden bir güzel sopa yedikten sonra şımarmamayı öğreniyor insan. Yalnız bunlar aynı zamanda "Korkunç Ebeveynler". Onların gölgesi altında yaşamak da zifiri karanlık bir şey. En iyisi canlı iki insan

— Estağfurullah. Monokrom renk kullanımın gene de ancak gecenin, karanlığın ya da siyahın içinde farkolunabilen bir öğeye benziyor. Yani siyah beyaz yaklaşımlarına ilişkin bir değer, siyah beyazı zorlayan onu aşan bir şey, ne diyorsun?

— "Çok doğrusun. Gece monokrom bir gizdir. Venediğin daracık sokaklarında yürürken bir orospu sigarasının anlık şavkıyla aydınlanan bir yüzle karşılaşır ve onu hemen yitirirsen, bu yüz otele kadar biçimden biçime dönüşerek arkandan gelir. Gri ve trajik sarılar karışımı bir şeydir bu. Görülümez ancak düşlenir. Monokrom renklilerde de aynen siyah beyazlarda olduğu gibi bir renk hayaleti yaratmaya çalıştım."

— Monokrom renkli resimlerini ilerideki resimlerine yönelik bir işaret sayıyorum. Tabii amacım seni o yöne itelemek değil. Ama yanılmadığım kanısındayım. Ne dersin?

— Ben rengi yitirmediğimi ancak şimdi gerçek renklerimi bulduğumu düşünüyorum. Çünki benim atmosferimdeki her şey göstermeye değil, hissettirmeye yönelik. Yani resim yüzeyinde kalmayıp, onu aşan bir tavırla. Renk gibi kanlı canlı bir görsel alışkanlığı da böyle yorumlamam kaçınılmazdı. İlerisi içinse bir şey söyleyemem. Bana güven olmaz."

— Gelişimini daha bir dikkatle izleyenler, temaları şimdikilerden biraz daha fantastik olan birkaç yıl önceki siyah beyazlarınla, bu işte çok ustalaştığın son resimlerin arasındaki bağlantıyı farkettiler; pekâlâ bu tema farklılaştırmasını gerektiren iç zorunluluklar nelerdi?

— "Bana çok dolaylı ve girift bir biçimsel dil geliştirdiğimi söylüyorlardı. Bunun bir tür kavrama zorluğu yarattığını görünür imgeler dışında bir uzatmaya ve dağınıklığa neden olduğu söyleniyordu. Bu uzantıların literer bir tehlike yaratabileceğini ima ediyorlardı dostlarım. Amacım başından beri resim yüzeyiyle sınırlı kalmamaktı. Nitekim bugünkü büyük yalınlaşığü içinde geçmişi bugüne yeğlemek vardır. Özlem ağırlığı içinde çağdaş dinamizmi yitirmek vardır. Bende bunlar var mı? Geçmişin hergün yakıldığı, yıkıldığı kaydının silindiği bir toplumda geçmişe biraz da içimiz yanarak, özlemle bakmışız çok mu? Bakmayanlar utansın. Aramak dediğin çok doğru. Evet bu sergideki ve diğerlerindeki ortak tema bu: Aramak. Kendini, meraklısını, düşlerini aramak. Ama ne ben ne de figürüm aradığını bulmamalı. Yoksa resmim oracıkta biter. Ayrıntı dediğin bende hiç yoktu. Bütün imgeler biçim ve anlam bütünlüğü içinde (bence) gerekliydiler. Bu son yalın dönemdeyse bunlardan arta kalan boşluğu, aranan şeyin sorusu doldurdu."

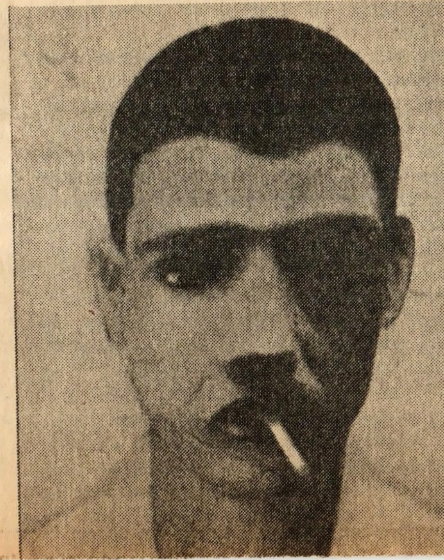
— Galerinin ayrı bir mekân bölümünde de fotoğraf düzenlemelerini sergiledin. Bundan amacın neydi?

— Figürü üslûp debdebesinden sıyırıp daha gerçekçi bir çizgide ele alınca bunun fotoğrafik imgeyle farkını hem sınamak hem de vurgulamak istedim. Nitekim figürasyondaki klasik özellikleri fotoğrafik sanan aceleciler için bunun çok yararlı olduğunu gördüm. Bu hem benim için hem izleyici için gerekliydi. Sonra hiç doyum bulmamış sinema yönetmenliği aşkımı birazcık yatıştırmak isteği de vardı. Stüdyo fotoğrafçılığı içinde kendi resim dünyamı kurma isteği de.. En önemlisi gelecekteki denemelerim için ilk işareti vermek ve Türkiye'de bu olayı olabildiğince yetkin biçimiyle başlatmaktı. Fotoğraflarımdaki biçimsel yöneliklere gelince: Temel fotoğrafik öğelerden biri olan alan derinliğini yok etmeye, hacımsal yapıyı iki boyuta indirgemeye çalıştım. Bir tür hayal perdesi gerdim stüdyoya. Ters ışıklandırmayla sağladığım gölgeler (yüzey planlar) ve gerçek figürler arasında fantastik bir diyalog kurmaya çalıştım. Yani bizim karagöz geleneğinin folklora bulaşmamış çağdaş bir aşaması gibi düşündüm olayı, sonra fotoğrafta resimde yaptığımın tam tersini denedim: Renkli fotoğrafta siğün çehrelerle, çehrenin soyutlanmış genel niteliklerini belirli ifade boyutlarına göre yorumladığın koşullar arasındaki hangi ilişkileri yansıtıyor. Bu soruyu insan yüzlerinin ne ölçüde kişisel çağrışımlara yol açtığı şeklinde daha da yalına indirgemek mümkün elbet.

— Virginia Woolf için çok kolay oldu. Çünkü bir sanatın bütün incelikleriyle cisimlendiği ender yüzlerden biriydi. Gerçek portresinin gerisinde kalmaya, ona pek dokunmamaya hazırdım. Mekânla ilişkisinde şizofren bir düzen tasarımı bence daha ağırlıklıydı. Sergimdeki portrelerdeki gerçeklik duygusu bir tür provakatif çağrışım duygusunu aşmıyor. Yani, tam hatırlayacağınız bir yüzü birden kaybediyorsunuz, ışık aranıza giriyor. Bu çağrışımların dozunu ayarlayabildim mi, bilmiyorum. Ama seyircinin bu yüzlerle tanış çıkmasını istiyordum. Ve sonra hemen yitirip aramasını, tıpkı düşlerdeki gibi."

— Resimlerinde oldukça gizlenmiş erotik izlenimlerin gerçekte yoğun bir değer ölçütü oluşturduğundan söz etmemiz mümkün mü? Bu yoğunluğun hangi öğlerde saklandığını da anlatır mısın?

— Bu soruyu çok sevdim. Çünkü hünsa bir sanat olmaz. Çizdiğimiz daha önemlisi çizemediğimiz her şeyde cinsellik gizlidir. İnanır mısın Türk sanatçısı cinselliğini küçük insan kümeciklerinin içinde açıp açıp kapatmak yerine ürünlerine dökebilseydi bambaşka şeyler çıkabilirdi ortaya. Ben dünyanın büyük şehirlerindeki müzeler kadar genelevlerine de meraklı olduğumu itiraf ederim. "Haz Bahçeleri" adlı erotik bir seri geliştirdiğimi de. Resimlerimde yer alan bütün öğeler aynı latin sözcükler gibi erkek ya da dişidirler. Birbirleriyle ilişki ve gerilimlerinde cinsellik vardır. Ben cinselliği olmayan bir ot resmi bile çizmek istemem. Ama bayat Freudiyen imge alfabesiyle cinsellik yapılmasını da sevmiyorum. Bir şey olmanın koşullarından biridir cinsellik. İfade özgürlüğününse öbür adı. Bir Akdenizli bu en güzel coşkusunun önüne setler koyarsa ne resim yapabilir ne de başka bir şey."

Nüzhet Kutluğ'un Ankara Sergisi

AYLA ERSOY

Zaman süreci içindeki kültür değişimleri giderek, sanata yansır. İçerik ve biçimde değişimi getirir. Ankara'da Sanat Yapım Atölye Galeri'de ondördüncü kişisel sergisini düzenlemekte olan ressam Nüzhet Kutluğ'un son çalışmalarında da bu değişimi görmek olası.

Sanatsal uğraşının otuzbeşinci yılında, teknolojik çağın simgesi olan uzay ve bu konuya duyduğu ilgi çeşitli biçimsel olgularla yer almakta. Bir çeşit uzay mizahı ya da eleştirisi olarak değerlendirebileceğimiz görüntüler. Nüzhet Kutluğ iyi bir ressam olduğu kadar iyi bir eğitimci. Halen Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesin'de öğretim görevlisi olarak çalışan sanatçı, resim serüvenine henüz ortaokul öğrencisi iken düzenlenen bir resim seminerine katılarak başlamış. İlk resim derslerini İlhami Demirci, Şeref Akdik ve Nevide Gökaydın'dan almış. Daha sonra Gazi Eğitim Enstitüsü'nü bitiren sanatçı 1971-1972 yıllarında Madrit'de resim ve gravür çalışmaları yapmış. Madrit dönüşü Necati Bey Eğitim Enstitüsü'nde görev almıştır. Son on yıldır öğretmenliğinin yanı sıra sanat etkinliklerine oldukça ağırlık veren sanatçının bu sergisinde yirmibeş resim yer alıyor.

Uzay temalı yeni çalışmalarının yanında eski çalışmalarından da örnekler görmek mümkün. Bir bakıma bu tür sergi, sanatçının otuzbeş yıllık uğraşının gelişim evrelerini dönem dönem açık bir şekilde ortaya koymakta. İlk çalışmalarında henüz gideceği yönü bulma çabası ile biçimlenmiş figüratif resimler, peyzaj ve natürmortlar görülmekte. Giderek figürlerde deformasyon başlıyor. Henüz nitelikleri kaybolmamış nesnelerde, izleyicinin algılama yeteneğine bağlı, ölçülü bir deformasyon. Titiz ve sürekli bir çalışma ile uzun yılların birikmelerinin geliştirdiği yapıtlarının hemen her dönemini belirleyen çalışmalarında, sanatçının estetik endişelerle belli biçimleme kaygısı, yorum düzeyine ulaştıktan sonra yetkinleşme ve derinleşmeye başlamakta. Önceleri titiz bir araştırıcı gözle figüratif çalışmalar, daha sonra soyutlaşma. Zaman zaman figür ya da soyutun ağır geldiği resimlerde, figüratif ile soyutun keşişme sınırında kendine özgü içeriği biçimleyen özgün yapıtlar. Yeni yeni form denemelerinde doğadan, uzaydan hareketle oluşan soyut görüntüler. Rengi ve lekeyi egemen kılma isteği ile boşluk etkisi veren hacimsel biçim olguları.

Uzay bitkileri, kuru kafalar, uzay mekiği adlarını verdiği yapıtlarında, uzay atmosferini yansıtan geometrik düzenlemelerle perspektif sağlayan, mavi ve gri tonlarla zenginleştirilmiş tablolarda, boyanın doku tadını, çizginin ritmik oluşum düzeniyle bir araya getirme eğilimi gözlemleniyor. Önceki çalışmalarında duyumladığımız insancıl duyarlığın yerini, şimdilerde duygusallıktan uzak mekanik formlar alıyor. Soyut leke dokularının devingen örgüsü içinde güncel yaşantımıza her gün biraz daha girerek bizi bi-

gibi diyaloğa girmek. Şunu düşündüm: Bunlar bugüne nasıl geldiler? Geldilerse düpedüz Modernler aynı zamanda. Hepsini o gözle taradım. Venedik, Siena ya da Floransa üslûp özelliklerinin farklılıkları, bu figürler çağlarının ağır mekan çizgisi ve mimari kuşatmasının içinde bile en insani, en evrensel jestleri yakalamışlardı figürde. En basiti figürün sizin gözlerinizle teması. Durum ve davranış psikolojisinin dramatik olmaktan soyularak bütünüyle plastik kılınabilmesi başarısı. Davranış psikolojisi doğulu toplumların daha da somut bir özelliği. Venedik ekolünde bunu ben daha bir açıklıkla gördüm. Osmanlıyla yoğun temasları bu tavrı daha da aşmış gibi geldi bana... Tümel bir insan kavrayışına ya da üslûp özellikleri ne olursa olsun evrensel bir figüre ancak onların yoluyla varılabileceği inancı resmimde birtakım silkinmelere neden oldu. Ama hiç tevazû değil. şunu söyleyeceğim: Bunları tam çözebilmem için daha on fırın ekmek yemem gerekli.''

ma içinde bile resmimin daha kolay anlaşılır olmadığı görüldü. Demek ki benim salt resim yapmak değil, resim yaptırmak diye özetleyebileceğim aktif tavrım (ola ki benim beceriksizliğimden) yeterince anlaşılamadı. Ama bu son dönemde daha da somutlaştı. Bunun iç zorunluluğu ise resim dışında insanlarla konuşabilecek vaktimin ve isteğimin olmaması belki.''

— Serginde bazı kimseler senin daima belirgin bir nostaljiyi yansıtma yolunda olduğunu söylüyorlardı. Bence hep kendini aradığın, zaman zaman elegeçirdiğin ve yine yitirip peşine düştüğün karmaşık bir serüvenin var temalarında. Öte yanda, üslubun ayrıntıları ayıkladığın çarpıcı bir sadeliğe doğru yürüyor.

— ''Yaşadığım toplumdaki her şey benim huysuz bünyemde karşıtını yaratıyor şiddetle. Biz unutulan bir toplumuz. Sanatçı ise hatırlamaya mahkûmdur. Gündelik hayattaki perişan belleğim geçmişi ve geçmişimi derinlemesine hatırlıyor. Meslek icabı... Nostalji sözcü-

yah beyaz aradım. Bu bana yepyeni monokrom renk serileri kazandırdı.''

— Sergideki Virginia Woolf portresi insan yüzlerine yaklaşımında bildiğin ya da gördü-

İslimyeli'nin ''Gecede Yüzler'' dizisinden

linmeyene sürükleyen uzay olgusu, pentür yapısında karşımıza çıkıyor Nüzhet Kutluğ'un yapıtlarında.

''Kuşyemci'' - Biles Öcal, (Sanatçı, ilk kişisel sergisini Galata Sanat Galerisi'nde açtı.)

TV, yayın ve tiyatroda eylem birliği ya da iletişimsizlik

HALÛK ŞEVKET

Günümüzde insanbilimlerinin doğabilimleri karşısında gelişmesi, insanın yaşama gereksinimleri için doğayı sürekli olarak değiştirme süreci içine, insanın kendikendini tanıma, kendinde kendi içeriğini açıklama sürecini de katmıştır. Bu iki ayrı dizgenin bir süreç içinde birbirlerini bağıntılaması sanatların özünde insanla varolan, insanla oluşan izleme - algılama - katılma özelliklerini biçim olarak değiştirmiş, bu yeni biçim anlayışı aracılığıyla da içeriğin yeniden bir başka düzeyde kavranmasına neden olmuştur.

Değişimin sınırları, iletişimin gelişim sınırlarıyla orantılıdır. Kitle iletişiminde TV. ekranı, sabahları uyanınca yüzümüzün nasıl ve nice olduğunu gösteren aynanın işlevini üstlenerek, toplumumuzun yüzünün nasıl ve nice olduğunu bizlere yansıtan çok amaçlı bir aynaya dönüşmüştür. Bu çok amaçlı aynada toplumumuzun yüzü, TV de oynatılan çoğunluğu yabancı diziler, neyi niçin anlattığı bilinemeyen yerli yapım ve programlarla ne yazık ki seçeneği olmayan bir anlamsızlığı yansıtan görüntüler sefaletine çevrilmiştir. Bir başka deyişle TV'nin kitle iletişimindeki kültürel gelişim yükümlülüğü, kitle iletişimsizliğinin kargaşasına dönüşmüştür. Bu görüntü, çağdaş bilinçlenmenin koyu bir bilinçsizliğe sürüklenmesini, TV dorultusunda yazılı (Basın), sözlü (Tiyatro) sanatlara da yansıtmıştır.

Özellikle ülkemizi örümcek ağı gibi saran yabancı kökenli yayınları toparlayabildiğim kadar sıralayayım: Zagor, Conan, Tom Miks, Teksas, Gordon, Kızılmaske, Karamaske, Tom Braks, Red Sonja, Süpermen, Örümcekadam, Kit Taylor, Teks, Volkan, Kinova, Zoro, Tarzan, Red Kit.. Vb.

Çocuklara yönelik yukarıda adlarını verdiğim yayınları yetişkinler de büyük bir ilgiyle okumaktadırlar. Bunların arasında yeni demokrasi döneminde söz sahibi olacak politikacılar da vardır!.

Şimdi bir değerlendirme yapacak olursak, aynı yayınların canlı ve çizgi film olarak görüntülenmiş biçimini TV programlarında, Bankalar, Holdingler, özel tiyatrolar ve zaman zamanda ödenekli tiyatrolarda çocuk oyunları olarak izleyiciye sunulmakta olduğunu göreceğiz.

Kitle iletişiminde büyük etkinliği olan TV, yayın, tiyatro gibi eğitsel olması gereken kuruluşların, bu konuda nasıl birbirlerini içeren ve önce çocukları, sonra da aynı doğrultuda yetişkinleri ters bilinçlenmenin karanlığına sürükleyen toplumsal bir dizge oluşturduğuna üzüntüyle tanık olmaktayız. Ulusal birikimin getirdiği yapı, tavır, duyarlılık, beğeni ve dayanışma özelliklerimizden kaynaklanarak yaratmamız gereken çağdaş ve evrensel görüntülerin yerini, kendileri tarafından bile artık terkedilmeye çalışılan yabancı kökenli, yoz, yapay ve olumlamadan yoksun olumsuz görüntüler almaktadır. Bakın, 10 Ekim 1983 tarihli Cumhuriyet gazetesinde çıkan bir haber, çizgi roman kahramanı Red Kit konusunda neler yazıyor: ''Red Kit (Lucky Luke)'in yaratıcısı Morris şu şekilde açıklıyor: ''Uzun yıllar Ingiltere ve İskandinav ülkeleri gibi birçok ülkede Red Kit'in sigarası başıma dert açtı. Gençliğe kötü örnek olmakla suçlanıyordum........'' Bundan böyle ''Yalnız kovboy'' Red Kit, ''artık bir baca gibi tütemiyecek.'' Morris sözlerine ''Bu verdiğim tavizlerin ancak biri..'' diye devam ediyor. ''Amerikan yapımcıları diyor Morris, Red Kit'in artık silah taşımamasını bile istemişlerdir....... Ayrıca hiçbir kimsenin ölmemesini de istediler..'' Daha sonra gazete haberi Red Kit'in çizgilerinde Amerika'da yaşayan azınlıklar konusuna da değiniyor.. ''.... ABD'de etnik bir azınlığı kötü yorumlanabilecek şekilde çizmenizi istemiyorlar. Böylece bir Çinliyi çamaşırhanede çalışırken çizemiyorsunuz. Çünkü bu Çinlinin elinden başka bir şey gelmediği gibi anlamlar çıkabilir.. Meksikalıları uyurken çizemiyorsunuz. Artık Meksikalıları uyanık çizmem gerekiyor...''

Başından beri değinmeye çalıştığım yaklaşımlar doğrultusunda Morris'in açıklamalarına katacak bir şey var mı? Ben sanmıyorum.. En iyisi eğer yapabilirlerse, yorumu ilgisiz ilgililerin ilgilerine bırakmak..

Ülkemizde, TV, yayın ve tiyatronun yabancı kökenli kültür araçlarıyle kurduğu duragan imge yapısı, özellikle çocuklarımızı ve gençlerimizi yanlış bilinçlenmenin sınırına getirmiştir. Bu sınır, insanımızı sıfır noktasına indirgeyerek, onu her an geçmişinden, şimdiden ve yarınından soyutlayabilir. TV'miz sürekli olarak (Üstün insan imgesi)ni yücelten dizilerle ekranını doldurmakta. Örneğin, mahallelerde çocuklar (Tarzan) filmlerinden esinlenerek bellerine bıçak takıp, Tarzan gibi bağırmaktalar. Ya da (25'inci Yüzyıl) dizisinden esinlenerek gelişmiş silah örnekleriyle kuşanıp birbirlerine saldırmaktalar. Bütün bu kavgaya, öldürmeye ya da topluca yok etmeye dönük oyunların aksesuarları için de anneler, babalar çocuklarının mutluluğu! için avuç dolusu para harcamadalar.. Oysa bunları bize kültür emperyalizmi doğrultusunda ihraç eden Batı'da, kendi bünyelerinde de var olan bu gibi yayın ve gösterilere karşı her zaman bir seçenek vardır. Çünkü Batı ürettiği her düşünceye, hemen karşı düşünceyi de üretecek birikime ve esnekliğe sahiptir. Ne acıdır ki (Üstün insan imgesi) kompleksleriyle toplumsal bir bunalım içine sürüklenen toplumumuzda, bu ters bilinçlenmenin seçeneği bir türlü oluşturulamamıştır.

Ülkemizde TV ve yayın ikilisinin hemen ardından, onların oluşturduğu yoz imge yapısını organik olarak izleyicinin karşısına çıkaran tiyatrolar gelmektedir. Bu tiyatroların çoğu özel ve ticari kuruluşlardır. Genellikle sahneledikleri düşük düzeydeki oyun dağarlarını her ne kadar gözardı etsek de, iki yıldır devletten para yardımı aldıklarına göre, devletin parayı bu tiyatrolara, özel tiyatrolara para yardımı yönetmeliğine göre, nasıl bir amaçla ödediğini öğrenmek isterdik. Nitekim öğrendik de... Ama gördük ki, yönetmeliğin amaç maddesi, belirlenen amaca aykırı olarak tiyatrolara dağıtılan para yardımı nedeniyle tamamen amaçsız kalmıştır. Öyleyse devletin ilgili bakanlığınca da onavlanmıştır ki, özel tiyatrolar amaçsız çalışırlar.. Bu amaçsız çalışmaları için de devletten para alırlar. Oysa devletin ödenekli tiyatrolarının yönetmeliklerinde Devlet Tiyatroları ve İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları amaç maddeleri vardır. Örneğin İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları yönetmeliğinin amaç maddesi şunları söyler: ''Türk tiyatrosunun geleceğe yönelik yaratıcı atılımlarına önderlik etmek amacıyla kurulmuştur... Çağdaş eğitimin, sanat düzeyi ve bilincinin yükseltilmesine katkıda bulunmak, bu katkıyı gerçekleştirmek için yerli ve yabancı tiyatro eserlerinin seçkin örneklerini seyircisine ulaştırmak...'' Görülüyor ki çağımıza uygun sözler edilmiş amaç maddesinde... Ama öte yandan Şehir Tiyatroları'nın genel sanat yönetmeni kendi savunduğu çağın yapısına uygun hitapla Vasfi Rıza efendi, ''Eh tiyatromuz eski, mecmuamız eski, genel sanat yönetmeninin de eski olduğu malûm.. Bu böyle bilindiği halde benden yeni bir şey istemeyin, yeni bir şey beklemeyin..'' (Zeynep Oral Milliyet Sanat Dergisi. Sayı 81) diyebilecek kadar işi hafife alabilmektedir. Yani yaptığı işin bilincinde olmadığını beyan edebilmektedir.

Görülüyor ki ters bilinçlenmenin getirmiş olduğu kargaşa gözlerimizi de köreltmektedir. Böylesine bir çağdışı olay ve beyan! karşısında bile o çok özel aydın suskunluğumuz sürüp gitmektedir. Enflasyonist çöküntüyü niçin yalnızca ekonomide ve paramızın birim değerinde arıyoruz. TV'mizde, yayınımızda, tiyatromuzda düşünce enflasyonunu yaratarak bilimin ve sanatın birim değerini sıfırlayanları, kulaklarından tutup münasip yerlere ihraç etmekte mi aklımıza gelmiyor.

Bizler için iletişimsizlik çağdaş bir hastalıktır. Bu hastalığı tedavi etmek için kitle iletişim araçlarına sahip olmam yetmiyor, onu kavrayıp onu adım adım aşacak düşünce yapısına da sahip olmak gerekiyor. Önce bu iletişimsiz suskun ortamın bilincine varmak, sonra da kendimize özgü iletişimi yaratmak zorundayız. Bu da önünde sonunda ters bilinçlenmeyi bir yaşam kuramı haline getiren yoz ortamı kırıp çağdaş bilinçlenmeye yönelmekle mümkün olabilir. Bence bunun için tek seçenek devlete rağmen devlettir. Öncelikle devletin sanat kurumları bir an önce kendilerini toparlamalı, içe kapanık yapılarını kırarak dışa yönelmeli, özellikle gençliğin atak ve koşullanmamış yaratıcı gücünden yararlanmaya çalışmalıdır. Böylesine oluşturulacak üst düzeyde yöntemsel bir düşüncenin eylembirliği içersinde, bu sanat kuruluşlarına yıllardır birer sülük gibi yapışmış çağdaş tutucular kendiliklerinden uzaklaşacaklardır.

Bizler için tiyatro sanatının kitle iletişiminde ve olumlamasındaki yararı büyüktür. İzleyicimiz sahnede kendi adına eyleyip konuşanı, sonradan yaratıcılığa dönüşecek suskunluğu içinde dikkatle dinler. Gerekirse kendini sahnedeki oyuncunun kişiliğinde yargılar, ya mahkûm eder, ya da aklar.. Çünkü onun için öncelikle düşünülecek şey eylem değil, o eylemi oluşturacak olan düşüncenin bildirimidir.

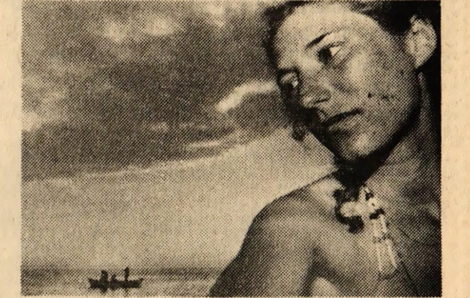
Şimdi sormak gerekir, izleyicimizin bu yapısal özellikleri doğrultusunda hangi özel ve ödenekli tiyatromuz repertuvarlarını bu doğrultuda oluşturmaktadırlar. Yalnız şu evrede devlet tiyatrolarımızın yenilenme süreci içinde, kotarmaya çalıştığı sanatsal ve eğitsel etkinliklerini beklemekte ve umut etmekteyiz..

Artık anlaşılıyor ki tiyatro sanatının özünde insanla varolan, insanla oluşan izleme - algılama - katılma eylemini, kendi yapımız içersinde değerlendirip çağdaşlaştırmak zorundayız. Bu zorunluluk eyleminin yöntemini, bir TV reklamında olduğu gibi, ''Bu işi bilenlerine soralım. Hangi düşünce iyidir, hangi düşünce seçilir...''

SERGİLER

İSTANBUL

— Parmakkapı İş-Sanat Galerisi'nde, Cengiz Akduman (AFİAP), Mehmet Bayhan (AFİAP) ve Cengiz Karlıova (AFİAP) üçüncü ortak fotoğraf sergilerini 23 Ocakta açıyorlar. Cengiz Akduman'ın ''Kadın Fotoğrafları'', Mehmet Bayhan'ın ''Doğa'' ve Cengiz Karlı-

ova'nın ''İstanbul Bahçeleri'' konulu fotoğraflarının yer aldığı sergi 10 Şubata dek açık kalacak.

— Nişantaşı, Galeri Lebriz'de ''Dünden Bugüne'' karma resim sergisi açıldı. 10 Şubata dek izlenebilecek olan sergide; Avni Lifij, Cemal Tollu, Fikret Mualla, Hamit Görele, İbrahim Çallı, İbrahim Safi, Naci Kalmıkoğlu, Nazmi Ziya, Şefik Bursalı ve Halil Paşa gibi dünün büyük ustaları ile Cevat Dereli, Hüseyin Bilişik, Nazlı Ecevit, Nuri İyem, Mustafa Ata ve Leyla Gamsız gibi bugünün ustalarının yapıtları sergileniyor.

— Mehmet Esat Subaşı'nın yapıtları, Tabar Sanat Galerisi'nde sergileniyor. Kendi deyimiyle, Türk Resim Sanatı'nın üçüncü kuşak sanatçılarından olan Mehmet Esat Subaşı'nın çalışmaları arasında konu ayrımı gözetmeksizin; portreler, natörmortlar, peyzajlar, kompozisyonlar bulunuyor. Ankara Müstakil Ressamlar Cemiyeti'nin kurucularından olan Subaşı, yine Ankara'da ''Subaşı Sanat Galerisi'' adıyla ilk sanat galerisini açmıştı.

BURSA

— İvaz Sanat Evi'nde ''Bursalı Ressamlar'' resim sergisi açıldı. Süleyman Şahin, Muzaffer Genç, Şükran Akannaç ve Aslan Erdoğan'ın yapıtlarının yer aldığı sergi 24 Ocak'a dek açık kalacak.

yazko **somut**

HAFTALIK SANAT VE KÜLTÜR GAZETESİ

Sergide yer alan yapıtlardan biri. (S.Oral Gönenç- İFSAK Ayın Fotoğrafı Ekim ayı birincisi.)

İFSAK fotoğrafseverleri "Yılın Fotoğrafı"nı seçmeye çağırıyor

İFSAK'ın her ayın ilk Pazartesi'nde, dernek merkezinde üyelerin oylarıyla seçtiği AYIN FOTOĞRAFLARI'ndan oluşan 42. fotoğraf sergisi 17 Ocak Salı günü saat 17.00'de Fransız Kültür Merkezi sergi salonunda açıldı.

30 fotoğrafın yer aldığı sergiyi izleyenler, oylarıyla YILIN FOTOĞRAFI'nı seçecekler. Sergide yapıtları yer alan İFSAK üyeleri şunlar:

Ülkem neresi ?

MEHMET ÜNAL

Benimle birlikte, başka ülkelerden gelmiş dört milyonu aşkın insan yaşıyor, F.Almanya'da.

Almanca dilini anlamaya ve konuşmaya başladıktan sonra; bizlerin konuk işçi, bazıları tarafından yabancı, yabancı işçiler, hemşeri, gezgin işçiler, ekonomik mülteciler ya da göçmen işçiler diye adlandırıldığını duyar oldum. Niyeti kötü olanlar ise bizleri; "Boktan Türk" vs. gibi adlandırıyorlar.

Biz neyiz acaba?

Bu soruyu kendine soran var mı?

Yaşadığım kentte her yıl "Yabancı hemşeriler günü" organize ediliyor. Tüm gün yemek-içmek ve folklor gösterileri ile dolu. Bir çoğu; acaba bu insanların başka sorunları yok mu, diye düşünüyor. Ya da bu insanların folklordan başka gösterecek başka şeyleri yok mu? Acaba tüm kültürleri bu mu? Çok tabiki hayır. Son senelerde, özellikle yazın dalında, açılan sergilerde, gösterilen filmlerde vb. böyle olmadığını gördük.

Birçok uzman kişi görevlendirilerek, yeni uygulanabilecek, ürkütücü olmayan, kimseyi incitmeyecek sihirli reçeteler hazırlatıldı. Sonuçta, basın ve TV'nin de yardımı ile genel bir fikir oluşturuldu: "Yabancıların sayısını azaltalım!" Buna ilişkin olarak; birçok bilim adamı biraraya gelerek ve "Alman Halkını" korumak adına gerici-milliyetçi bir "manifesto" oluşturdular. Acaba bu bir tesadüf müydü?

Özgürlükçü-demokratik bir ülkede böylesi milliyetçi politikaya izin verilmesi, korkulu bir rüyadan da öte çok tehlikeli bir gelişmedir. Hele bu bilim adamlarının üniversitelerde genç insanları sahibi oldukları politika ile eğitmeleri ise daha da iç yakıcıdır. Almanya bunu bir kez Hitler döneminde yaşadı. Bu gibi çıkışları duyan yerli halk daha da cesaretlendi, ülkesi politikacıların ve bilim adamlarına inanç gösterdi. Ve tüm sorunların yabancı işçiler burada bulunduğu için olduğuna göreceli de olsa inandı.

Bir genç Alman işçisi kendi çalıştığı işyerinden şöyle bir haber getirmişti: Bir işçi temsilcisi (ki bilinci yüksektir) "şayet çıkışlar (işten) söz konusu olursa, bundan öncelikle yabancı işçiler faydalansın!" demişti.

Bu işçi temsilcisinin kendi öznel fikri olmadığını savunmuyorum. Ancak böylesi kurnazca söylediği bu fikri o'na pompalayan kimlerdir?

İşsizliğin nedenlerini yabancı işçilerin sırtına yüklemek, su götürmez yanlışlıktır.

Peki, yabancı işçiler kendi durumlarını değiştirebilmek için ne yapıyorlar? Ya da yapabilirler. Birçok olumlu çalışmalar yapan Alman- yabancı topluluklar var. Ancak, yaptıkları tüm bu olumlu çalışmaları kamuoyuna duyurabilecek şansları kısıtlı. Basın ve TV yabancılar için önemli derecede kısıtlı. Sebebi, belki de yabancı işçilere halen "Konuk-İşçi" gözü ile bakılmasındandır. Belki değil, bu böyledir. Federal hükümetin 11.11.1981 açıklamasını okuduğumuzda bu bir kez daha vurgulandı. "Federal Almanya göç ülkesi değildir." Peki nedir? Kağıt üstünde olmayabilir. Ancak pratik yaşamda bu böyledir. Göç eden işçilerin birçoğu, Anadolu'da bir armut ağacının gölgesinde ölmeyi düşünüyordu. Ama birçoğu buradaki üniversite-kliniklerinde gözlerini yumuyor. Bir yıl daha, bir yıl daha kalayım da felsefesi bitti. Bir çoğu burada kalmak için girişimde.

Yabancı işçiler kendi durumlarını değiştirebilmek için ne yapıyorlar? Ya da yapabilirler? Birçok olumlu çalışmalar yapan Alman yabancı topluluklar var. Ancak yaptıkları tüm bu olumlu çalışmaları kamuoyuna duyurabilecek şansları kısıtlı. Basın ve TV yabancılar için önemli derecede kısıtlı.

bir konuya değinirken, şimdiye değin çokca söylenenlerin tersine **yan tutmadan, saf seçmeden, ideoloji yapmadan** yaklaşmanın olanaksız olduğu kanısındayım."

Tarihte göç, genellikle endüstrisi iyi organize edilmemiş kapitalist ülkelerden, endüstrisi iyi organize edilmiş kapitalist ülkelere olmuştur. Olmaktadır. Başka bir deyişle; uluslararası anlamda, az gelişmiş ülkelerden çok gelişmiş kapitalist ülkelere olmaktadır, göç.

Burada kendi ülkemden örnekler getirmek yerinde olur. Bizler ülkemizde krizin ve fakirliğin kurbanlarıydık. Altmışlı yıllarda, göç ile varolan işsizliğin azalacağı düşünüldü. Tersi oldu; işsizlik arttı. Bizler dış ülkelere gönderildik ya da alındık. Nedeni ise; o ülkelerdeki kârı arttırmaktı. Gelişmiş ülkelerin yabancı işçi almaktaki başlıca nedenleri şöyle sıralanabilir:

— Onlara, yerli işçilerden daha az ücret veriliyor,

— Ağır ve pis işlerde çalıştırılırlar,

— Yasal olarak daha az sosyal hakka sahiptirler.

Böylece bizler de yerli işçiler gibi birer sömürü nesneleriydik, onlar için. Hatta bizim durumumuz biraz daha kötü, çünkü yaşamdan izole olmuş, gettolaşma durumuna getirilmişiz. Dahası bizler, yerli işçilere karşı işverenler tarafından rekabet unsuru olarak kullanıldık. Bu da olabilecek dayanışmaya etki etti. Engelledi.

GÖÇÜN BİZİM ÜSTÜMÜZDEKİ ETKİLERİ NELER OLDU?

— Bizler alıştığımız yaşam şartlarından uzaklaştırıldık.

— Birçoğumuz ailesinden ayrı yaşadı, yaşıyor.

— Konut sorunumuz yine can yakıcı durumda.

— Çalışma şartlarımız, yerli işçi arkadaşlarımıza oranla kötü.

— Yasal olarak ayrıcalıklı tavır uygulanıyor.

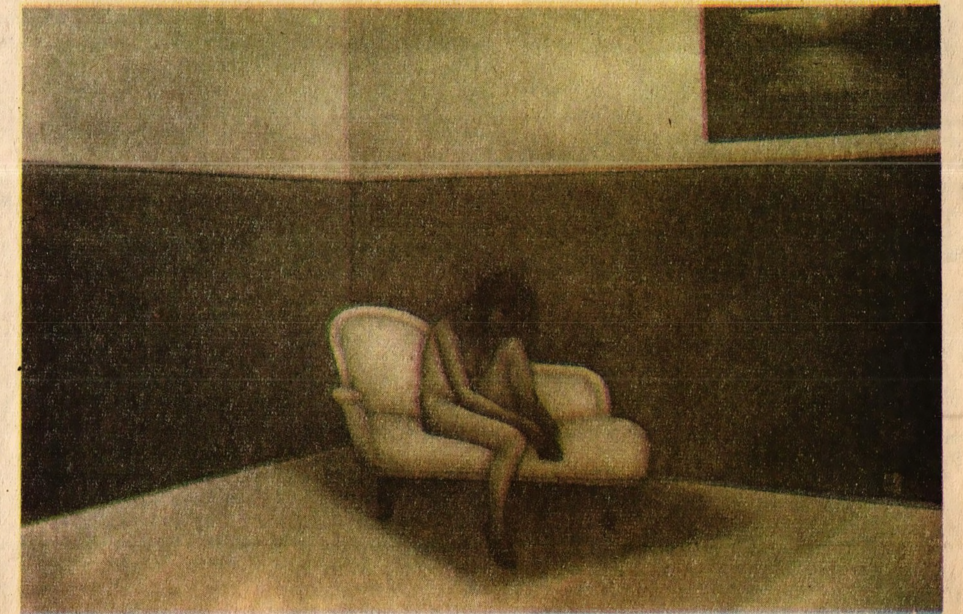
— Oturma ve çalışma izni yine F. Hükümetin bir "Lütufu".

— Çocuklarımızın eğitim ve meslek öğrenme şansları hala kısıtlı.

Politikacılar bu ülkenin "Göç ülkesi" olmadığını savunurken, öte yandan vatandaşlığa geçebilme yasalarında kolaylıklar getirilmesini istiyorlar. Böylesi bir düşünce ile bu ülkenin yabancı işçiler olmadan ayakta duramıyacağını vurgulamış, bizleri doğrulamış oluyorlar. Bu çelişkili tavır, şimdiye dek uygulanan geçici, kalıcı olamayan yabancılar politikasındandır. Bu çelişkiyi yok etmenin tek yolu; yerli ve göçmen halkın her alanda eşit tavıra sokulmasıyla olur. Bunun kendiliğinden olacağını beklemek, rüya görmek istemekle aynı anlamdadır. Bu eşitlik ancak bizlerin ortak tavır alması ile olacaktır.

Bir işçi olarak benim durumum yerli bir işçinin durumundan farklı değildir. Ve aynı zamanda sosyal durumumuzu da ayırtetmek olanaksızdır. İşsizlik, konut vs. hepsi bizim ortak sorunumuzdur. Durumu ancak ve ancak birlikte iyileştirebiliriz. Ben bunu böyle görüyorum. Hiçbir zaman yerli işçi arkadaşlarımıza alternatif olarak çıkartılmamıza izin vermemeliyiz.

Balkan Naci İslimyeli (Sezer Tansuğ'un B.N.İslimyeli ile söyleşisi 11. sayfada)

ANKARA'NIN TAŞI

İlyas Göçmen, İzzet Keribar, Alev M.Özgür, Kemal Eltaş, Mehmet Kısmet, Nev-zat Çakır, Bülent Özgören, Muzaffer Sütlüoğlu, Lütfi Özgünaydın, Aramis Kalay, Oral Gönenç, Engin Kavukçuoğlu, Yaşar Asil Akarca, Haşim Baydar, Orhan Karaalioğlu

30 Ocak'da sona erecek olan sergi, İFSAK'ın 25. yılındaki ilk etkinliği.

Bu göç sorununu daha iyi açıklayabilmek için, göçün gelişimini iyi bilmekte yarar var. Ben bilim adamı olmadığım için bu ''şerefi'' onlara bırakıyorum. Buna rağmen söyleyebilecek bir kaç sözüm de var. Hangi şartlar altında bir ülkeden diğerine göç ediliyor. Buna yanıt verirken de sayın Dr. Serol'un şu tümcesine yer vermeden olmayacak sanırım. ''Böyle

Bir sergi nedeniyle Can Yücel - Burhan Uygur olayı

FAHRİ YAZICI

Rengahenk, Can Yücel'in Yazko Yayınları arasında çıkan ve üstüste iki kez basımı yapılan yapıtı. Bu kez çok değişik boyutta yayımlandı. İki ünlü sanatçının işbirliği içinde gerçekleştirdikleri çalışma Rengahenk'e özgünlükle birlikte değişik boyutta bir başka ayrıcalık getiriyor. Burhan Uygur'un özgün resimleri, Can Yücel'in usta işi şiirleriyle özdeşleşiyor. Yücel ve Uygur'un yaratılarıyla kitabın basımı yayıncılığımıza yeni bir boyut getiriyor. Özellikle iki yetkin sanatçımızın bu yönelimi ve işbirliği çağımızın gerçeklerinde odaklanmaktadır. Genelleyici bir deyişle, şiirsellik insanın tutkularını, düşlerini, özlemlerini biçimlendiren dramatik örgü içerisinde çağdaş seslenişlere doğru uzanıyor. Uygur'un nesneleri arayışı, Yücel'in toplumsal ilişkileriyle algılama ve yansıtma ilkesine yaslanan gerçekçiliği, kimi şiirlerinde doruğa varıyor. Yaşayan şiirleri, olağanüstü güzellikte desenler betimliyor. Uygur'un algılayış ve yansıtışı bireysel özelliklerin bağlamı içinde ele alınıyor. Yapıtta yer alan desenler dramatik kurgu ile şiirlerin görüş ve düşüncelerini bir fon müziği gibi besliyor. Gizemsel örtüyü kaldırdığınızda gerçekçi arayışların estetik

Rengahenk'in kapağı

yaklaşımını buluyorsunuz.

Bu ikili anlaşma gerçekliği yansıtmada bir ayırım gözetmez belkide. Çünkü, daha önce Orhan Peker'in, Bedri Rahmi'nin şiir kitaplarını resimlediklerini biliyoruz. Ne ki, bu kez olay başka, bambaşka bir bir örtü ile çıkıyor karşımıza. Şiirle resim çok çok içiçe görünümdeler. Algılayış ve yansıtılış genel ve belirleyicidir. Baskı ve kitaptaki estetik görünüm çok ileri düzeydedir. Böylesine bir işbirliği ''telif''lerde görülmüş değil.

Burada bir başka olayın daha üstünde durmak gerekiyor: O da şu: EDPA Sanat Galerisinde açılan Burhan Uygur'un sergisinde, Can Yücel'in sözünü ettiğimiz Rehgahenk'i de sergileniyor. Ozan- ressam işbirliğini simgeleyen bu çalışma her dalın sanatçılarını ilgilendiren bir sanat olayıdır. Çağımız sanatında kollektif çalışmanın gerekliliği bu şiir ve resim olayında bir kez daha ortaya çıkıyor. Aslında sanatçılarımız, bir başka sanat olayına karşı genellikle ilgi göstermezler. Kuşkusuz ayırımları da vardır elbet. Ama temelde bir sanat dalıyla ilgili sanatçı, kendi dalındaki üretimi de izlemez. Sahne sanatçısı, tiyatroya gitmez, ressam bir başka sergiyi gezmez; müzikle ilgili bir sanatçı, bir başka konseri izlemez. Toplulukları yöneten şefler başka ünlü şeflerin konserlerine uğramazlar. Bu örnek çoğaltılır da çoğaltılır. Sanatçılar arasındaki bu umursamazlık, bu aldırmazlık, giderek hükümet katlarında da 'itibar' görmez. Çok yönlülük sanatçılarımıza göre bir umacımıdır bilinmez. Oysa çağdaş sanat, bütün sanat dallarıyla iletişim içerisindedir.

Ruhi Su

Ruhi Su Video- Müzik Fuarı'nda plaklarını imzalayacak

4 Şubat'ta ikincisi düzenlenecek olan Tüyap Video ve Müzik Fuarı'nda Ruhi Su plaklarını imzalayacak. Uzun zamandır konser vermeyen ve plak yapmayan sanatçı böylece sanatseverlerin karşısına yeniden çıkma olanağı bulacak.

4 Şubat günü 15.00-19.00 saatleri arasında yapılacak olan imza gününde Ruhi Su çeşitli plaklarını imzalayacak. Ayrıca 12 Şubat'a dek açık kalacak olan fuarda başka sanatçılar da plaklarını imzalayacaklar.

Koreograf Beriozoff yurdumuzdan ayrıldı

Bir süreden beri İstanbul Devlet Opera ve Balesi'nde konuk olan ve bu süre içinde Rimsky-Korsakov'un Şehrazat balesini sahneye koyan ünlü koreograf Nicholas Beriozoff, Paris Devlet Opera ve Balesi Genel Sanat Yönetmeni Nureyef'in konuğu olarak Paris'e gitti. Paris'te yine Rimsky-Korsakov'un orkestrasyonunu yaptığı, Schumann'ın **La Carnaval** balesini sahneye koyacak.

Öte yandan, ünlü Çekoslovakyalı pedagog Fred Marteny İstanbul Devlet Opera ve Bale sanatçılarını çalıştırmak üzere Türkiye'ye geldi. aynı zamanda koreograf, ballet ve ballet master olarak da ün yapan Marteny yurdumuzda çeşitli çalışmalarda bulunacak.

Ostrovski'nin "Utanmazın Defteri" sahneleniyor

İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları'nın üçüncü tur oyunları kapsamına alınan Ostrovski'nin ''Utanmazın Defteri'' adlı oyunun hazırlıkları sürdürülüyor.

Sevgi Sanlı'nın Türkçeleştirdiği oyunu Nedret Güvenç yönetiyor. Dekor ve giysileri ise Aydoğmuş'un

Yerel seçim- Genel seçim

Türkiye'de yarım yüzyılı geçen bir Cumhuriyet deneyimi, çeyrek yüzyılı aşan da bir demokrasi birikimi vardır. Dünya geneline bakıldığında hiç de küçümsenmeyecek bir olgudur bu. Gelişmiş ülkelerin dışında kalan ve sosyalist blok üyesi bulunmayan kaç ülkede böylesine bir cumhuriyet ve demokrasi kaynaşması vardır? Asya'da bir Hindistan göze çarpıyor Ortadoğu'da bizden başkası yok. Afrikaya hiç bakmayın, nazar değdi. Tek demokrasi ile yönetilen ülkede yani Nijerya'da geçen hafta darbe oldu. Güney Amerika ise hiç de olumlu örnekler çizmiyor. Dünya ülkelerinin batı bloku dışında kalan kesimlerindeki tablo böylesine karamsar olunca Türkiye'de ki olgunun önemi bir kaç misli daha artıyor.

Evet bir batı ülkesi olarak kabul edilmiyoruz ama atalarımız yüzyıllar boyunca Avrupa'nın önemli bir bölümünü yönetmiş. Topraklarımızın önemli bir bir bölümü Avrupa'da. Ve daha da önemlisi Asya ile Avrupa'nın köprüsü olarak batı dünyasının yanıbaşındayız. Bundan daha da önemlisi Avrupalı ve batılı olmak için bir buçuk asırdır büyük bir çaba gösteriyoruz. Türkiye'de siyasal rejimin bugün gelmiş olduğu noktada geçmişin birikimini ve Atatürk'ün tutumunu görmemezlik edemeyiz. En zor dönemlerde bile bu birikim nedeniyle hiç bir iktidar seçimden kaçamamıştır. Seçimli yaşam Türk halkının olağan yaşam biçimi olmuştur. Demokrasi denince, siyaset denince hep seçim akla gelmiştir. Halkımızın seçimlere önem veren tutumu da bir çok dönemde siyasal iktidarları erken seçime sürüklemiştir.

Türkiye'de bugün siyasal rejim geçmişin deneyimlerinden yararlanarak biraz da bazı gelişmelere tepki göstererek yeniden kurulmuştur. Yeni rejimin temelinde de seçim vardır, ve günümüzün iktidarı varlık nedenini son yapılan genel seçimlere borçludur. Demokrasiler iktidarların seçimle işbaşına gelip gene seçimle gittikleri düzenlerdir. Yani demokrasimizin temelinde var olan öge olarak seçimler yeniden Türkiye'nin siyasal gündemine gelmiştir. Daha genel seçimlerden çıkalı birkaç ay geçmeden yeni bir seçim ile siyasal arena hareketlendi. Bunun çeşitli nedenleri olduğunu unutmamak gerekir.

En başta genel seçimlerde kullanılan vetolar ve bazı partilerin bu seçimlere girmemesi gelmektedir. Demokrasiye yumuşak iniş için kullanılan vetoların önümüzdeki seçimlerde olmaması, genel seçimlerde yapılamayan meydan güreşinin bu kez tamamlanmasını sağlayacaktır. Er meydanına herkes çıkıp boyunun ölçüsünü aldıktan sonra ülkemizdeki yeni rejim rayına oturacaktır. Sınırlı genel seçimlerin yaratmış olduğu yapay hava, bu yoldan dağılacak ve partiler ile siyasal merkezlerin gerçek boyutları kamuoyunun gözleri önüne serilecektir. Son seçimlerin sonuçlarına dayanılarak yapılan bazı yanıltmacı tutumlar ve politikalara da son verilecektir. Politikada herkesin herşeyi ve her olguyu kendi açısından istediği gibi kullanması gibi ters ve tehlikeli bir tutum son seçimlerin sonucundan sonra yeniden ortaya çıkmıştır. Şimdi halkın önünde yapılacak olan bu yarışta kimin haklı kimin haksız olduğu ve ülkemizdeki gerçek siyasal tablonun hangi noktalarda bulunduğu belirginlik kazanacaktır. Açıklık ve netlik, politikanın da daha ciddi ve sorumlu yapılmasını sağlayacaktır.

Yerel seçimlerin yapılması ülkemizde hem yeni rejimin oturmasına yardımcı olacak hem de dış dünyada demokrasimiz üzerine sürdürülen kimi tartışmalara son verecektir. Siyasal alana netliğin gelmesi ise, tüm partilerimize ve diğer politik merkezlere kendi gerçek güçlerini gösterecektir. Seçimlerin ertelenmeden yapılabilmesi rejimimizin geleceği açısından olumlu bir aşamadır. Yeni düzenin rüştünü kanıtlamasıdır. Siyasal merkezlerin kendi gerçek güçlerini görmesi de, halkımızın kafasında yaratılmak istenen bazı kuşkulara son verecektir.

Seçimlere çeşitli yanlardan bakılırsa şöyle bir tablo çıkmaktadır. İktidar partisi seçimleri bir an önce yapmak için çaba göstermektedir. Elinden gelse, gelecek hafta seçim yapma çabası içindedir. Almış olduğu ciddi ekonomik kararların şu anki geçici rahatlık havası içinde seçime girmek istemekte ve parsayı geçen defaki gibi kapıp kaçmak istemektedir. Yeni getirilen ekonomik düzenlemeler ülkemizde çok ciddi bir bunalım geçiren geri kalmış kapitalizmi yeni bir aşamaya getirmek içindir. Bu alınan kararları bazı göstermelik sözler ve uygulamalarla orta sınıf adına yapılmış gibi göstermek iktidara şu sıralar prestij sağlamıştır. İktidar partisi bu avantajdan olabildiğince yararlanmak istemektedir. Bunu sağlayabilirse ve seçimleri kazanırsa beş yıllık süreyi tamamlayabileceği inancındadır. Yerel seçimler Anavatan için bir anlamda sırat köprüsü görünümündedir. Köprüyü geçemezse tökezliyeceği açıktır. Elindeki iktidar şansını bu nedenle iyi kullanmak ve kendini tehlikeye atmamak çabası içindedir.

Muhalefet partileri ise ikiye ayrılabilir. Genel seçime girenler ve giremeyenler. Girenlerden sağda olanının durumu çok kritiktir. Kuruluşu ve politikası ile Atatürk'ün partisinden kopan eski küçük partiyi anımsatan bu kuruluş iyi bir yönetimden yoksun olduğu gibi, olağanüstü dönemin koşullarından yararlanarak bugünkü sonucu elde etmiştir. Olağan koşullarda parlamentoda grup kurma şansı bile yoktur. Seçimlerden önce belirli merkezlerin yarattığı iktidar havası ile bu kadar oy toplayabilmiştir. Türk halkının özlemlerine ters düşen bu bürotrat yapılı sevimsiz kuruluş erimeğe ilk aday olan partidir. Şimdiden milletvekillerinin başka partilerle birleşme çabası içine girmesi, ilk başkanlarının yönetimi değiştirmek için tutum alması bu durumu açıkça kanıtlamaktadır.

Muhalefetin sol kanadı ise, henüz ülke çapında örgütlenmesini tamamlayamamıştır. Amatör ve bürokrat kafalı bir politika ile yönetilmektedir. Adına karışan halktan uzak ve onun özlemlerine ters düşen bir eğilim içindedir. Sosyal demokratlık iddiasına karşın yöneticilerin hiçbirisi sosyal demokrasinin ne demek olduğunu bilmemektedir. Ciddi bir kadrosu yoktur. Genel başkanın yakın çevresi ve arkadaşları telefon görüşmeleri ile milletvekili olmuştur. Halkın özlemlerine yanıt getirecek parti böylesine tepeden inme mi kurulur? Halk kitleleri ile ve demokratik kuruluşlar ile ciddi bir dayanışma içine giremeyen bu parti gerçek anlamda sosyal demokrat olabilir mi? Bizim söylediklerimize inanmıyorsanız geçen hafta istifa eden genel başkan yardımcısının söylediklerine bir bakın. Söyledikleri çok ağırdır ve bu partinin üst yönetimini, sorumlularını bağlamaktadır. Eleştirilere ciddi bir yanıt getirileceğine, geçiştirilmek yolu seçilmiştir. Bu da sol parlamento muhalefetinin ne denli kendine güvenden yoksun bulunduğunu göstermektedir. Seçimde alınan sonuç, Türk halkının sola açık bloklaşmasının bir belirtisidir.

Genel seçimlere katılamayan diğer muhalefet partileri ise ayrı ve geniş bir konudur. Bu konuyu ayrıntıları ile gelecek haftalarda ele almayı düşündüğümüz için şimdilik genel olarak şunlar söylenebilir. Eğer bu partiler, yerel seçimlerde parlamentoda temsil edilen partilerden daha iyi sonuç alırlarsa, Türkiye'nin önünde yeniden bir genel seçim var demektir. Bu kaçınılmazdır. Ülkemizin demokrasi geleneğinde böylesine örnekler vardır. En son olarak, yıllar sonra iktidara gelen Atatürk'ün partisinin iktidarda iken yerel seçim sonuçlarına dayanarak istifa etmesini ve iktidardan çekilmesini gösterebiliriz. Hiçbir zorunluluk olmadığı halde, yalnızca demokrasiye ve rejimin özü olan halkoyuna saygı göstererek çekilen iktidar örneğinden sonra, Türkiye'de yerel seçimleri yitiren bir iktidar uzun süre başta kalamaz.

Yerel seçimlerin en büyük özelliği adayların özel durumudur. Bunu konu yaparak yukarıda söylediklerimiz eleştirilebilir. Ama unutmamak gerekir ki, adayların özellikleri olağan dönemlerde ağırlık taşır. Bugün olağanüstü dönemden olağana doğru bir geçiş aşaması yaşadığımıza göre, önümüzdeki yerel seçimlerde adayların özel konumlarından çok, toplumda var olan iktidar merkezlerinin güçleri ve tutumları ağırlık sahibidir. Şimdi bu durumu gözardı etmeden şunu söyleyebiliriz. Önümüzdeki yerel seçimler aslında genel seçimler gibi geçecektir. Bu seçimlere yerel seçim gibi değil genel seçim gibi bakarsak, ülkemizdeki siyasal gelişmeleri daha gerçekçi bir gözle değerlendirmiş oluruz.

★ ★